

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika magistriõppekava

Olga Lupanova

**NAISTE ROLL ÜLE 60-AASTASTE MEESTE SOTSIAALSES OSALEMISES
VANEMATE MEESTE, NAISTE JA SOTSIAALTÖÖTAJATE VAATEST**

Magistritöö

Juhendaja: Reeli Sirotkina, MSW

Tartu 2020

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töös kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Olga Lupanova

(allkirjastatud digitaalselt)

25.05.2020

ABSTRACT

"The Role of Women in the Social Participation of Men Who Are Older Than 60: The Perspectives of Older Men, Women, and Social Workers"

The purpose of this master's thesis was to explore the meanings that older men, women, and social workers ascribe to the role of women in the social participation of men who are older than 60 by answering to the following research questions:

- How do older men talk about the role of women in their social participation?
- How do women interpret their role in the social participation of older men?
- How do social workers explain the role of women in the social participation of older men?

In order to find answers to the research questions 28 individual semi-structured interviews with men who are older than 60, two focus group interviews with socially active women whose husbands are older than 60, and one focus group interview with social workers were analyzed. Focus group interviews with women were organized specifically for this research, other interviews were conducted within the framework of Erasmus+ project "Old Guys Say Yes to Community" (2016).

As a result of this qualitative study, it became clear that older men, women, and social workers believe that women play an important role in the social participation of older men, although the final decision on this issue always remains with men, because women support the men's masculinity script. The role of the woman in the partner's participation is influenced by the femininity script, the traditional gender roles in the family, and the economic inequalities between women and men. Thus, a woman always assesses the potential risks of the husband's participation to him, their family, and herself, wherefore, she participates with her husband, supports his participation with practical help, motivates or tries to limit his participation. Additionally, in many families, women are in the role of a communication manager, which seems to be helpful, but could leave the older man dependent on the woman's social skills and social network. Retired women take full responsibility for their partner's social participation, and social workers are also convinced that there is no reason for interventions in late-life couples, because women act as a social worker. At the same time, the older man's willingness to participate and the woman's willingness to support him in it are not enough for the man's formal social participation and involvement, if there are not formal organizations in the community where older man can participate and contribute. Influenced

by society's ageism as well as by lack of theoretical knowledge about social aging and gender, social workers reproduce both ageism and gender stereotypes, although their role requires advocacy for marginalized groups.

Keywords: feminist gerontology, older man, elderly man, social participation, late-life couples, gender roles, gerontological social work, qualitative study.

SISUKORD

TABELITE LOETELU	7
EESSÕNA	8
SISSEJUHATUS	9
1. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD	11
1.1. Eesti kontekst	11
1.2. Feministlik gerontoloogia	11
1.2.1. Vanus ja vananemine	12
1.2.2. Vanustundlikkus	14
1.2.3. Sugu, maskuliinsus ja feminiinsus	16
1.2.4. Perekond vanemas eas	19
1.2.5. Soorollid perekonnas	21
1.3. Sotsiaalne osalemine vanemas eas	24
1.3.1. Vanemate inimeste liikumine sotsiaalse osalemise kontinuumis	25
1.3.2. Sotsiaalne osalemine ja sugu	28
1.3.3. Sotsiaalne osalemine ja perekonnaseis	30
1.3.4. Abikaasade mõju teineteise sotsiaalse osalemisele	31
1.3.5. Gerontoloogiline sotsiaaltöö	33
1.3.6. Vanemate meeste sotsiaalse osalemise toetamine	36
1.4. Uurimisprobleem, uurimuse eesmärk ja uurimisküsimused	37
2. UURIMUSE METOODIKA	39
2.1. Metoodika	39
2.1.1. Metodoloogiline lähtekoht	39
2.1.2. Andmekogumismeetod ja instrument	39
2.1.3. Uurimuses osalejad ja nende valimise põhimõtted	40
2.2. Uurimuse käik	41
2.2.1. Andmeanalüüsi põhimõtted	42
2.2.2. Eetikaküsimused	43
2.3. Eneserefleksioon	44
3. ANDMETE ANALÜÜSI TULEMUSED	46

3.1.	Vanemate meeste arvamused.....	46
3.1.1.	Toetamine ja aktiveerimine.....	46
3.1.2.	Vahendamine ja piiramine.....	48
3.2.	Naiste tõlgendused.....	50
3.2.1.	Mõjutamise viisid ja põhjused.....	50
3.2.2.	Mõjutamisest loobumine ja vastutus.....	52
3.3.	Sotsiaaltöötajate selgitused.....	55
3.3.1.	Naiste roll ja mõjutamise võimalused.....	55
3.3.2.	Sotsiaaltöötajate roll ja piirid.....	58
4.	ARUTELU.....	60
4.1.	Naine on vanema mehe sotsiaalse osalemise partner, aktiveerija, piiraja.....	60
4.2.	Naine on perekonna kommunikatsioonijuht.....	62
4.3.	Naine on perekonna ja elukaaslase hoidja.....	64
4.4.	Piirid naise ja sotsiaaltöötaja vastutuse vahel vanemate meeste sotsiaalse osalemise küsimustes.....	66
4.5.	Sotsiaaltöötajate roll vanemate meeste sotsiaalses osalemises.....	69
4.6.	Uurimuse piirangud.....	73
	KOKKUVÕTE.....	74
	KASUTATUD KIRJANDUS.....	76
	LISAD.....	88
	Lisa 1. Meeste intervjuukava põhiküsimused vene keeles.....	88
	Lisa 2. Meeste intervjuukava põhiküsimused eesti keeles.....	90
	Lisa 3. Sotsiaaltöötajate fookusgrupi intervjuukava põhiküsimused inglise keeles.....	92
	Lisa 4. Naiste fookusgrupi intervjuu kava eesti ja vene keeles.....	93
	Lisa 5. Meeste intervjuude kategooriatepuu.....	97
	Lisa 6. Naiste fookusgruppide intervjuude kategooriatepuu.....	98
	Lisa 7. Sotsiaaltöötajate fookusgruppide intervjuude kategooriatepuu.....	99

TABELITE LOETELU

Tabel 1. Meeste andmete kategooriatepuu	97
Tabel 2. Naiste andmete kategooriatepuu.....	98
Tabel 3. Sotsiaaltöötajate andmete kategooriatepuu	99

EESSÕNA

Soovin tänada juhendajat Reeli Sirotkinat, uurimuses osalejaid ja kõiki, kes abistasid osalejate leidmisel.

SISSEJUHATUS

Magistritöö kirjutamise ajal puhkes maailmas COVID-19 haigust põhjustava koroonaviiruse pandeemia (World Health Organization, 2020), mis tõi vanemaealised inimesed ühiskonna tähelepanu keskele. Tänu Eestis väljakuulutatud eriolukorrale (Eriolukorra..., 2020), mis nõuab inimestest sotsiaalset distantseerumist (Vabariigi Valitsus, 2020), saavad paljud inimesed ise praegu kogeda elu piiratud sotsiaalse osalemise võimaluste tingimustes ja selle tagajärgi. Seega arvan, et vaatamata hetkel veel jõus olevale sotsiaalse distantseerumise nõudele on õige aeg mõelda sellele, kuidas pärast eriolukorra lõppu ja piirangute leevendamist tagada ka vanemaealistele inimestele võimalused osaleda kogukonna ja ühiskonna elus.

Uuringute andmetel on Eestis sotsiaalse osalemise aktiivsus vanemate meeste seas üsna madal (Saaber, 2012; Tambaum, 2016), valdav enamus mehi ei suhtle iga päev ka sõpradega ja sugulastega (European Commission, i.a). Samal ajal on aktiivne sotsiaalne osalemine vanemate inimeste tervise (Levasseur, Richard, Gauvin ja Raymond, 2010) ja kognitiivsete võimete säilitamise seisukohast tähtis (Laidra, 2016). Arvestades, et rahvastikuprognooosi järgi kasvab vanemaealiste osakaal meie ühiskonnas 2050. aastaks kuni 28,5% ja ülalpeetavate suhtarv tööealiste elanike kohta suureneb drastiliselt (European Commission, i.a), siis vanemate meeste kaasamine sotsiaalsesse ellu muutub iga aastaga aina aktuaalsemaks. Uurimusest on teada, et mida kauem jääb vanem mees sotsiaalselt aktiivseks, seda väiksem on koormus tervishoiu- ja hoolekandesüsteemile (Tambaum ja Pettai, 2019: 161) ning seda kauem saavad eakad mehed jagada oma tarkust, kogemusi, oskusi ja muid ressursse kogukonnaga.

Kolm aastat tagasi osalesin Erasmus+ projektis „Vanemad mehed ütlevad „jah“ kogukonnale“ (*Old Guys...*, 2016), mille põhjal kirjutasin ka bakalaureusetöö (Lupanova, 2018) vanemate meeste sotsiaalsest osalemisest. Minu uuringu tulemusena selgus, et vanemate meeste sotsiaalne osalemine on tihti mitteametlik, seega jääb ühiskonnas nähtamatuks ja aitab eksitava „passiivse eaka mehe“ stereotüübi taastootmisele. Osalemise suurimaks takistuseks on aga meie ühiskonnas esinev vanustundlikkus, mille tõttu mehed on sunnitud valima sotsiaalse osalemise kontiinumis suhteliselt passiivseid osalemise tasandeid (Lupanova, 2018). Samas olen intervjuude kokkuleppimise protsessis näinud, et vahel tegutses just mehe abikaasa või elukaaslane kui perekonna „väravavaht“, kellest sõltus mehe otsus osaleda uuringus või mitte. Sellest tekkiski mul huvi uurida ka naiste rolli vanemate meeste sotsiaalses osalemises, mida ei ole minu teada Eestis veel uuritud.

Minu magistritöö eesmärk on uurida tähendusi, mida omistavad vanemad mehed, naised ja sotsiaaltöötajad naiste rollile vanemate meeste sotsiaalses osalemises. Lähtudes uurimuse eesmärgist kasutan kvalitatiivset uurimisviisi ning nii projekti (*Old Guys...*, 2016) raames läbiviidud 28 individuaalset intervjuud üle 60-aastaste meestega ja üht fookusgrupi intervjuud sotsiaaltöötajatega kui ka selle uurimuse jaoks korraldatud kahte fookusgrupi intervjuud sotsiaalselt aktiivsete naistega, kelle elukaaslane on üle 60 aasta vana.

Magistritöö esimeses osas ma esitan Eesti konteksti ja seejärel feministliku gerontoloogia raamistiku lühiülevaate, mille keskmes on inimese vanus ja sugu. Samuti kirjeldan sotsiaalse osalemise kontseptsiooni, käsitlen gerontoloogilist sotsiaaltööd ning sõnastan uurimisprobleemi. Teist osa alustan uurimuse metoodika esitamisega, jätkan uurimuse läbiviimise kirjeldamisega ning lõpus esitan ka eneserefleksiooni. Kolmandas osas annan ülevaate andmete analüüsi tulemustest. Neljandas osas arutlen uurimuse tulemuste põhjal ja teen järeldusi.

1. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

Peatükki alustan Eesti konteksti kirjeldamisega. Kuna oma uurimuses lähtun feministliku gerontoloogia raamistikust, siis jätkan selle kirjeldamisega pöörates tähelepanu olulisematele aspektidele nagu vanus ja sugu. Seejärel käsitlen sotsiaalse osalemise kontseptsiooni ning gerontoloogilist sotsiaaltööd. Peatüki lõpus püstitan uurimisprobleemi ning sõnastan uurimuse eesmärgi ja uurimisküsimused.

1.1. Eesti kontekst

2019. aasta seisuga elab Eestis 127 990 üle 60 aasta vanuses meest (European Commission, i.a; Statistikaamet, i.a), kuid 2018. aasta andmetel on Eestis meeste oodatava eluea pikkus sünnimomendil 8,6 aastat lühem kui naistel (Statistikaamet, i.a) ja 4,3 aastat lühem Euroopa riikides elavate meeste keskmisest, seejuures tervena elatud aastaid on Eesti meestel sünnimomendil 10,7 aastat vähem võrreldes Euroopa meeste keskmisega (European Commission, i.a).

Kuigi Eesti vanemad mehed osalevad tööturul aktiivsemalt võrreldes enamikus Euroopa riikides elavate eakaaslastega (European Commission, i.a), siis päevakeskustes ja klubilises tegevuses on nende osalemise aktiivsus üsna madal (Saaber, 2012; Tambaum, 2016). Seejuures on leitud, et vanemad inimesed, kes ei osale kogukondlikes tegevustes töö kõrvalt, ei hakka nendes aktiivsemalt osalema ka tööturult lahkudes (Tambaum, 2019: 82). Suhtlus sõpradega ja sugulastega, kes ei ela vanemate meestega koos, ei ole Eesti vanematel meestel samuti intensiivne. Näiteks Eurostati (European Commission, i.a) 2015. aasta andmetel suhtleb iga päev oma sõpradega ainult 5,2% üle 65-aastastest meestest, samal ajal vaid üks kord kuus – 24,4% ja kord aastas – 19,3%. Eraldi elavate sugulastega saavad iga päev kokku vaid 3,6% vanematest meestest, kord kuus – 21,6%, ainult üks kord aastas – 30,2% (European Commission, i.a). Seejuures 2019. aasta seisuga elavad üksinda vaid 27,7% meestest vanuses vähemalt 65 aastat, samal ajal kui 58,3% elavad koos elukaaslasega (European Commission, i.a).

1.2. Feministlik gerontoloogia

Gerontoloogia on multidistsiplinaarne valdkond, mis uurib vananemise bioloogilisi, psühholoogilisi ja sotsiaalseid aspekte, lähtudes sellest, et vananemine ei ole ainult kronoloogiline protsess (Hooyman ja Kiyak, 2008: 3-4). Kuid selles valdkonnas tegutsevad teoreetikud ja

praktikud käsitlevad eakaid tihti homogeense ja feminiseeritud grupina, võtmata arvesse sugu (ingl k *gender*) mitte bioloogilise tunnusena vaid sotsiaalselt konstrueerituna, samal ajal kui soouuringud vastupidi keskenduvad soole, unustades vanuse aspekti, mistõttu vanem mees jääb mõlemal korral nähtamatuks (Thompson Jr, 1994: 1, 7-8). Calasanti, Slevin ja King (2006) kirjutavad samuti, et feministid olid kaua aega keskendunud noorte ja keskealiste naiste uurimisele, ei võtnud arvesse vanemate naiste perspektiivi ega nende eeliseid võrdluses vanemate meestega, kes jäädes tööturust eemale kaotavad koos autoriteedi, autonoomsuse, staatuse ja rahaga ka oma privilegeeritud positsiooni ühiskonnas (Calasanti jt, 2006). Feministlik gerontoloogia aga võtab arvesse nii inimeste vanust kui ka sugu ning uurib soosuhteid, naiste ja meeste identiteedi kujunemist ning kogemuste erinevust samades olukordades just vanemas eas (Calasanti, 2004).

Kuigi mõned autorid keskenduvad selle raamistiku kasutamisel ainult vanemate naiste elu uurimisele (vt nt Garner, 1999), Hooyman, Browne, Ray ja Richardson (2002) arvavad, et feministlikul teorial ja kriitilisel gerontoloogial põhinev feministlik gerontoloogia peab edendama kõikide marginaliseeritud inimeste kaasamist ühiskonda, hinnates kriitiliselt olemasolevat olukorda. Seejuures lisaks vanemate naiste ja meeste elukogemuste erinevuste, sarnasuste ja mitmekesisuse analüüsimisele on vaja otsida ka uusi meetodeid gerontoloogilise praktika, poliitika ja hariduse jaoks, et käivitada muutused, mis vähendaksid nii soolist kui ka vanuselist ebavõrdsust ühiskonnas (Hooyman jt, 2002).

Järgmistes alapeatükkides käsitlen vanust, vananemist ja vanustundlikkust, maskuliinsust ja feminiinsust ning sellega seotud soorolle. Kuna minu uurimuse keskmes on vanemaealised paarid, siis annan lühiülevaate ka sagedasematest perekonnatüüpidest vanemas eas.

1.2.1. Vanus ja vananemine

Freixas, Luque ja Reina (2012) kirjutavad, et vanus on sotsiaalselt ja kultuuriliselt konstrueeritud kategooria, oluline indiviidi ja gruppide identiteedi aspekt ning võimuhete allikas erinevate eagruppide vahel, kuna vana inimene kaotab oma staatuse, autoriteetsuse ja võimu ühiskonnas. Samas Richardson ja Barusch (2006: 3) leiavad, et vanus, millal inimest hakatakse pidama vanaks, on kogu aeg ühiskonnas muutumas. Selle aastatuhande alguses käsitles Maailma Terviseorganisatsioon (World Health Organization, 2002: 4) 60-aastast kui vanemat inimest lähtudes ÜRO standardist (vt nt United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 2015). Kuid praegu maailma elanikkonna vananemise prognoose esitades

opereerib ÜRO (United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 2019) juba vanusega alates 65 aastat. Seejuures Eurobaromeetri (European Commission, 2012) andmetel hakatakse Eestis pidama vanaks juba keskmiselt 62-aastast inimest, samal ajal kui Euroopa Liidu keskmine on 64 aastat vana. Vanus on vanaduse kogemisel kesksel kohal, kuid feministliku gerontoloogia perspektiivist on oluline eristada vananemist ja vanadust, kuna need on kaks erineva tähendusega ja tagajärjega protsessi, millest üks viitab inimkeha noore ilu kaotamisele, teine aga füüsilisele haprusele, võimalikule sõltuvusele kõrvalabist ja surmale (Freixas jt, 2012: 52-53).

Samas gerontoloogid ei käsitle ka vananemist ühtse protsessina ja ainult seoses inimese füüsilise keha muutustega. Hooyman ja Kiyak (2008: 4) kirjutavad, et kronoloogiline vananemine on seotud inimese sünnimomendist elatud aastate arvuga ehk kronoloogilise vanusega, mis ei ühti alati indiviidi bioloogilise, funktsionaalse, psühholoogilise või sotsiaalse vanusega. Kronoloogiline vanus on objektiivne ja absoluutne, samal ajal kui isiklik kogemuslik vanus on subjektiivne ja suhteline, kuna inimene hindab ennast ja teisi võrreldes näiteks oma välimust ja tegutsemist teiste inimestega, kes on samas vanuses, temast nooremad või vanemad (Settersten Jr ja Godlewski, 2016: 10-11).

Kui inimese elundisüsteemide tõhusust vähendavad füüsilised muutused osutavad bioloogilisele vananemisele, siis negatiivsed muutused tema isiksuses, sensoorsetes ja tajuprotsessides ning kohanemis- ja kognitiivsetes võimetes käsitletakse psühholoogilise vananemisena (Hooyman ja Kiyak, 2008: 4). Kuna bioloogiline vananemine väljendub sealhulgas ka keha funktsionaalsete võimete ja füüsilise aktiivsuse langemises, siis seda võib käsitleda ka funktsionaalse vananemisena (Hayflick, 1996, viidatud Hooyman ja Kiyak, 2008: 4 kaudu). Samas Settersten Jr ja Godlewski (2016: 10) kirjutavad funktsionaalsest vananemisest kui vähenenud võimest elukeskkonnaga kohaneda ja igapäevases elus toimida.

Vananemist käsitletakse tihti isikliku protsessina, mille eest vastutab vaid inimene ise, kuigi see on ka sotsiaalne protsess (Settersten Jr, 2017). Sotsiaalsele vananemisele viitavad inimese sotsiaalsete rollide ja suhete muutused nii peres ja sõpruskonnas kui ka ühiskonnas laiemalt, mis võib olla tingitud nii eelnimetatud vananemise protsessidest kui ka sotsiaalsest kontekstist (Hooyman ja Kiyak, 2008: 4), mida kujundavad perekondlik, organisatsiooniline ja ajalooline aeg (Settersten Jr ja Godlewski, 2016: 11-13). Seega sotsiaalset vanust võib käsitleda kui sotsiaalse konteksti väljendamist, kuna vanust „luuakse“ interaktsioonis teiste inimestega (Krekula,

Nikander ja Wilińska, 2018: 37). Seejuures Rosow (1985, viidatud Morgan ja Kunkel, 2016: 91 kaudu) leiab, et vanemas eas inimene jääb tihti „rollideta rolli“, kuna ühiskonnas ei ole selgeid ootusi ja norme vanematele inimestele, kes ei ole enam vanema ega töötaja rollis.

Morgan ja Kunkel (2016: 90) defineerivad sotsiaalset rolli kui normide komplekti, mis kirjutab ette inimestele käitumist ja vastutust konkreetsetes sotsiaalses positsioonis. Seega inimesed peavad sõltuvalt kontekstist erinevaid rolle mängima (Morgan ja Kunkel, 2016: 90). Sotsiaalsed rollid on tihedalt seotud ka vanuseliste normidega, mis keelavad või kirjutavad inimestele ette käitumist, tegutsemist ja rolle konkreetsetes eas (Settersten Jr ja Godlewski, 2016: 16), kuid mitte konkreetsetes kontekstis, kuna norm on rollist laiem (Morgan ja Kunkel, 2016: 92). Samas Morgan ja Kunkel leiavad (2016: 92), et vanuselised normid peavad olema aktsepteeritud normina konkreetsetes ühiskonnas või muus sotsiaalses grupis ning sisaldama sotsiaalse kontrolli või sanktsiooni elemente. Seega ühest küljest loovad vanuselised stsenaariumid sotsiaalset korda ja lihtsustavad suhtlemist (Morgan ja Kunkel, 2016: 90-92), kuna organiseerivad inimese elu ja tekitavad ootusi teiste inimeste elu suhtes, teisest küljest loovad aga alust vanuseliseks segregatsiooniks, mis takistab põlvkondadevahelist suhtlemist (Settersten Jr ja Godlewski, 2016: 15-17) ja soodustab vanustundlikkust (Ayalon ja Tesch-Römer, 2018: 6; Morgan ja Kunkel, 2016: 92, 96).

1.2.2. Vanustundlikkus

Üle 50 aasta tagasi nimetas Butler (1969) inimeste eelarvamusi teiste vanusgruppide kohta vanustundlikkuseks (ingl k *ageism*). Vanustundlikkus võib olla suunatud ka noortele ja keskealistele, aga oma töös käsitleb vanustundlikkust vaid vanemaealiste inimeste suhtes. Aastate jooksul laiendasid uurijad Butleri pakutud esialgset kontseptsiooni. Iversen, Larsen ja Solem (2009) kirjutavad, et vanustundlikkus sisaldab lisaks eelarvamustele stereotüüpe ja diskrimineerimist inimese kronoloogilise vanuse alusel. Vanustundlikkus võib olla negatiivne või positiivne, varjatud või ilmne, suunatud inimeste kasuks või vastu ning väljendatud mikro-, meso- ja makrotasandil (Iversen jt, 2009: 15), seega puutub indiviidide emotsioone, mõtteid ja käitumist, gruppide ja organisatsioonide tegemisi ning kultuurilisi ja ühiskondlikke väärtusi (Ayalon ja Tesch-Römer, 2018: 4).

Vanustundlikkuse põhjusi selgitatakse mitme teooria abil. Ayalon ja Tesch-Römer (2018: 4) kirjutavad, et mikrotasandil uuritakse vanustundlikkuse põhjusi sotsiaalse psühholoogia või arengupsühholoogia perspektiivist. Nelson (2005) väidab, et levinum on hirmu juhendamise

teooria (ingl k *Terror Management Theory*), mis näeb noorte vanustundlikkust kui distantseeruvat käitumist vanemaealistest inimestest, kes tuletavad neile meelde enda surelikkust. Samas ka vanemaealised inimesed võivad käituda vanustundlikult oma eakaaslaste suhtes. Näiteks stereotüüpide teostuse teooria (ingl k *Stereotype Embodiment Theory*) kohaselt on vanemate inimeste negatiivne suhtumine oma vanuserühma tingitud sellest, et vanustundlikkust internaliseeritakse elu jooksul mitteteadlikult, kuna meid ümbritsevad negatiivsed stereotüübid vanemaealiste inimeste kohta (Ayalon ja Tesch-Römer, 2018: 5). Seejuures on huvitav, et levinumad negatiivsed stereotüübid on seotud vanemaealiste inimeste füüsilise ja vaimse tervise, ilu, sotsiaalse aktiivsuse ning majandusliku toimetulemise kahanemisega, positiivsed aga kirjeldavad pigem eakate iseloomujooni nagu lahkus ja usaldusväärsus (Palmore, 1999: 20, 34).

Ayalon ja Tesch-Römer (2018: 6-7) leiavad, et mesotasandil võib vanustundlikkust selgitada grupi liikmeskonna evolutsiooniteooriate (ingl k *Evolutionary Theories on Group Membership*), gruppidevahelise ohuteooria (ingl k *Intergroup Threat Theory*) ja põlvkondadevahelise konfliktide teooria (ingl k *Intergenerational Conflict Theory*) abil. Autorid kirjutavad, et esimese teooria kohaselt inimesed teadvustavad, et nende heaolu sõltub grupi teistest liikmetest, mistõttu on valmis tegema koostööd ja aitama, kuid eluohtlikus olukorras eelistavad aidata sugulasi või nooremaid ja tervemaid inimesi. Teine teooria näitab, et teise gruppi inimestesse suhtutakse vaenulikult, kui tajutakse nende reaalselt või sümboolset ohtu, kolmas teooria pakub aga, et vanustundlikkus tekib, kui vanem põlvkond ei vasta noorte ootustele eakate käitumise, tarbimise ja ressursi jagamise küsimustes (Ayalon ja Tesch-Römer, 2018: 6-7). Makrotasandil kasutatakse aga modernisatsiooni teooriat (ingl k *Modernization Theory*), mille kohaselt vanemaealised inimesed kaotasid oma staatuse ühiskonna moderniseerimise tagajärjel (Ayalon ja Tesch-Römer, 2018: 7).

Vanemad inimesed reageerivad vanustundlikkusele erinevalt. Palmore (1999: 109-115) kirjutab, et ühed vanemaealised inimesed püüavad individuaalselt või organisatsiooni tasandil võidelda negatiivsete stereotüüpide ja diskrimineerimise vastu, teised reageerivad aga vanustundlikkusele eitades oma kuuluvust diskrimineeritud vanusgruppi, aktsepteerides olukorda või oluliselt vähendades enda sotsiaalset aktiivsust isegi sotsiaalse isoleerumiseni, et vältida kokkupuudet noorte vanustundliku käitumisega.

Vanustundlikkus mõjutab negatiivselt nii vanemaealisi inimesi, kes maksavad selle eest oma füüsilise ja vaimse tervisega kui ka noori ja ühiskonda, kuna vanemaealiste ressursid jäävad kasutuseta (Palmore, 1999: 104, 107). Samal ajal on ekslik arvata, et negatiivne mõju eksisteerib

vaid negatiivse diskrimineerimise tagajärjel. Pasupathi ja Löckenhoff (2002: 229) leiavad, et ka positiivne diskrimineerimine ja stereotüübid ei võta arvesse vanemate inimeste grupi heterogeensust, mistõttu ühest küljest transleeritakse eakatele nende võimete kahanemist vaatamata tegelikule olukorrale, teisest küljest esitatakse neile ebarealistlikud ootused. Vanaduspensioniea seostamine nii madalate kognitiivsete võimetega ja rohkete krooniliste haigustega kui ka ainulaadse võimalusega hakata näiteks maratonijooksjaks või alustada ümbermaailmareisi ei ole kasulik enamikule vanematest inimestest, kes tõenäoliselt asuvad nende äärmuste vahel. Samas negatiivsete tagajärgedega vanustundliku käitumise kõrval eksisteerib ühiskonnas nii isiklikul kui ka institutsionaalsel tasandil vanust eristav käitumine (ingl k *age-differentiated behavior*), mis ei ole kahjulik eakatele, kuna sel juhul tunnustatakse vanemaealiste grupi mitmekesisust ega lähtuta ainult kronoloogilisest vanusest vaid konkreetsetest inimestest ja olukorrast (Pasupathi ja Löckenhoff, 2002: 201-205).

Settersten Jr (2017) kirjutab, et vananemisel on ka sooline aspekt, kuna naised ja mehed kogevad vananemist erinevalt. Vanemate naiste eluiga on keskmiselt meestest pikem, seega lesestumise tõenäosus on kõrgem, majanduslik olukord aga sageli kehvem, samal ajal kui vanemate meeste sotsiaalne heaolu sõltub suure osas nende naistest, kes on elu jooksul hoidnud perekondlikud suhted ja loonud laia sotsiaalse võrgustiku (Settersten Jr, 2017). Varem arvati, et vanustundlikus mõjutab rohkem vanemaid naisi, kes muutuvad sotsiaalselt nähtamatuks eeskätt keha vananemise ja sellega seotud füüsilise atraktiivsuse vähenemise tõttu, kuid selgus, et ka mehed ei ole vähem vastuvõtlikumad vanustundlikkusele eelkõige ühiskonna ja organisatsiooni tasandil, kuigi perekonna kontekstis näevad nad positiivset diskrimineerimist põlvkondadevaheliste suhete loomuliku osana (Ojala, Pietilä ja Nikander, 2016). Seejuures Krekula kaasautoritega (2018: 42) kirjutavad, et käsitledes sotsiaalset vanust kui „loomise“ protsessi võib soolist vanustundlikkust vaadelda mitte stereotüüpide, eelarvamuste ja diskrimineerimise perspektiivist, vaid kui dünaamilist sotsiaalse positsioneerimise praktikat. Ehk inimesi jagatakse gruppidesse vanuse ja soo põhjal, mille tulemusena tekivad võimusuhted ja ressurside ebavõrdne jaotamine gruppide vahel (Krekula jt, 2018: 42).

1.2.3. Sugu, maskuliinsus ja feminiinsus

Feministlik gerontoloogia käsitleb sugu kui relatsioonilist konstrukti, mis paneb naisi ja mehi ebavõrdsetesse olukordadesse elu erinevatel etappidel (Hooyman jt, 2002: 10). Sugu on samuti tähtis sotsiaalne kategooria, millele inimesed toetuvad teadmatult teiste kohta informatsiooni

saamiseks vaatamata sellele, et see allikas ei ole usaldusväärne (Wharton, 2005: 123), kuna tavaliselt koosneb meeste ja naiste sobiva käitumist ettekirjutavatest soonormidest ning soostereotüüpidest, mis kirjeldavad uskumusi sellest, kuidas mehed ja naised tavaliselt käituvad (Myers, 2012: 252). Soost sõltub kuidas inimene näeb ennast ja teisi ning kuidas ta käitub, kusjuures sugu ei ole mitte ainult olek vaid ka „loomise“ (ingl k *doing*) protsess, kuna seda toodetakse elu jooksul individuaalsel, sotsiaalsete suhete ja interaktsiooni ning institutsionaalsel tasandil (Wharton, 2005: 7, 9, 218). See tähendab, et vanusega sarnaselt on sugu ühest küljest oluline osa inimese identiteedist, teisest küljest aga – stereotüüpide ja ebavõrdsuse allikas. Seejuures soo „loomine“ jätkub ka vanemas eas.

Maskuliinsus ja feminiinsus on inimeste sotsiaalselt konstrueeritud soo väljendus, mida õpitakse sotsialiseerumise protsessis (Wharton, 2005: 5, 31). Kuigi maskuliinsust ja feminiinsust uuritakse ka näiteks seoses rahvuskultuuride ja organisatsioonide tunnustega (vt nt Hofstede jt, 1998), keskendun ma selles uurimuses nendele mõistetele vaid indiviidi kontekstis.

Duran (1982: 49, 53) kirjutab, et feminiinsust ja maskuliinsust käsitletakse kui silti psühholoogiliste iseloomujoonte kogumi väljendusele, mis meie ühiskonnas omistatakse naistele ja meestele, või stereotüüpidele nende sotsiaalsete rollide kohta. Seejuures need sildid on tugevalt hinnangulised (Soble, 1982: 101), eeldavad, et naised ja mehed on omavahel domineerimise-allumise suhtes ainult bioloogiliste erinevuste tõttu (Hoagland, 1982: 95), ning põhjustavad majanduslikku soolõhet (Warren, 1982: 173-174), sest kõik mis on seotud meestega ja maskuliinsusega on rohkem väärtustatud (Wharton, 2005: 34, 219). Maskuliinsuse jooned on iseseisvus, vaprus, tahtejõulisus, ratsionaalsus ja võime kontrollida emotsioone, feminiinsusele on aga omane empaatilisus, intuiitivsus, leebus, kaastunne, hoolitsemine ja võime väljendada emotsioone (Warren, 1982: 171). Trebilcot kirjutab (1982: 161-162), et traditsioonilise maskuliinsuse keskmes on meisterlikkus, mis eeldab takistuste ületamist, looduse kontrollimist ning liidrina olemist nii perekonnas kui ka ühiskonnas. Samal ajal kui feminiinsus kujutab naist eeskätt ema rollis, kes kasvatab järglasi, tagades soojuse, toidu ja emotsionaalse toetuse oma perekonnale (Trebilcot, 1982: 161-162) ning hoolitsedes kodu eest (Warren, 1982: 172).

Samas kõik naised ei ole feminiinsed ega kõik mehed maskuliinsed (Duran, 1982: 49; Warren, 1982: 171), sest sugu on psühhosotsiaalne konstrukt, mille järgi iga inimene vaatamata oma bioloogilisele soole võib lähtuvalt enda psühholoogilistest iseloomujoontest ja sotsiaalsetest rollidest olla feminiinne, maskuliinne või mõlemat koos (Trebilcot, 1982: 161). Seega need sildid

ei ole ainult hinnangulised või kirjeldavad, vaid kirjutavad naistele ja meestele sobivaid voorusi ja käitumisi ette (Hoagland, 1982: 86; Warren, 1982: 171), mis ei ole kõikides kultuurides sarnased ning võivad muutuda aja jooksul ka ühes ja samas ühiskonnas (Trebilcot, 1982: 161; Wood, 2013: 302-303). Kuigi tänapäeval uuringud näitavad, et vaatamata naiste ja meeste sotsiaalsete rollide muutmisele jäävad läänemaailma ettekujutused ideaalse mehe ja naise iseloomust laias plaanis samaks (McDermott, 2016: 12).

Seejuures ka samas ühiskonnas on võimalik väljendada oma sugu erinevalt, mistõttu paralleelselt eksisteerivad mitmed maskuliinsuse ja feminiinsuse liigid, millest ühed on rohkem väärtustatud ja aktsepteeritud kui teised (Wharton, 2005: 5). Näiteks erinevad maskuliinsused võivad olla omavahel domineerimise-alluvuse suhtes (Hasmanová Marhánková, 2019), ning selle hierarhia tipus on hegemooniline maskuliinsus (Connell, 1995: 76, viidatud Wedgwood, 2009: 335 kaudu), mis on kõige soovitud (Connell, 1995: 77, viidatud Wharton, 2005: 5 kaudu), aga paljude meeste jaoks kättesaamatu ideaal, mille keskmeks on iseseisvus, aktiivsus, hea füüsiline vorm, jõud ja domineerimine (Connell, 1987, viidatud Hasmanová Marhánková, 2019: 3 kaudu).

Hasmanová Marhánková (2019) leiab, et saavutada hegemoonilise maskuliinsuse ideaali vanemas eas on veel keerulisem kui nooruses või keskeas, kuna Lääne ühiskonnas see ideaal põhineb professionaalsel staatusel, füüsilisel jõul ja seksuaalsel potentsil. Seetõttu vanemad mehed valivad teistsugused strateegiad, leides muid võimalusi soo „loomiseks“ ja konstrueerides alternatiivset maskuliinsust (Hasmanová Marhánková, 2019) või muutes maskuliinsuse diskursust ja praktikat (Mann, Tarrant ja Leeson, 2016: 605). Aléx, Hammarström, Norberg ja Lundman (2008) leiavad, et üle 85-aastased rootsi mehed on konstrueerinud kolm erinevat maskuliinsust, mis ilmnevad mingil määral igal mehel sõltuvalt kontekstist, kuid prevaleeruv on hegemoonilise maskuliinsusega sarnane, kuna põhineb meeste võimetusel, tugevustel, saavutustel, majanduslikel ressurssidel, tööl või klubides aktiivsusel. Autorid väidavad, et teise tüüpi maskuliinsust, mis on kaotanud hegemoonilise ideaaliga võidujooksul, konstrueeritakse tuues välja oma tutvusi mõjuvõimsate meestega ja eirates oma vananeva keha nõrgenemist, kuna see protsess võib ohustada meeste iseseisvust. Kolmas maskuliinsus aga rõhutab suhteid sugulastega ja uusi meeldivaid tutvusi ning tegija olemist tänu kodutöodes aktiivsele osalemisele, kuigi uurijate arvates see ei ole meeste individuaalne konstruktsioon vaid on kujundatud Rootsi ühiskonna soolist võrdõiguslikkust väärtustava diskursuse abil (Aléx jt, 2008).

Freixas kolleegidega (2012: 51) kirjutavad, et feminiinsuse näitamine peamiselt ilu, allumise ja heteroseksuaalsuse kaudu muutub naiste jaoks vanemas eas keerulisemaks, mistõttu naised dekonstrueerivad feminiinsust, et näidata ennast eeskätt vaba indiviidina. Samal ajal vanemad naised toetuvad feminiinsusega seotud rollidele, et kohaneda ühiskonna vanustundlikkusega (Krekula jt, 2018: 43).

Sarnaselt vanusega ei ole ka inimese sugu ühemõõtmeline kategooria, sest nii nagu vanusest rääkimisel ei saa me piirduda vaid inimese kronoloogilise vanusega, nii ei saa ka indiviidi sugu võtta vaid bioloogilise tähendusena, kuna suuremat rolli mängib sotsiaalselt konstrueeritud sugu. Samas nii vanus kui ka sugu ja selle väljendumine on stereotüüpide ja diskrimineerimise alus, mis mõjutab inimeste identiteeti, käitumist ja omavahelist suhtlemist ühiskonnas ja perekonnas ka vanemas eas.

1.2.4. Perekond vanemas eas

Wharton (2005: 101-102) kirjutab, et perekonda defineeritakse mitmeti, kuid ühised aspektid on koostöö ja vastutus teineteise heaolu tagamisel igapäevases elus. Ka Eestis kehtiva Perekonnaseaduse (2017) järgi on abiellunud mehel ja naisel võrdsed õigused ja kohustused, mille hulgas on vastastikune lugupidamine ja toetamine, teineteise heaolu ja perekonna vajaduste rahuldamine, ühise koduse majapidamise korraldamine ja sissetulekute hankimine. Seejuures Finch (1983: 1) rõhutab, et abielu ei ole lihtsalt piiratud vastutusega leping abikaasade vahel, kuna erinevalt teistest lepingulistest suhetest, peavad abikaasad tegelema partneri terve persoonaga, mida igäiks toob suhetesse kaasa. Kuigi naine ja mees kogevad samas abielus olemist erinevalt (Bernard, 1972, viidatud Wharton, 2005: 146-147 kaudu), see sotsiaalne institutsioon on oluline sotsiaalsete ja majanduslike ressursside allikas mõlema jaoks (Wharton, 2005: 147).

Samas Finch (2007) leiab, et perekond ei ole ainult staatiline olek, vaid ka „loomise“ ja „demonstreerimise“ protsess, mis hõlmab „perekondlike“ asjade tegemist, mida näevad ja tunnustavad „perekondlikena“ nii perekonna liikmed kui ka teised inimesed. Autor kirjutab, et „demonstreerimise“ viisid on sotsiaalsed interaktsioonid (näiteks perelõunad restoranis), füüsilised objektid (näiteks lastelaste piltide ja kingituste väljapanek) ja peresuhete lood. Seejuures „demonstreerimise“ vajadus, mille intensiivsuse aste muutub vastavalt olukorrale, on tingitud sellest, et samas majapidamises elamine ei võrdu automaatselt perekonnaks olemisega ning perekondade koosseisud, identiteedid ja suhted muutuvad ajas (Finch, 2007). Perekonna muutused

jätuvad ka vanemas eas, kuna täiskasvanud lapsed hakkavad elama oma elu, sünnivad lapselapsed, sureb vanem põlvkond ja elupartner (Morgan ja Kunkel, 2016: 117). Ehk perekonda „luuakse“ ja „näidatakse“ sarnaselt vanusega ja sooga, kusjuures see protsess ei lõppe ka vanemas eas.

Kuna perekond ei ole vaid staatiline, siis paar ei pea olema ametlikult abiellunud, et olla perekond nii enda kui ka teiste inimeste silmis. Trost (2010) kirjutab, et traditsioonilise kooselu liikideks on lisaks abielule ka vabaabielu ja külustusabielu (ingl k *Living Apart Together*), kusjuures esimesed kaks on üsna sarnased igapäevaelu kontekstis. Nii abielu kui ka vabaabielu võivad olla pendelabielu (ingl k *commuting marriage*) kujul, kui paaril on kaks elamiskohta ja üks või mõlemad partnerid aeg-ajalt elavad selles teises kodus näiteks töö või muude kohustuste tõttu (Levin ja Trost, 1999). Külustusabielus aga ei jaga partnerid ühist majapidamist elades eraldi kodudes, kuid nii nemad ise kui ka nende lähim sotsiaalne võrgustik tajub neid ikkagi paarina (Trost, 2010). Kuigi noorte paaride külustusabielu võib olla abielu või vabaabielu eelsammuks, siis vanemate inimeste jaoks see ei ole ainult romantiliste suhete etapp vaid on sageli lõplik pereelu vorm (Connidis, Borell ja Ghazanfaryon Karlsson, 2017). Vanemas eas otsustavad paarid külustusabielu kasuks tavaliselt siis, kui partnerid pelgavad suhetes rutiini tekkimist ühes majas elamise tõttu, ei soovi hakata elama oma järglastest kaugel, ei suuda otsustada kolimise üksikasjade üle (Levin ja Trost, 1999; Trost, 2010) või soovivad säilitada tasakaalu autonoomia ja intiimsuse vahel (Koren, 2014).

Mõned lehestunud või muul põhjusel üksinda jäänud inimesed leiavad soovist vältida üksildust ja nautida elu endale ka vanemas eas uue partneri valides eelnimetatud kooselu variantidest endale sobivaima, kuna nii koos kui ka eraldi elades on võimalik säilitada emotsionaalset lähedust elukaaslaste vahel (Koren, 2014). Seejuures on leitud, et lehestunud meestel on võrreldes naistega suurem tõenäosus leida endale uut elukaaslast või romantilist partnerit ning nad soovivadki rohkem uut kooselu alustada, et saada naise käest tuge emotsioonidega ja kodutöödega toime tulemiseks (Calasanti ja Kiecolt, 2007).

Charles ja Carstensen (2002: 236, 240-241, 251) arvavad, et mitukümmend aastat koos elavatel vanemaealistel paaridel on tavaliselt vähem vaidlusi ja ka konflikte lahendatakse efektiivsemalt, mistõttu nad on keskmiselt õnnelikumad ja rohkem rahul oma abieluga võrreldes nooremate ja eriti keskealiste paaridega. Vanaduspensionile ülemineku järel suureneb paljudel paaridel lähedus (Barnes ja Parry, 2004) ja suhted on üldjuhul sõbralikud, mis ei tähenda aseksuaalsust vaid

partnerivahelist emotsionaalset ja instrumentaalset toetust, mis mõjutab positiivselt vaimset ja füüsilist tervist (Charles ja Carstensen, 2002: 241-242). Partnerlussuhe naisega – abielu või muu kooselu vormi kujul – on vanematele meestele oluline maskuliinsuse, materiaalse heaolu, sotsiaalsete suhete (Arber, Davidson ja Ginn, 2003: 6) ja tervise säilitamise seisukohast (Calasanti ja Kiecolt, 2007).

Wharton (2005: 81, 105, 133-139) kirjutab, et perekond on sarnaselt tööga soosuhteid mõjutav institutsioon, mis annab inimestele nende käitumist ja uskumusi mõjutava stsenaariumi, mille olulisemaks osaks on traditsiooniline rollide ja kodutööde jaotus mehe ja naise vahel. Seetõttu järgmisena käsitlem soorolle ja tööde jaotust perekonnas.

1.2.5. Soorollid perekonnas

Soorollid on normide komplektiks, mis sisaldavad erinevaid ootusi naiste ja meeste käitumisele (Myers, 2012: 107, 156; Rainone ja Moulton, 1982: 223, 229), sh ka perekonnas ja kodutööde jaotamisel (Burr, 1998: 79). Seejuures Wood (2013: 302) paneb võrdlusmärgi soorolli ja sotsiaalselt konstrueeritud soo vahele.

Eelmise sajandi keskel hakati soorolle käsitlema teineteist täiendavate funktsioonidena nii perekonnas kui ka ühiskonnas, kus naistel on ekspressiivne ehk hoolitsev ja meestel on instrumentaalne ehk raha teeniv roll (Parsons ja Bales, 1953, viidatud Burr, 1998: 82 kaudu). Rainone ja Moulton (1982: 230) kirjutavad, et liberaalsed vaated soorollidele ei toeta otseselt konkreetse naise alluvust konkreetsele mehele ning lubavad naisel täita ka muid rolle ühiskonnas kuni ta on atraktiivne meeste jaoks üldiselt ja saab edukalt hakkama ema ja abikaasa rolliga oma perekonnas, mille üheks oluliseks komponendiks on oma abikaasa eest hoolitsemine. Graham (1983: 18) leiab, et hoolitsus mängib ka eristavat rolli, kuna see on naise identiteedi oluline komponent, maskuliinsusele aga on omane selle puudumine. Samas tegija ja haigete hooldaja rollide jagamine meeste ja naiste vahel peegeldavad perekonna ja laiemast ühiskonnast vajadusi, naised aga maksavad selle rolli täitmise eest majandusliku sõltuvusega, vaesusega ja laiemast maailmast eraldamisega (Graham, 1983: 23-26; Freixas jt, 2012). Järelikult pole soorollid ainult funktsionaalsed, vaid ka toetavad võimusuhet meeste ja naiste vahel nii perekonnas kui ka ühiskonnas, tagades meestele privilegeeritud positsiooni.

Sarnaselt maskuliinsuse ja feminiinsusega muutuvad soorollid ajas ja ei ole ka kõikides kultuurides ühesugused, kuid praktiliselt kõikjal oodatakse naiselt, et ta on hoolitsev ema oma lastele ja emotsionaalne toetaja oma abikaasale (Rainone ja Moulton, 1982: 236), mehed on aga isad ja perekonna leivateenijad (Wharton, 2005: 105). Kuigi vähesed perekonnad saavad endale lubada, et vaid mees oleks leivateenija, mistõttu naise töötamine on muutunud normiks, on naine endiselt ka koduperenaise rollis, kes hoolitseb perekonna eest, kulutab rohkem aega tehes rohkem erinevaid kodutöid ning on peamine vastutaja laste ja kodu eest vaatamata oma tööhõive staatusele (Burr, 1998: 5, 79, 82; Wharton, 2005: 85-93). Ehk naise soorolli laiendamine kodust väljaspoole ei mõjutanud ootusi meeste käitumise osas. Burr (1998: 83-86) näeb kodutööde ebavõrdse jaotuse põhjusi mitte niivõrd meeste soovis käituda vastavalt maskuliinsuse normidele või naiste soovis mitte kulutada enda ressursse õpetades mehele kodutööde tegemist, millega nad ise saavad kiiremini ja efektiivsemalt hakkama, vaid pigem soolises ebavõrdluses, kuna erinevalt meestest ei anta naistele valikut mitte tegeleda kodutöödega või valida vaid endale meelepärased ülesanded. Kuigi mõni naine piirab ise meeste osalemist kodutöodes, sest soovib säilitada kontrolli ja võimu vähemalt kodusfääris (Burr, 1998: 87).

Seejuures kodutööde jaotus perekonnas vastavalt harjumuspärastele soorollidele ei ole alati teadlik valik ka soolist võrdsust normiks pidavas ühiskonnas. Näiteks Nyman, Reinikainen ja Eriksson (2018) kirjutavad, et vaatamata soovõrdõiguslikkust toetavale diskursusele kaasaegses Rootsis on suurem osa perekondades traditsiooniline kodutööde jaotus, mida paarid võivad ise mitte märgata, kuna nii mees kui ka naine peavad ennast võrdseteks partneriteks ka siis kui tegelik tööde jaotus on võrdsusest kaugel. Autorid leiavad, et võrreldes ennast laste põlvkonnaga tunnistavad vanemaealised paarid soolise ebavõrdsuse eksisteerimist nende perekonnas, kuid legitimeerivad sellist olukorda oma nooruseaja teistsuguste väärtustega. Uuringu tulemused viitavad sellele, et aeglasel muutusel soorollides nii noorema- kui ka vanemaealiste perekondades on tingitud pingest naiste ja meeste võrdseid õigusi ja võimalusi rõhutava soolise võrdsuse diskursuse ning maskuliinsuse ja feminiinsuse erinevustele toetuva soo „loomise“ vahel (Nyman jt, 2018). Seega vaatamata ühiskonna diskursusele, kultuuri- ja õigusnormidele on vajadus konstrueerida ja väljendada sugu vastavalt maskuliinsuse või feminiinsuse normidele endiselt indiviidide jaoks tähtis. Perekond aga jääb soo konstrueerimise ja väljendamise kohaks ka vanemas eas.

On uuritud, et naised on tihti „suhete eksperdi“ rollis, kuna kalduvad nägema suhteid protsessina, mille keskmes on lähedust ehitav ja hoidev kommunikatsioon, samal ajal on mehed rohkem orienteeritud eesmärgile ja staatusele, seega kasutavad tihedamini kommunikatsiooni nende

saavutamiseks kui emotsioonide väljendamiseks või suhete hoidmiseks (Wood, 2013: 303-304). Ilmselt selle tõttu suudavad mehed emotsionaalsetest probleemidest paaris distantseeruda, samal ajal kui naised tunnevad isiklikku vastutust abielu emotsionaalse kvaliteedi eest ja võtavad enda peale abielu hoidja rolli (Charles ja Carstensen, 2002: 246-247). Naised hoiavad traditsioone, perekonna ühtsust, korraldavad peresündmuste ja tähtpäevade tähistamist (Morgan ja Kunkel, 2016: 117) ning nii emana kui ka vanaemana on vahendaja (ingl k *mediator*) rollis põlvkondadevahelises suhetes perekonna sees (Werner, Buchbinder, Lowenstein ja Livni, 2005). Järelikult võivad naised lisaks suhtlemise korraldamisele tunda ennast vastutavana ka mehe suhtlemise eest täiskasvanute lastega ja lastelastega. Naiste perekonnasisene „suhete eksperdi“ roll võib aga olla aluseks ka perekonnavälise „kommunikatsiooni juhi“ rollile, eriti kui tekib vajadus perekonda „demonstreerida“.

Naise vastutus perekonna eest hoolitsemisel ei lõpe laste täiskasvanuks saamisega või mehe tööturul lahkumisega. Soorollid perekonnas, sh meeste panustamine kodutöösse, muutuvad paari vanaduspensionile jäämisel vähe, välja arvatud juhul kui ühel partneritest tekib puue (Charles ja Carstensen, 2002: 244-246). Kuid ka siis oodatakse naiselt haigestunud või erivajadusega abikaasa hooldamist, vaatamata naise enda tervises seisundile, võimalustele, oskustele ja valmidustele, seetõttu ka spetsialistid tihti ei näe vajadust osutada meditsiini- või sotsiaalteenuseid, mis asendaks naise tööd perekonnas, isegi siis kui need võimalused on olemas ning naise koormus kolmekordistub, kuna ta peab hooldama meest ja võtma enda peale tema ülesanded lisaks oma varasematele kohustustele (Oliver, 1983: 73, 76-77). Samal ajal kui mehed, kes on tihti abikaasast vanemad, satuvad hooldaja rolli harvemini ning saavad tavaliselt jagada hoolduskoormust sugulastega või spetsialistidega (Charles ja Carstensen, 2002: 247-248). See tähendab, et ühest küljest naise vastutus ja koormus kodus on tavaliselt suurem kui mehel, teisest küljest naine võib jätkata oma soorollit täitmist perekonna stsenaariumis ka vanemas eas, samal ajal kui mees kogeb vanaduspensionile jäädes drastilisemaid muutusi oma rollis ja staatuses nii ühiskonnas kui ka perekonnas. Kuid Morgan ja Kunkel (2016: 112, 114) rõhutavad, et tegelik töö ja perekonna tähtsus indiviidi jaoks ei sõltu tema soost, mistõttu naised ei koge üleminekut pensionile alati meestest kergemalt. Barnes ja Parry (2004) leiavad, et paremini kohanduvad pensionile jäämisega need inimesed, kes on paindlikumad soorollide, soo „loomise“ ja väljendamise suhtes.

Arber kaasautoritega (2003: 1-3) kirjutavad, et vanaduspensionil ajal muutuvad nii inimeste soorollid kui ka suhted suuremal määral tööturul lahkumise, lehestumise või kooselu vormi muutmise tõttu kui vananemise või halvenenud tervise pärast. Need sotsiaalsed, majanduslikud,

psühholoogilised ja füüsilised muutused nõuavad aga mehelt maskuliinsuse normide kohandamist endale sobivamaks, eriti juhul kui ta hakkab hooldama puudega abikaasat (Arber jt, 2003: 5). Vaatamata sellele, et ühiskonnas puuduvad selged sotsiaalsed ootused vanavanemate õigustele ja kohustustele (Morgan ja Kunkel, 2016: 121), annab vanaisa roll mehele võimaluse laiendada maskuliinsuse piire. Näiteks Roberto, Allen ja Blieszner (2001) leiavad, et kuigi kõik nende uuringus osalenud vanaisad lähtuvad traditsioonilistest soorollidest oma lastelastega suhtlemisel ja osutavad neile eelkõige instrumentaalset abi, näiteks andes raha või aidates transpordiga, ei karda osa vanematest meestest erinevalt levinud soostereotüüpidest väljendada oma armastust ja toetada emotsionaalselt, luues järglastega aktiivselt hoolivat ja lähedast suhet. Hasmanová Marhánková (2019) leiab samuti, et vanaisad hoolitsevad rohkem lastelaste eest kui varasemas eas on hoolitsenud laste eest, kuid see ei tee neid feminiinsemaks, kuna nad valivad naistest erinevad hoolitsemisviisid, nagu näiteks uute oskuste õpetamine, mängimine ja lõbustamine, ning tegelevad sellega parema meelega väljaspool kodu. Sellisel viisil annab vanaisa roll vanematele meestele võimalust tulla toime leivateenija rolli kaotamisega ja enda vananemisega, rekonstrueerides ja väljendades maskuliinsust, näiteks õpetades lastelastele kuidas olla mees (Hasmanová Marhánková, 2019). Järelikult nii abikaasa hooldamine kui ka põlvkondadevaheline suhtlemine esitavad väljakutseid meeste maskuliinsuse „loomisele“ ja „näitamisele“, kuid samal ajal võivad aidata kohaneda muutustega vanemas eas.

Nagu vanemad inimesed ise ei ole ka vanemaealiste paarid kõik ühesugused, kuigi soorollid perekonnas on tihedas seoses maskuliinsuse ja feminiinsuse normidega, mis prevaleeruvad konkreetsetes ühiskonnas. Need soorollid on funktsionaalsed, toetavad võimusuhet meeste ja naiste vahel, ning annavad võimalust jätkata soo konstrueerimist ka vanemas eas, kui lahkudes tööturult jääb inimene rollideta. Seejuures jätkavad naised tavaliselt hoolitsemist perekonna ja suhete eest, toetudes traditsioonilisele feminiinsusele. Mehed lahkudes tööturult on aga sunnitud kohandama maskuliinsuse norme, õppides uusi rolle nagu näiteks vanaisa või naise hooldaja.

1.3. Sotsiaalne osalemine vanemas eas

Sotsiaalset osalemist (ingl k *social participation*) on vaja vaadelda lähtudes inimese vanusest ja kultuurist, kuna erinevates ühiskondades kirjutatakse lastele, noortele ja vanematele ette erinevaid norme formaalsete ja mitteformaalsete inimestevaheliste interaktsioonide suhtes (Settersten Jr ja Godlewski, 2016: 18-19). Levasseur kaasautoritega (2010: 2142, 2148) leiavad, et vanemas eas on lisaks töötamisele ja õppimisele sotsiaalse osalemisena tõlgendatavad ka muud tegevused, mille

käigus toimub interaktsioon teiste inimestega kogukonnas või ühiskonnas. Seejuures sotsiaalne osalemine võib olla subjektiivne või objektiivne sõltuvalt sellest, kas positiivsest kogemusest räägib vaid inimene ise või näevad tema osalemist ka teised (Levasseur jt, 2010: 2145).

Sotsiaalne osalemine aitab ennetada vanemate inimeste sotsiaalset isolatsiooni (Dare, Wilkinson, Marquis ja Donovan, 2018) ning annab neile võimaluse jagada oma teadmisi ja oskusi, kogeda lugupidamist ja luua hoolivaid suhteid, mõjutades seeläbi positiivselt nende heaolu ja tervist (World Health Organization, 2007: 38).

Lisaks sotsiaalse osalemise definitsioonile pakuvad Levasseur kolleegidega (2010: 2146) sotsiaalsete tegevuste kuuetasandilist süsteemi, mis sobib just vanemate inimeste osalemise uurimiseks:

- 1) igapäevased toimingud,
- 2) teiste inimeste seas üksinda olemine,
- 3) teistega suhtlemine spetsiifilise tegevusega,
- 4) teistega koos tegutsemine ühise eesmärgi saavutamiseks,
- 5) teiste aitamine,
- 6) ühiskonda panustamine (Levasseur jt, 2010: 2146).

Toetudes sellele süsteemile esitavad Aw kaasautoritega (2017) Singapuris läbi viidud uurimuse tulemusi, milles kirjeldavad tegureid, mis mõjutavad vanemaid inimesi sotsiaalse osalemise kontiinumil tasandite valimisel.

1.3.1. Vanemate inimeste liikumine sotsiaalse osalemise kontiinumil

Sotsiaalsete tegevuste süsteemi autorid (Levasseur jt, 2010) kirjutavad, et esimesel tasandil valmistuvad vanemad inimesed ette teistega kontakteerumiseks tegeledes kodus põhivajaduste rahuldamisega (valmistavad toitu, söövad, pesevad, jälgivad meediat jms), teisel tasandil tulevad aga kodust välja, kuid olles teiste inimeste seas kellegagi ei suhtle (näiteks kasutavad poodides iseteeninduskassat või jalutavad pargis). Kuna kahel esimesel tasandil inimene tegutseb üksinda või suhtleb vaid nende inimestega, kellega elab koos, siis on need vaid osalemise (ingl *participation*) tasandid (Levasseur jt, 2010). Aw kaasautoritega (2017) leiavad, et nendel tasanditel tegutsevad marginaliseeritud vanemad inimesed, kes kannatavad üksilduse ja kohaliku

sotsiaalpoliitika tõttu ka materiaalsete probleemide all või kes erinevatel põhjustel pelgavad sotsiaalseid kontakte. Kuigi mõned vanemad inimesed, kellel pole rahalisi probleeme ega hirmu suhtlemise ees, valivad teadlikult üksinda tegutsemise oma mugavustsoonis, nautides harjumuspärast istuvat eluviisi ja üksiolemist (Aw jt, 2017).

Levasseur kolleegidega (2010) arvavad, et sotsiaalne osalemine algab alates kolmandast tasandist, kuna nende tasandite tegevused eeldavad juba interaktsiooni teiste inimestega näost-näkku, telefoni või interneti teel ning eristuvad vaid suhtlemise eesmärgi poolest. Kolmanda tasandi tegevuste hulka kuulub näiteks poes müüjaga suhtlemine, sest inimeste suhtlemisel ei ole veel ühist spetsiifilist eesmärki (Levasseur jt, 2010). Aw kaasautoritega (2017) leiavad, et sellele tasandile jäävad need vanemad inimesed, kes eelistavad järjekindlaid sotsiaalseid interaktsioone vaid tuttavate inimestega oma rahvuskuuluvuse või elu lihtsustamise strateegia valiku tõttu. Autorid väidavad, et esimesel juhul võib osalemine kogukonna üritustel tunduda eakale vähetahtsana võrreldes perekonna tegemistega või olla raskendatud keelebarjääri tõttu. Teisel juhul üritavad vanemad inimesed tulla toime funktsionaalse vananemisega ja saavutada emotsionaalset turvalisust vältides võõraid inimesi ja olukordi ning nendega seotud võimalikke probleeme (Aw jt, 2017).

Neljandal tasandil on interaktsioonis olevatel inimestel ühine eesmärk, nagu näiteks veeta koos vaba aega tegeledes lemmikspordialaga (Levasseur jt, 2010). Aw kolleegidega (2017) kirjutavad, et juhul kui organisatsioonis osalevad tuttavad inimesed ja tegeletakse tuttavate tegevustega, siis võivad sarnaselt kolmanda tasandiga seal osaleda ka need inimesed, kes teadlikult hoiavad võõrastest eemale. Samas leiavad autorid, et tavaliselt tegutsetakse sellel tasandil eesmärgiga laiendada oma sotsiaalset võrgustikku, mis tuleneb soovist vananeda aktiivsena või vältida üksildust ja sotsiaalse toetuseta jäämist. Seejuures olulist rolli mängivad lähisugulased, kes julgustavad oma vanemat pereliiget osalema aktiivsemalt kogukonna üritustel ja pakuvad ka praktilist abi, näiteks võttes hoolduskoormust mõneks tunniks enda peale või korraldades transporti (Aw jt, 2017).

Levasseur kaasautoritega (2010) leiavad, et sotsiaalsete tegevuste süsteemi kaks viimast tasandit on nii sotsiaalse osalemise kui ka sotsiaalse kaasatuse (ingl k *social engagement*) tasandid, kuna eeldavad lisaks interaktsioonile inimeste vahel ka panustamist teiste inimeste heaollu. Viiendal tasandil abistab vanemaealine inimene konkreetset inimest või inimgruppi näiteks vabatahtliku töö kaudu või olles hooldaja, kuuendal tasandil panustab aga inimene terve kogukonna või ühiskonna

heaolusse, näiteks poliitilise tegevuse (Levasseur jt, 2010), erinevates erialastes seltsides, Kaitseliidus või organisatsioonide juhatuses tegutsemise ja töötamise kaudu (Lupanova, 2018). Aw kolleegidega (2017) kirjutavad, et sotsiaalse kaasatuse tasanditel tegutsevad need inimesed, kellel on soov aidata inimesi ja panustada ühiskonda ning ka võimalus seda teha perekondlike kohustuste ja vanavanema rolli kõrvalt.

Seejuures Cuyvers, Thomése ja van Tilburg (2018) väidavad, et teiste heaolule orienteeritud tegevused ei ole enam sotsiaalne vaid ühiskondlik osalemine (ingl k *societal participation*), mis võib olla formaalne ehk teostatud organisatsiooni raames või mitteformaalne, kui on suunatud ainult oma sotsiaalsesse võrgustikku kuuluvate inimeste abistamisele. See tähendab, et sotsiaalsete tegevuste süsteemis kirjeldatud sotsiaalse kaasatuse tasandid võrduvad ühiskondliku osalemise tasanditega. Lisaks sellele jagavad autorid (Cuyvers jt, 2018: 11-12) osalemise mustrid kolmeks tüübiks:

- holistlik kaasatus (ingl k *holistic engagement*), mis koosneb sotsiaalsest osalemisest ning formaalsest ja mitteformaalsest ühiskondlikust osalemisest;
- pärsitud kaasatus (ingl k *inhibited engagement*) ehk sotsiaalse osalemise ja mitteformaalse ühiskondliku osalemise kombinatsioon, kuna inimesel pole võimalust või aega osaleda formaalsetes organisatsioonides, mistõttu abistab ta vaid lähedasi ja tuttavaid;
- sotsiaaltarbijalik kaasatus (ingl k *social consumerist engagement*), mis hõlmab sotsiaalset osalemist vaid enda huvides ja eesmärgiga puhata, õppida midagi uut või suhelda sõpradega (Cuyvers jt, 2018: 11-12).

Kui kõrvutada Levasseur kolleegidega (2010) pakutud sotsiaalsete tegevuste süsteemi, Aw kaasautoritega (2017) sotsiaalse osalemise kontiinumi selgitusi ning Cuyvers kaasautoritega (2018) kirjeldatud osalemise mustreid, siis selgub, et vaid süsteemi esimesel kahel osalemise tasandil asuvad vabatahtlikult või marginaliseerimise tõttu sotsiaalselt isoleeritud vanemad inimesed. Esimesest kuni neljanda tasandini liiguvad inimesed, kes eelistavad järjekindlaid sotsiaalseid interaktsioone või vastupidi soovivad laiendada oma sotsiaalset võrgustikku, kuid nende sotsiaalne osalemine toimub sotsiaaltarbijaliku kaasatuse mustri järgi. Esimesest kuni kuuenda tasandini, terve sotsiaalse osalemise kontiinumi ulatuses, mis hõlmab ka sotsiaalse kaasatuse või ühiskondliku osalemise tasandeid, tegutsevad inimesed pärsitud ja holistliku kaasatuse mustri järgi. Seda sõltuvalt sellest, kas nad realiseerivad oma soovi panustada teiste inimeste heaks ainult oma sotsiaalses võrgustikus või organisatsioonide kaudu ka laiemalt.

Kokkuvõtvalt leiavad Aw kaasautoritega (2017), et individuaalsed tegurid, mis mõjutavad sotsiaalse osalemise kontinuumis liikumist, on rahaline olukord, tervises seisund, perekonna toetus ja psühhosotsiaalne kohanemine sotsiaalsete interaktsioonidega vanemas eas. Olulist rolli mängib ka poliitiline ja kultuuriline kontekst, millest sõltuvad sotsiaaltoetuste ja -teenuste kättesaadavus, aktiivsena vananemise elustiili ja kogukonnas pakutavate osalemise võimaluste atraktiivsus ning prioriteetidid perekonnas ja kogukonnas osalemise vahel (Aw jt, 2017). Dare kolleegidega (2018), esitades Austraalia kvalitatiivse uurimuse tulemusi, väidavad, et võimalus suhelda teiste inimestega ja positiivne mõju vaimsele tervisele motiveerib vanemaid inimesi regulaarselt osalema kogukonna grupitegevustes. Cuyvers kaasautoritega (2018) väidavad, et eneseareng ja võimalus nautida sotsiaalset elu motiveerib eeskätt sotsiaaltarbijaliku kaasatuse korral. Pärast kaasatuse mustri järgi osalejad saavad motivatsiooni oma soovist aidata, hoida inimestega kontakti ja rakendada oma isikuomadused kellegi heaks, holistliku kaasatuse korral motiveerib aga soov tuua kasu teistele inimestele, kasutades oma kommunikatiivseid ja organisatoorseid oskuseid (Cuyvers jt, 2018).

Dare kaasautoritega (2018) kirjutavad, et peamised osalemise takistused on töö ja perekonnaga seotud kohustused ning grupitegevuste asukoht, ajakava, maksumus ja valik, mis ei arvesta vanemate inimeste huvide, soovide ja võimaluste mitmekesisusega. Näiteks eakate keskused ja nendes pakutavad grupitegevused ei ole atraktiivsed alles vanaduspensioni ikka jõudnutele inimestele (Dare jt, 2018). Seejuures Shiovitz-Ezra, Shemesh ja McDonnell/Naughton (2018: 140-141) leiavad, et vanemate inimeste sotsiaalset osalemist takistab vanustundlikkus, kusjuures eelkõige seadusandlusel, tööturul, tervishoiusüsteemis ja elukeskkonna kujundusel, kus ei võeta arvesse inimeste vajadusi, võimeid ja soove vanemas eas. Vanustundlikkusega võitlemine nendes valdkondades soodustab aga sotsiaalset osalemist, mis omakorda vähendab vanemaealiste inimeste üksilduse riski (Shiovitz-Ezra jt, 2018: 142-143).

1.3.2. Sotsiaalne osalemine ja sugu

Mitmed autorid (vt nt Aw jt, 2017; Cuyvers jt, 2018; Dare jt, 2018; Levasseur jt, 2010), uurides ja kirjeldades vanemaealiste sotsiaalset osalemist, ei võta arvesse eakate sugu. Samas on teada, et vanemas eas on naistel võrreldes meestega suurem sotsiaalne võrgustik, kuna nooremas eas mehed domineerisid perekonnas olles selle toitjana, nende fookus oli suunatud eeskätt tööle, samal ajal kui naised pidid hoolitsema kodu ja laste eest ning hoidma suhteid sugulastega ja sõpradega (Calasanti, 2004). Barnes ja Parry (2004) leiavad samuti, et meeste sotsiaalne võrgustik on seotud

eeskätt töökollektiiviga, kuigi vanaduspensionile ülemineku protsessis on rohkem abi kogukonna sotsiaalsest võrgustikust. Seejuures vanaduspensionile jäädes tunnevad mehed rohkem muret staatuse kaotamise kui sotsiaalse võrgustiku vähenemise pärast (Barnes ja Parry, 2004). Vanemate naiste sotsiaalsed võrgustikud, mis koosnevad sealhulgas ka nooremate põlvkondade naistest, hõlbustavad nende sotsiaalset aktiivsust ja kaasatust kogukonna ellu ning toetavad neid keerulistes eluolukordades, tänu millele naised on paindlikumad ja kiiremini kohanevad muutustega perekonnas ja ühiskonnas (Freixas jt, 2012: 50). Seega vanematel naistel on meestega võrreldes ka rohkem võimalusi suhtlemiseks ja järelkult ka sotsiaalseks osalemiseks (Repetti ja Calasanti, 2018). Seejuures naised soovivad sõpruskonnas eeskätt teineteise toetamist, mehed aga pigem koos tegutsemist, kuna saavad emotsionaalset toetust tavaliselt elukaaslase käest (Barnes ja Parry, 2004). Järelkult need erinevused sotsiaalse võrgustiku loomises, koosseisus ja eesmärkides võivad mõjutada ka osalemise aktiivsust.

Sugu „loomine“ ja näitamine jätkub vanemas eas sealhulgas sotsiaalse osalemise kaudu, mistõttu on naistel ja meestel ka erinevad osalemise mustrid ja ootused sotsiaalsele osalemisele. Eakad naised on aktiivsemad kultuuritarbijad ühiskonnas ning ka kogukonna üritustel on nad pigem vaatleja kui tegija rollis (Freixas jt, 2012: 50), mis viitab sotsiaaltarbijaliku kaasatuse mustrile. Samas mehed eelistavad osaleda kõrgemat staatust ja nähtavust tagavates sotsiaalsetes tegevustes (Repetti ja Calasanti, 2018: 1562), järelkult eelistavad tegutseda holistliku kaasatuse mustri järgi. Seejuures hegemoonilisest maskuliinsusest lähtuvad mehed ei välista osalemist gruppides koos naistega, samal ajal mehed, kes „püüavad säilitada meesfassaadi“, eelistavad vaid meestest koosnevaid gruppe (Aléx jt, 2008: 456). Vaatamata sellele, et vanemate meeste vanaduspensioni narratiivide keskel on hobidega tegelemine, kehvast majanduslikust olukorrast mehed ei saa tegeleda huvitegevustega väljaspool kodu, mistõttu nad sisustavad oma aega näiteks lugemisega (Repetti ja Calasanti, 2018). Seega oma rolli mängib nii maskuliinsuse stsenaariumi järgimine kui ka osalemisvõimaluste kättesaadavus.

Minu bakalaureuse töö (Lupanova, 2018) raames läbiviidud uuringu tulemusena selgus, et kuigi vanemad mehed osalevad Eestis kõikidel sotsiaalsetes tegevustes süsteemis kirjeldatud tasanditel, on nende sotsiaalne osalemine tihti mitteametlik, mistõttu jääb ühiskonnas nähtamatuks ja ilma tunnustamiseta. Selle tulemusena võivad mehed võtta omaks vanustundliku stereotüübi eakate meeste passiivsusest ja piirata oma osalemist. Samas peamine osalemist negatiivselt mõjutav tegur ongi varjatud vanustundlikkus, mille tõttu vanematel meestel on vähe ametlike osalemise võimalusi kogukonna ja ühiskonna elus ning neid tõrjutakse ka tööturult välja (Lupanova, 2018).

Järelikult vanustundlikkus sunnib isegi aktiivseid vanemaid mehi, kes eelistaksid holistlikku kaasatust, valima pärsitud kaasatuse osalemise mustri.

1.3.3. Sotsiaalne osalemine ja perekonnaseis

Finch (1983: 1-2) arvab, et meest mõjutab abikaasa töö üsna vähe, samal ajal kui naine tegelikult abiellub mitte ainult mehega vaid ka tema tööga, mis nõuab naiselt suuremal või väiksemal määral panustamist ja struktureerib tema elu. Samas naine võib nii takistada kui ka edendada mehe karjääri (Blood, 1969: 222-223, viidatud Finch, 1983: 3 kaudu), sest töö ja kodu on vastastikult seotud valdkonnad (Finch, 1983: 4-6). Arvestades sellega, et töötamine on üks sotsiaalse osalemise viis, siis võivad vanemate meeste ka muud sotsiaalse osalemise viisid nii mõjutada nende elukaaslast kui ka nendest sõltuda. Seega arvan, et sotsiaalset osalemist on vaja käsitleda sealhulgas seoses perekonnaeluga, uurides naiste mõju vanemate meeste suhtlemisele teiste inimestega väljaspool kodu.

Davidson (2004) kirjutab, et vanemate meeste madalat sotsiaalset kaasatust seostatakse eeskätt maskuliinsuse stsenaariumiga, mille keskel on isiklik autonoomia ja iseseisvus, ning perekonna sotsiaalse võrgustiku loomise, laiendamise ja säilitamise rolli usaldamisega oma naisele. Seetõttu partneri kaotamisel seoses surmaga või lahutusega jäävad vanemaealised mehed paremasse majanduslikku olukorda, vanemaealised naised aga saavad toetuda suuremale sotsiaalsele võrgustikule (Charles ja Carstensen, 2002: 244). Samas arvab Wharton (2005: 178), et inimeste sotsiaalsed võrgustikud on olulised töö otsimisel, kusjuures infot tööpakkumiste kohta jagatakse tavaliselt enda sooesindajatega, mille tulemusena taastoodetakse soosegregatsiooni töökohtadel. Kuna vanematel naistel on suuremad sotsiaalsed võrgustikud, siis võib ka informatsioon muude sotsiaalse osalemise võimaluste kohta liikuda rohkem naiselt naisele, mistõttu ühest küljest võib niimoodi tekkida soosegregatsioon ka eakate päevakeskustes ja seltsides. Teisest küljest hakkab vanaduspensionil oleva mehe jaoks just elukaaslane olema põhiliseks infoallikaks kogukonnas toimuvate ürituste ja ettevõtmiste kohta. Davidson (2004) leiab samuti, et kuigi abielumehed ei pea naise sõpru enda sõpradeks on neil suuremad sotsiaalsed võrgustikud võrreldes üksinda elavate meestega, sh lehestunud ja lahutatud. Lisaks sellele osalevad abielumehed vanaduspensionile jäädes rohkem paaridele mõeldud tegevustes (Davidson, 2004), kuid leseks jäämisel muutuvad inimese sotsiaalsed suhted, sealhulgas suhted sõpradega ja sugulastega (Morgan ja Kunkel, 2016: 119). On leitud, et üksinda elavate meeste üleminekud elukaare etappide vahel mõjutavad negatiivselt nende sotsiaalseid suhteid ja soodustavad üksildust, samas külustusabielus olevad

mehed tunnevad ennast vähem isoleerituna (Arber jt, 2003: 10). Järelikult elukaaslasega nii koos kui ka eraldi elavatel meestel võib olla rohkem informatsiooni ning suhtlemis- ja osalemisvõimalusi võrreldes üksikute meestega, kuid partneri kaotamisel jäävad nad ilma info kättesaamise ja sotsiaalse osalemise harjumuspärastest viisidest.

Repetti ja Calasanti (2018) arvavad, et soorollid mõjutavad ka vanaduspensionari aja tähendust inimeste jaoks. Kuigi kõikide jaoks on see eeskätt töörütmist vabaduse aeg, kasutavad mehed seda väljateenitud vabadust oma hobide ja huvitegevuste jaoks, naised hindavad aga võimalust võrreldes töötamise ajaga paindlikumalt ja endale sobivamalt planeerida kodutöödega tegelemist (Repetti ja Calasanti, 2018). Seega peaks elukaaslasega elavatel meestel olema piisavalt palju vaba aega sotsiaalseks osalemiseks, kuna ilma tõsiste terviseprobleemideta naine võtab jätkuvalt enda peale enamus osalemise kontinuumi esimese tasandi tegevustest. Seevastu naist hooldavatel või üksikuks jäänutel meestel võib tekkida vaba aja puudus, eriti siis, kui neil pole piisavalt oskusi ja kogemusi, et teha igapäevaseid kodutöid kiiresti ja efektiivselt.

1.3.4. Abikaasade mõju teineteise sotsiaalse osalemisele

Kui perekonnaseis mõjutab kaudselt vanemate meeste sotsiaalset osalemist, siis tõenäoliselt võib elukaaslase konkreetne käitumine avaldada mõju ka otseselt, mistõttu vanema mehe sotsiaalse osalemise aktiivsuse tase võib sõltuda naisest, kellega ta on abielus, kooselus või romantilistes suhetes. Samas kirjutavad Walker ja Luszcz (2009), et haiguseta vanemaealiste paare on vähe uuritud, sest uurijad ei tunne õigust sekkuda eakate paaride ellu. Arvestades sellega, et levinuma vanustundliku stereotüübi kohaselt on vananemine seotud eelkõige haigeks jäämisega (Palmore, 1999: 20), siis ei ole üllatav, et vanemaealiste perede uurimused keskenduvad tihti krooniliste haigustega elamise kontekstile (Walker ja Luszcz, 2009).

Samas sotsiaalne osalemine on vanemate inimeste tervist oluliselt mõjutav faktor (Levasseur jt, 2010; World Health Organization, 2007: 38), seega meeste osalemist saab vaadelda kui tervisekäitumist, mis vajab propageerimist sarnaselt tervisliku toitumisega või füüsilise aktiivsusega. Seetõttu arvan, et vanemate meeste sotsiaalsele osalemisele tema naispartneri mõju uurimisel saab toetuda sealhulgas varasematele uuringutele, mis käsitlevad abikaasade mõju teineteise tervisekäitumisele ja krooniliste haiguste kontrolli all hoidmisele. Näiteks Beverly ja Wray (2010) uurisid abikaasade rolli 2. tüüpi diabeedi diagnoosiga üle 50-aastaste inimeste regulaarse võimlemise harjumuse loomisel. Kolm aastat hiljem on Barnett, Guell ja Ogilvie (2013)

avaldanud samuti kvalitatiivse uurimuse tulemused, mille eesmärk oli kirjeldada abikaasade mõju teineteise füüsilisele aktiivsusele pensionieas. Seejuures füüsiliseks aktiivsuseks arvestasid autorid nii rattaga sõitmist, ujumist, võimlemist jms, kui ka neid tegevusi, mis eeldavad suhtlemist teiste inimestega, nagu näiteks lastehoid, eakate vanemate eest hoolitsemine, grupitreeningutel osalemine või rivitantsu harrastamine, mida võib käsitleda kui sotsiaalset osalemist (vt ka Levasseur jt, 2010).

Selleks, et alustada tegutsemist kas enda aktiivsuse suurendamiseks või abikaasa aktiivsuse taseme mõjutamiseks, peab inimene olema motiveeritud ja veendunud, et see tegevus on kasulik. Mõlemas uuringus selgus, et abikaasade nii isiklikud kui ka ühised positiivsed hoiakud regulaarse võimlemise või üldise füüsilise aktiivsuse vastu mängivad olulist rolli abikaasale osutavale mõju efektiivsusele (Barnett jt, 2013; Beverly ja Wray, 2010). Kusjuures vaadeldes kollektiivse motivatsiooni aspekti leiavad Beverly ja Wray (2010), et jagatud uskumused on tugevaks motivaatoriks ning ka eelduseks, et mõjutaja enda füüsiline aktiivsus saab olla eeskujuks vähem aktiivsele partnerile. Kuid Barnett kolleegidega (2013) rõhutavad, et abikaasade erinev füüsilise aktiivsuse tase võib olla põhjuseks, miks vahel tõlgendavad mõjutatavad abikaasad verbaalset julgustamist kui surveamist või soovimatut sotsiaalset kontrolli. Ehk vaatamata positiivsetele hoiakutele võib mõjutamise tulemus olla nii positiivne kui ka negatiivne, sõltuvalt mõjutamise viisist ja selle tajumisest toetava või kontrollivana.

Huvitav, et mõlemas uuringus tulid välja soolised erinevused nii füüsilise aktiivsuse tüübi valimisel kui ka abikaasale toetuse osutamisel ja vastuvõtmisel. Kuigi abielupaar võib tunda kollektiivset vastutust kroonilise haiguse kontrolli all hoidmise eest ning regulaarselt võimelda koos (Beverly ja Wray, 2010), tervete vanemaealiste perekondades on harva sarnased sportlikud harrastused, kuna meestele meeldivad võistlusmomente või väljakutseid pakkuvad tegevused, aga naised eelistavad füüsilist aktiivsust kui puhkust või vaba aja veetmise viisi (Barnett jt, 2013). Mõlema uuringu autorid väidavad, et naised toetavad mehi sagedamini verbaalselt, teadvustades, et julgustamise ja näägutamise vahel on vaid õhuke piir, mille üle astumisel langeb mehe motivatsioon. Kui Barnett kaasautoritega (2013) leidsid, et verbaalne julgustamine on siiski tõhus meetod meeste füüsilise aktiivsuse suurendamiseks, siis Beverly ja Wray (2010) väidavad, et naised tunnevad sageli, et nende sõnum ei jõua meheni, mistõttu nad peavad kutsuma abiks abikaasa jaoks teist olulist inimest, näiteks arsti. On võimalik, et see erinevus uuringute tulemustes on tingitud sellest, et haige abikaasa mõju uurides korraldati eraldi fookusgrupid diabeedi diagnoosiga inimestele ja nende partneritele, aga füüsilise aktiivsuse uurimisel

intervjueeriti abielupaare koos. Seega andmete kogumismeetod võis mõjutada osalejate avatust oma arvamuste ja hinnangute avaldamisel.

Kuigi Walker ja Luszcz (2009) leiavad, et meeste ja naiste emotsionaalsed ja praktilised vajadused võivad erineda, arvan, et ei tasu alahinnata ka informatsiooni meeste poolt osutatavast toetusest oma naistele, kuna see võib viidata ka sellele, millist abi nad ise hindavad kui „asjakohane toetamine“ ja järelikult võivad oodata sama oma partnerilt. Mehed toetajana osutavad pigem praktilist abi, näiteks aidates abikaasat transpordiga, või lihtsalt ei sekku abikaasa tegevustesse mõistes selle tähtsust oma naise jaoks (Barnett jt, 2013). Kusjuures Beverly ja Wray (2010) väidavad, et diabeedi diagnoosiga naiste abikaasad valivad passiivse toetaja rolli mitte ainult üldisest soovist mitte sekkuda, vaid ka siis, kui neil on vähe teadmisi ja oskusi naise aitamiseks või temaga koos harjutamiseks. Kuid sama diagnoosiga meeste abikaasad loobuvad aktiivsest toetamisest pigem frustratsioonist, mis on tingitud meeste madalast motivatsioonist, mida mõned paarid said tõsta leides ühiseid eesmärke, nagu näiteks elada oma laste abiellumiseni või esimese lapselapse sünnini (Beverly ja Wray, 2010). Seega mehed ise eelistavad toetada mitte emotsionaalselt või verbaalselt, vaid osutada konkreetset abi, mis on kooskõlas nende soorolliga. Ka motiveerivad neid pigem konkreetset eesmärgid kui ebamäärane tervise säilitamise kontsept.

Toetudes vanemaealiste paaride abikaasade mõju uuringutele võin järeldada, et ka vanemate meeste sotsiaalse osalemise aktiivsuse mõjutamisel on olulisemateks aspektideks abikaasade hoiakud ja teadmised osalemise ning selle positiivse mõju kohta tervisele, motivatsioon nii individuaalse kui ka pere elustiili muutmiseks, kollektiivse vastutuse tunnetamine, naise enda osalemise aktiivsus ning mõjutamise vormid. Seejuures abikaasade negatiivsed hoiakud sotsiaalse osalemise suhtes ja toetamise tõlgendamine sotsiaalse kontrollina võivad takistada nii osalemist kui osalemise motiveerimist. Kuna naised pöörduvad meeste motiveerimisel abi saamiseks spetsialisti poole, siis on võimalik, et sotsiaalse osalemise küsimustes võib kasu olla ka sotsiaaltöötaja abist.

1.3.5. Gerontoloogiline sotsiaaltöö

Gerontoloogiline sotsiaaltöö hõlmab tööd vanemate inimestega kasutades sotsiaaltöö ja gerontoloogia teadmisi (Nathanson ja Tirrito, 1998: 8, Naujaniene, 2007: 38, mõlemad viidatud Rossi, Seppänen ja Outila, 2018: 134 kaudu). Seejuures gerontoloogilise sotsiaaltöö praktikud toetuvad nii faktidele, teooriatele, protseduuridele, enda isiklikele oskustele, väärtustele ja

praktilisele kogemusele kui ka klientide hoiakutele, väärtustele ja elulugudele (Rossi, Seppänen, ja Outila, 2018).

Mellor ja Lindeman (1999) kirjutavad, et gerontoloogilise sotsiaaltöö eesmärk on säilitada ja parendada vanemate inimeste ja nende perekondade elukvaliteeti, leevendades vanemate inimeste tervist ja heaolu mõjutavaid tegureid ning suurendades inimeste toimetuleku- ja probleemilahendamise võimeid. Lisaks üksikisikute, perekondade ja gruppide tasandil hindamise ja lühiajaliste sekkumiste läbiviimisele, sotsiaalteenuste suunamisele ning teenuste tõhususe ja kuluefektiivsuse jälgimisele peavad sotsiaaltöötajad tegutsema ka kogukonna, organisatsiooni ja poliitika tasanditel, et vanemate inimeste probleemide lahendamiseks või leevendamiseks oleksid tagatud ka vajalikud ressursid ja programmid (Mellor ja Lindeman, 1999).

Ferguson ja Schriver (2012: 317-318) leiavad, et poliitika tasandil peavad olema selgelt artikleeritud tõenduspõhise gerontoloogilise sotsiaaltöö roll ja võimalused vanemate inimeste heaolu tagamisel vananeva ühiskonna tingimustes. Eriti arvestades sellega, et gerontoloogilise sotsiaaltöö tegijate kompetentsidest on kasu nii rahuajal, kui ka loodusõnnetusteks ja muudeks katastroofideks ettevalmistumisel, nende reageerimisel ning tagajärgedest taastumisel (Kusmaul, Gibson ja Leedahl, 2018). Lymbery (2005: 27-32) arvab, et sotsiaaltöötajal on oluline roll nii vanemate inimeste bioloogilise, funktsionaalse ja psühholoogilise vananemisega või haigestumisega seotud probleemide leevendamisel kui ka hooldamisega seotud küsimuste ja konfliktide lahendamisel ning turvalisuse tagamisel. Lisaks sellele seisab sotsiaaltöötaja oma võimaluste piires vanemate inimeste diskrimineerimise vastu ning abistab neid kaotustega ja elumuutustega kohanemise protsessis (Lymbery, 2005: 31-33), toetades seejuures inimese enesekindluse ja sotsiaalse võrgustiku taastamist (Ray jt, 2014). Võtmetähendusega on aga gerontoloogilise sotsiaaltöö praktikute oskus tegeleda keerukate probleemidega ja arvestada sihtgrupi mitmekesisusega, luues vanemate inimestega ja nende peredega suhteid, mis annavad võimaluse lähtuda individuaalsetest vajadustest ja elu kontekstist (Ray jt, 2014).

Samal ajal jääb ettekujutus gerontoloogilisest sotsiaaltööst ähmaseks mitte ainult poliitika tasandil. Manthorpe kaasautoritega (2008) kirjutavad, et sotsiaaltöötajate roll ja vastutusala ei ole selge ka vanemaelistele klientidele, hooldajatele ega vabatahtlikele. Samas leiavad autorid, et kuigi hindamise läbiviimine tundub vanemaelistele inimestele tihti pealetükkiva sekkumisena isiklikku ellu, väärtustavad nad empaatilisi ja toetavaid sotsiaaltöötajaid, kes oskavad kuulata ja anda head nõuannet, edastada kasulikku informatsiooni ning arvestades kliendi soovidega korraldada

vajalikku abi koostöös kliendi perekonnaga ja erinevate organisatsioonidega. Ühest küljest ootavad vanemad inimesed sotsiaaltöötajatelt kompetentsust ja suhete loomise oskust, teisest küljest nad teadvustavad, et sotsiaaltöötajate tööd mõjutavad valdkonna alarahastamine ning vajaliku arvu personali puudumise tõttu ka suur töökoormus (Manthorpe jt, 2008).

Rosen, Zlotnik ja Singer tõstatasid veel 2003. aastal küsimuse gerontoloogiliste teadmistega ja oskustega sotsiaaltöötajate vähesusest ühiskonna vananemise olukorras. Kuid aastaid hiljem kirjutavad Schroeffer, Berg-Weger ja Morano (2019), et probleem ei ole mitte ainult jätkuvalt aktuaalne vaid tõenäoliselt ka süveneb lähimatel aastakümnetel, kuna ülikoolides ei ole piisavalt palju gerontoloogilise sotsiaaltöö teadmistega õppejõude, kes saaksid õpetada ja motiveerida tudengeid keskendumisele just vanemate inimestega. Samas leiavad Rosen kolleegidega (2003), et teadmisi ja oskusi vanemaealiste klientidega töötamiseks vajavad ka need sotsiaaltöötajad, kes ei ole õpingute ajal spetsialiseerunud gerontoloogilisele sotsiaaltööle ega tööta ainult eakatega. Näiteks peab ka lastekaitsetöötaja aeg-ajalt suhtlema abivajava lapse vanavanematega, kes on osa lapse tugivõrgustikust või eestkostjaks oma lapselapsele. Teadmised normaalsest vananemisest, sellega seotud bio-psühho-sotsiaalsetest muutustest ja selle mõjust perekonna dünaamikale; oskus aktsepteerida vanemate inimeste iseseisvaid valikuid ja otsuseid nende elu üle seaduste ja ohutuse piirides; lugupidav suhtumine nende kultuuriliste, hingeliste ja etniliste veendumustesse ja vajadustesse; teadmised sagedastest eetilistest ja erialastest probleemidest ja piiridest töös eakatega; sotsiaaltöötajate teadlikkus enda eelarvamustest ja hoiakutest vananemise ja surma küsimustest – need on vaid mõned kolmekümneviiest peamisest pädevusest, mis on vajalikud kõigile sotsiaaltöö tegijatele sõltumata nende põhilisest sihtrühmast (Rosen jt, 2003: 30).

Seejuures vanemaealistele suunatud sotsiaalteenuste nõudluse kasvamise tingimustes peavad sotsiaaltöötajad leidma tasakaalu kuluefektiivse hoolekande ja kliendikeskse, võimustava praktika vahel, mis ei süvenda vanemate inimeste haavatavust nende vajaduste ebakohaste interpreteerimisega ja toetuse korraldamisega (Lloyd ja Sullivan, 2018). Inimese vajadustele keskendumise kõrval peavad praktikud olema teadlikud vanustundlikkuse ja teiste rõhumise vormide omavahelise seosest ning mõjust vanemate inimeste elule mitte ainult personaalsel vaid ka organisatsioonide ja kultuuri tasandil (Lymbery, 2005: 13-15). Seega leian, et sotsiaaltöötajad vajavad kindlasti teadmisi nii normaalsest vananemisest kui ka vanustundlikkusest, maskuliinsusest, feminiinsusest ja soorollidest ning nende mõjust vanemate inimeste valikutele ja

käitumisele, sh sotsiaalsele osalemisele, et arvestada sellega oma töös, mitte suhtuda eakatesse kui soota gruppi ega taastoota vanustundlikkust ja soolist ebavõrdsust sotsiaaltöö praktikas.

1.3.6. Vanemate meeste sotsiaalse osalemise toetamine

Vanemate inimeste sotsiaalse osalemise toetamisel on oluline arvestada sihtgruppi kuuluvate inimeste erinevate huvidega ja osalemise valikute strateegiatega, toetades nii tuttavatest koosnevate gruppides osalemist kui ka luues võimalusi laiendada suhtlusvõrgustikku ja parendada biopsühhosotsiaalset tervist (Aw jt, 2017). WHO (2007: 38-43) andmetel sooviksid vanemad inimesed, et nende kodu lähedal oleks laiem taskukohane valik kogukonna üritustest ja põlvkondadevahelist suhtlust võimaldatavatest ettevõtmistest, mille kohta neile oleks jagatud informatsioon ning kuhu vajadusel oleks korraldatud ka transport. Dare kolleegidega (2018) kirjutavad samuti, et kohalikud omavalitsused ja organisatsioonid peavad laiendama vanematele inimestele suunatud tegevuste valikut lähtuvalt vanemate inimeste soovidest, kusjuures programmide edukuse hindamise kriteeriumiks peaks olema eeskätt vanemate inimeste kaasatus kogukonna ellu (Dare jt, 2018).

Cuyvers kaasautoritega (2018) kirjutavad, et inimeste ootused organisatsioonidele sõltuvad osalemise muustrist. Nad leiavad, et võimalus kohtuda teiste inimestega on organisatsiooni tegevuse eesmärkidest olulisem vaid sotsiaaltarbivaliku kaasatuse muistri järgijate seas. Holistliku kaasatuse mustriga osalejatele on lisaks suhtlemisele tähtis ka võimalus pühenduda organisatsioonile ja arendada kogukonda, samas pärsitud kaasatuse mustriga vanemad inimesed ootavad organisatsioonilt meeldivat ja mittenõudlikku kultuuri, kutsumist osalema, võimalust õppida midagi kasulikku ja suhelda erinevates vanustes inimestega (Cuyvers jt, 2018). Seega kõik vanemad inimesed ei ole huvitatud vaid passiivse vaatleja või tarbija rolliga, maskuliinsuse stsenaarium on aga kooskõlas just holistliku või vähemalt pärsitud kaasatuse mustriga. Seetõttu on vaja kaasata vanemaid mehi sotsiaalse osalemise võimaluste loomise protsessi, mis ühest küljest aitab vähendada varjatud vanustundlikkuse mõju ja kasutada meeste kompetentse (Lupanova, 2018), teisest küljest annab meestele olulist võimalust panustada organisatsiooni ja kogukonna arendamisele.

Milligan kolleegidega (2016) leiavad, et edukas vanemate meeste organisatsioon peab olema liigipääsetav ning pakkuma laia tegevuste valikut, milles osaledes mehed tunneksid ennast mitte klientidena või patsientidena, vaid liikmetena või vabatahtlikutena, kes panustavad kogukonna

heaks. Lisaks sellele on vajalik ka kohalik toetus ning oskuslik organisatsiooni koordinaator, kes oskab aidata meestel eesmärgipärase tegevuse käigus vahetada omavahel oskusi ja sõbralikku toetust (Milligan jt, 2016). Minu bakalaureuse töö tulemusena (Lupanova, 2018) selgus, et Eestis elavad vanemad mehed hindavad samuti aegsasti planeeritud, regulaarseid, taskukohaseid ja kindla organisaatoriga üritusi ja seltse, mis on avatud uutele osalejatele ning võimaldavad lisaks tutvumisele ka mõtestatud ja eesmärgipärastes tegevustes osalemist ning kodukeeles suhtlemist. Vaatamata sellele, et vanemad mehed ootavad kutsumist, on nad valmis aitama ja jagama oma oskusi, teadmisi ja kogemusi, mistõttu sotsiaalse kaasatuse vormidest huvitavad neid nii õppimine formaalsetel ja mitteformaalsetel koolitustel ja huviringides kui ka töötamine sobivatel töötingimustel ning osalemine meesteklubis, kus on võimalik panustada üksikinimeste ja kogukonna heaolusse (Lupanova, 2018).

Samas Freixas kaasautoritega (2012: 54-55) rõhutavad, et vanematele inimestele peab jääma õigus leida tasakaal sotsiaalse osalemise ja sisemise elu vahel, selle asemel, et säilitada iga hinna eest noorematele kohasem aktiivsuse tase. Lisaks sellele ei tohiks vanemate meeste sotsiaalse osalemise aktiivsuse hindamisel lähtuda noorematele inimestele sobivatest normidest (Lupanova, 2018). Ehk sotsiaalse osalemise aktiveerimise eesmärk ei peaks olema motiveerida kõiki vanemaid inimesi sama aktiivselt ühesuguseid tegevusi harrastama, vaid tagada olukord, kus igauks võiks leida endale meelepärase võimaluse osaleda ühiskonna elus.

1.4. Uurimisprobleem, uurimuse eesmärk ja uurimisküsimused

Statistika andmetel on Eestis elavate meeste eluiga naistest ja Euroopa Liidu eakaaslaste keskmisest palju lühem (European Commission, i.a; Statistikaamet, i.a). Seejuures ka sotsiaalse osalemise aktiivsus (Saaber, 2012; Tambaum, 2016) ning suhtlemise sagedus sõpradega ja sugulastega ei ole kõrge (European Commission, i.a). Kuigi on teada, et sotsiaalne osalemine mõjutab positiivselt vanemate inimeste tervist (Levasseur jt, 2010) ja kognitiivseid võimeid (Laidra, 2016), ei saa üle 60-aastaste meeste nii ametlik kui ka mitteametlik sotsiaalne aktiivsus meie vanustundlikus ühiskonnas tuge, mille tõttu on vanemad mehed sunnitud valima sotsiaalse osalemise kontinuumis vaid alumisi, passiivsemaid tasandeid (Lupanova, 2018). Seega võib vanemate meeste sotsiaalse osalemise edendamiseks parandada meeste heaolu, mis omakorda mõjutaks nende eluea pikenemist.

Samas magistritöö teoreetilise ülevaate koostamisel selgus, et vanemate meeste sotsiaalne osalemine on tihedalt seotud maskuliinsuse stsenaariumiga, perekonnaseisuga ning traditsioonilise soorollide jaotusega perekonnas, sest sugu „loomine“ jätkub vanemas eas nii perekonnas kui ka sotsiaalse osalemise kaudu. Kuna statistika (European Commission, i.a) andmetel elab Eestis üle poole vanematest meestest koos elukaaslasega, arvan, et on oluline saada rohkem teadmisi naiste rollist vanemate meeste sotsiaalses osalemises. Minu teada ei ole see teema Eestis veel uuritud, kuigi informatsioon oleks vajalik gerontoloogilise sotsiaaltöö praktikutele ja ka teistele spetsialistidele, kes soovivad kaasata abielus või suhetes olevaid vanemaid mehi kogukonna ellu.

Mujal maailmas läbi viidud vanemaealiste paaride uuringutes (Barnett jt, 2013; Beverly ja Wray, 2010) ilmnesid soolised erinevused partneri tervisekäitumise toetamisel ja toetuse vastuvõtmisel. Lisaks tuli välja, et naised kaasavad vajadusel meeste motiveerimise protsessi ka spetsialiste (Beverly ja Wray, 2010). Järelikult on vaja uuritavast fenomenist terviklikuma pildi saamiseks võtta arvesse nii naiste ja meeste kui ka sotsiaaltöötajate vaadet.

Seega minu magistritöö eesmärk on uurida tähendusi, mis omistavad vanemad mehed, naised ja sotsiaaltöötajad naiste rollile vanemate meeste sotsiaalses osalemises. Selleks pean leidma vastused kolmele uurimisküsimusele:

- Kuidas räägivad vanemad mehed naiste rollist oma sotsiaalses osalemises?
- Kuidas tõlgendavad naised oma rolli vanemate meeste sotsiaalses osalemises?
- Kuidas seletavad sotsiaaltöötajad naiste rolli vanemate meeste sotsiaalses osalemises?

2. UURIMUSE METOODIKA

Selles peatükis kirjeldan uurimuse metoodikat, protsessi ja uurimusega seotud eetikaküsimusi ning esitan ka eneserefleksiooni.

2.1. Metoodika

2.1.1. Metodoloogiline lähtekoht

Minu uurimisfookuses on inimeste subjektiivsed arvamused, kogemused ja tõlgendused. Seega lähtun oma magistritöös sotsiaalse konstruktivismi paradigmast, mis eeldab, et iga inimene – sh ka uurimuses osaleja ja uurija – püüab mõista maailma luues subjektiivseid tähendusi oma kogemustele interaktsioonis teiste inimestega ja läbi tema elu mõjutavate ajalooliste ja kultuuriliste normide (Creswell ja Poth, 2018: 24). Uurimiseks kasutan kvalitatiivset uurimisviisi, kuna see keskendub inimeste kogetud fenomenide ja omistatud tähenduste interpreteerimisele (Denzin ja Lincoln, 2011: 3, viidatud Creswell ja Poth, 2018: 7 kaudu) ning võimaldab luua tervikpilti uuritavast nähtusest (Creswell ja Poth, 2018: 326).

2.1.2. Andmekogumismeetod ja instrument

Uurimisküsimustele vastuse leidmiseks kasutan andmete triangulatsiooni (vt nt Lagerspetz, 2017: 299-300) ehk intervjuusid meestega, kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajatega ja naistega. Oma töös kasutan projekti (*Old Guys...*, 2016) käigus Eestis 2017. aastal kogutud andmeid. Andmekogumismeetoditeks olid poolstruktureeritud individuaalintervjuud üle 60-aastaste meestega ning fookusgrupi intervjuud kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajatega ja esindajatega (edaspidi sotsiaaltöötajad). Andmekogumisinstrumentideks olid intervjuu kavad, mille töötas välja selle projekti rahvusvaheline meeskond. Sellel etapil seisnes minu töö meeste intervjuu kava inglise keelest vene keelde tõlkimises (vt Lisa 1, lk 88), kus pidin pöörama tähelepanu ka tõlke vastavusele eestikeelse versiooniga (vt Lisa 2, lk 90), ja seejärel venekeelse piloot-intervjuu läbiviimises, mille alusel muutsin ka mõne küsimuse sõnastust. Sotsiaaltöötajatega fookusgrupi läbiviimisel kasutati inglisekeelset intervjuukava (vt Lisa 3, lk 92), mille küsimused tõlkis moderaator grupiintervjuu käigus jooksvalt eesti keelde. Kuigi nii meeste kui sotsiaaltöötajate intervjuukava sisaldab suletud küsimusi, oli intervjuerijatele antud vabadus muuta vajadusel nende sõnastust ning esitada ka avatud lisaküsimusi.

Lähtudes uurimuse eesmärgist otsustasin lisaks eelnevalt kogutud andmete kasutamisele iseseisvalt viia läbi fookusgrupi intervjuu naistega. Hennink (2007: 6-10) kirjutab, et see on tihti mugavam ja loomulikum intervjuu vorm osalejate jaoks, kuna sarnaneb tavalise vestlusega, seejuures annab võimaluse üsna lühikese aja jooksul tuvastada mitmeid arvamusi ja kogemusi ning inimeste motivatsiooni ja hoiakud, kuigi nõuab häid modereerimisoskusi ega sobi tundlike teemade uurimiseks (Hennink, 2007: 6-10). Naistega fookusgrupi läbiviimiseks koostas intervjuukava (vt Lisa 4, lk 93) toetudes teoreetilisest kirjandusest ja varasematest empiirilistest uuringutest saadud teadmistele ning lähtudes Hennink (2007: 50-57) soovitustest, mille järgi peaks kava sisaldama sissejuhatust, soojendusküsimusi, teemasse sissejuhatavaid küsimusi, ülemineküküsimusi, uurimisteemat käsitlevaid võtmeküsimusi ja lõpetavaid küsimusi. Peamisteks intervjuu teemaplokkideks on: naiste hoiakud vanemate meeste sotsiaalse osalemise suhtes; osalemise toetamise ja takistamise viisid, võimalused ja põhjused; paari valmidus elustiili ümberkorraldamiseks seoses mehe sotsiaalse aktiivsusega. Kuna piiratud ressursside tõttu ei olnud mul võimalust korraldada piloot-fookusgruppi, siis intervjuukava koostamise järel arutasin kava küsimusi naisega, kes sobiks uurimuseks, kuid ei osale fookusgrupis. See andis võimaluse veenduda küsimuste sobivuses uurimiseesmärgi saavutamiseks ja sõnastuse arusaadavuses enne fookusgrupi läbiviimist.

2.1.3. Uurimuses osalejad ja nende valimise põhimõtted

Kvalitatiivne uurimisviis eeldab eesmärgipärast, suhteliselt väikese, kuid informatsioonirikka valimi koostamist (Creswell ja Poth, 2018: 148, 158-159, 326; Hennink, 2007: 94-95; Patton, 1990: 169). Kuigi projekti (*Old Guys...*, 2016) käigus on Eestis viidud läbi poolstruktureeritud intervjuud üle 60-aastaste meestega ja fookusgrupid sotsiaaltöötajatega kahes piirkonnas, valisin oma uurimuseks vaid ühe piirkonna andmed, mille kogumises osalesin ka ise. Selles piirkonnas oli üks fookusgrupp seitsme sotsiaaltöötajaga (neist kuus on naised ja üks mees) ja 39 individuaalintervjuud vanemate meestega, kelle seas on töötavad, koduse eluviisiga ja aktiivselt kogukonna elus osalevad meesterahvad. Uurimuseks valisin 28 intervjuud meestega vanuses 62 kuni 83 aastat (keskmine 70,7), kes on abielus ($n=23$), kooselus ($n=3$) või romantilises suhtes naisega ($n=2$), seejuures kooselu vormidest on üks külustusabielu ja üks pendelabielu. Ehk lähtusin kriteeriumivalimi põhimõtetest, mis eeldab, et on valitud kõik osalejad, kes vastavad kindlaksmääratud kriteeriumitele (Patton, 1990: 176,183) ja on kogenud uuritavat fenomeni (Creswell ja Poth, 2018: 157).

Kuna soovin uurida mitte konkreetsete paaride kogemusi vaid erinevate gruppide vaadet naiste rollile vanemate meeste sotsiaalses osalemises, siis ei pea ma vajalikuks, et fookusgrupis osaleksid vaid nende meeste naised, kellega on läbiviidud individuaalintervjuud. Patton (1990: 173, 182) leiab, et fookusgruppide moodustamisel kasutakse tihti homogeenset valimit, mis koosneb sarnase taustaga ja kogemustega viiest kuni kaheksast inimesest ning mis fokusseerib ja hõlbustab grupiintervjuu läbiviimist ja lihtsustab analüüsi. Lagerspetz (2017: 152, 155-156) kirjutab, et kuigi ideaalne intervjuurühm koosneb viiest või kuuest inimesest, võivad ühes fookusgrupis olla ka vaid kolm osalejat. Seejuures Hennink (2007: 136-137) väidab, et väikesed grupid on sobivamad intervjuueeritavate jaoks emotsionaalsemate teemade arutlemiseks, kuid alla kuue osalejaga fookusgrupis võib moderaatoril osutada raskeks diskussiooni tekitada. Samas ta leiab, et kui ühes grupis osalevad omavahel tuttavad inimesed, siis nende olemasolev grupidünaamika võimaldab kiiremini jõuda võtmeteemade arutamiseni ja mõjutab osalejate avatust, mistõttu diskussioon on rikkalikum ja saadud andmed on täpsemad (Hennink, 2007: 116-120).

Seega plaanisin leida fookusgrupi jaoks samast piirkonnast kuus-seitse naist, kes ise osalevad aktiivselt kohalikes ühingutes (soovitavalt ühes ja samas) või töötavad, kes tunnevad üksteist ning kellel on üle 60-aastane abikaasa, elukaaslane või romantiline partner. Plaanitust erinevalt korraldasin mitte ühe vaid kaks fookusgrupi intervjuud, kuid mõlemas osales kolm naist, kelle värbamise protsessi esitan uurimuse käigu kirjeldavas alapeatükis. Üks kuuest naisest ei avaldanud oma vanust, teised on üle 60- ja üle 70-aastased. Osalejate meeste vanus varieerus alates 65 aastast kuni üle 80 aastani. Seejuures enamuse fookusgrupis osalenud naiste ja nende meeste vanus on üle 70 aasta. Paaride kooselu pikkus on alates 15 aastast kuni üle 50 aastani. Kolm naist on ühingutes aktiivsed, neli naisterahvast töötavad. Viis naist on abielus, ühel on külustusabielu. Nende mehed on vanaduspensionil ja nii koduse eluviisiga kui ka sotsiaalselt aktiivsed.

2.2. Uurimuse käik

Projekti (*Old Guys...*, 2016) käigus tegutsesin nii meeste intervjuude kui ka fookusgruppi osalejate leidmise, intervjuude korraldamise ja läbiviimise protsessis, seega kasutasin saadud kogemusi ka naistega fookusgruppide korraldamise ja läbiviimise jaoks. Pärast intervjuukava koostamist ja enne osalejate leidmist koostas in uurimuse kirjelduse vene keeles, kuna plaanisin leida osalejaid seltside kaudu, kus osalevad vene kodukeelega vanemad inimesed. Uurimuse kirjelduses tutvustasin lühidalt ennast, uurimuse eesmärki, grupiintervjuu läbiviimise korda, kasu osalejatele ja nende anonüümsuse tagamist. Kuigi ma ei kasutanud kirjelduse väljaprintitud versiooni, arvan,

et selle kirjutamine aitas mind osalejate värbamisel, kuna oskasin lühidalt ja asjalikult tutvustada uurimust, intervjuu protseduuri jms.

Naisi esimeseks fookusgrupiks leidsin 2019. aasta detsembris piirkonna ürituse kaudu, kus osalevad vanemaealised inimesed, tutvustades oma uuringut esialgu eestvedajatele ja seejärel eelnevalt kokkulepitud ajal ja kohas ka teistele ühingu liikmetele (vt ka Creswell ja Poth, 2018: 156; Hennink, 2007: 101-102, 108-109). Esimese fookusgrupi komplekteerimisel leppisin kokku seminariruumi kasutamise kohalikus raamatukogus ja fookusgrupi aja nii osalejatega kui ka ruumi administraatoriga. Esimesse planeeritud fookusgruppi leidsin ainult viis inimest, mis on tingitud sellest, et eakate ühingutes ja seltsides tegutsevad aktiivselt tavaliselt üle 75-aastased naised, samal ajal kui meeste keskmine eluiga on palju lühem, seega enamus ühinguliikmetest on lesed. Kuna talvisel ajal on haigestumisoht kõrgem ja mõni inimene võib viimasel hetkel loobuda osalemisest ka muul põhjusel, siis tundsin vajadust juba enne esimese fookusgrupi läbiviimist igaks juhuks korraldada ka teise fookusgrupi. Samas otsustasin seekord leida töötavaid naisi, et esimese fookusgrupi õnnestumisel täiendaks teine fookusgrupp esimest. Teise fookusgrupi moodustamiseks pöördusin 2020. aasta jaanuari alguses tuttava poole, kes aitas leida viis sobivat naist oma kolleegide hulgast ja leppida kokku sobiv intervjuu aeg. Viiest neli naist andsid eelnõusoleku uuringus osalemiseks.

Esimese fookusgrupi läbiviimise päevaks jäid kaks inimest viiest haigeks ja üks loobus osalemisest, kuid intervjuupäeva hommikul leidsin veel ühe ühingu aktiivse naise, kes sobib uurimuses osalejaks ja on teiste fookusgrupi osalejatega tuttav. Seega 16. jaanuaril 2020. aastal osales grupiintervjuus kolm naist. Teises fookusgrupis ei saanud muul põhjusel osaleda üks osalejatest, seega sama aasta 24. jaanuaril viisin läbi fookusgrupi intervjuu samuti kolme naisega nende tööandja ruumides. Mõlema grupiintervjuu läbiviimise koht ja aeg oli valitud lähtudes osalejate soovidest ning intervjuud olid salvestatud diktofonile.

2.2.1. Andmeanalüüsi põhimõtted

Minu uurimuse jaoks valitud meeste intervjuudest oli kõige lühem kestusega 20 minutit, pikem kestis aga 201 minut ning intervjuude keskmine pikkus oli 80 minutit. Sotsiaaltöötajatega fookusgrupi intervjuu kestis 95 minutit. Esimene fookusgrupp naistega oli 83 minutit, teine – 40 minutit. Kui intervjuud meestega olid juba transkribeeritud, sealhulgas ka minu abiga, siis sotsiaaltöötajatega fookusgrupi intervjuu oli olemas vaid helifaili kujul. Seega nii

sotsiaaltöötajatega kui ka naistega fookusgrupi helisalvestused esialgu transkribeerisin sõna-sõnalt, lisades tekstifailile töö käigus tekkinud mõtted kommentaaridena. Transkriptsioonis kasutasin samu märke, mida kasutasin ka meestega intervjuude transkribeerimisel:

((noogutab))	– märkused, nt kehakeele või emotsioonide kohta
[ ]	– ebaselged sõnad;
sõna	– rõhutatud sõnad;
sõna	– vaikselt öeldud sõnad;
//	– lühike paus;
/n/	– paus <i>n</i> sekundit;
<sõna>	– kirjeldava koodiga asendatud osaleja anonüümsust ohustavad detailid.

Seejärel analüüsisin andmeid kasutades temaatilise sisuanalüüsi meetodit, mis seisneb korduvate tähenduste muustrite identifitseerimises, analüüsimises ja esitamises (Braun ja Clarke 2006: 79, 86). Samas fookusgrupi intervjuudes saadud andmete analüüsimisel on oluline pöörata tähelepanu ka grupidünaamika mõjule ja interaktsioonile osalejate vahel (Kitzinger, 1995; Liamputtong, 2011: 175), järelikult on vaja analüüsida nii indiviidi, grupi kui ka grupi interaktsiooni tasandeid (Duggleby, 2005). Seega alustasin analüüsi andmete lugemisest, mille järel kodeerisin neid kasutades kolme MS Exceli tabelit – meeste, naiste ja sotsiaaltöötajate vastuste analüüsimiseks, kusjuures fookusgruppide andmeid käsitlesin kolmel tasandil, pöörates erilist tähelepanu grupi ja interaktsiooni analüüsimiseks. Tabelite esimesele lehele igal real lisaks osaleja koodile ja kopeeritud tsitaadile panin kirja ka all- ja põhikategooria ning oma märkmed. Tsitaadid, mis sobivad kõige paremini magistritöö analüüsi osa illustreerimiseks tõin välja teise värviga, et neid oleks võimalik hiljem kiiremini leida. Eraldi lehele kopeerisin jooksvalt ja grupeerisin analüüsi käigus ilmnenud kategooriad, et leida üldisemad teemad, ning kirjutasin ka pikemad memod. Lisaks koostasın tabeli meeste ja naiste sotsio-demograafiliste andmetega, et analüüsida nende vastustes perekonna- ja hõiveseisuga, vanusega ja kooselu pikkusega seotud mustreid. Lõpuks koostasın ka kolm kategooriate puud meeste (vt Lisa 5, Tabel 1, lk 97), naiste (vt Lisa 6, Tabel 2, lk 98) ja sotsiaaltöötajate (vt Lisa 7, Tabel 3, lk 99) andmete analüüsi tulemuste põhjal.

2.2.2. Eetikaküsimused

Creswell ja Poth (2018: 53-57) leiavad, et eetilised probleemid tekivad uuringu läbiviimise erinevatel etappidel. Seepärast hakkasin juba selle sügise algusest pidama uurimispäevikut, kus

reflekteen regulaarselt nii uurimisprotsessi kui ka oma kogemusi, tundeid, hoiakud ja arvamusi seoses uuritava teemaga, et paremini teadvustada nende võimalikku mõju intervjuukava koostamisele, fookusgrupi läbiviimisele ning tulemuste analüüsimisele ja interpreteerimisele.

Nii osalejate värbamisel kui ka fookusgrupi alguses tutvustasin osalejatele uuringu eesmärki, kasu uuringus osalejatele, fookusgrupi läbiviimise korda (sh diktofoni kasutamise vajalikkuse põhjendust ja andmete käsitlemise anonüümsust), eeldatavat intervjuu aega, osalejate õiguseid (sh loobuda iga hetk uuringus osalemisest kuni minu magistritöö valmimiseni) ning vastasin tekkinud küsimustele. Panin diktofoni käima ja alustasin fookusgrupi intervjuud vaid siis, kui olin veendunud, et kõik osalejad olid teinud informeeritud, teadliku ja vabatahtliku valiku osaleda minu uuringus (vt nt Gilhooly, 2002: 214-220; Hennink, 2007: 35-36).

Osalejate anonüümsuse tagamiseks kasutasin andmete töötlemisel ja esitamisel osalejate nimede asemel koode (mehed – M1, M2...; sotsiaaltöötajad – S1, S2...; naised - N1, N2...) ja tekstiandmetes asendasin anonüümsust ohustavad detailid kirjeldavate koodidega (vt transkribeerimise märke lk 43). Analüüsi osa illustreerimiseks valitud tsitaadid on keeleliselt toimetatud, vajadusel tõlgitud vene keelest eesti keelde ning esitatud taandrea ja kaldkirjas.

2.3. Eneserefleksioon

Kasvasin perekonnas, kus vanematel oli kodus traditsiooniline rollide jaotus. Samas lastele oskusi õpetades või huvitegevusi toetades lähtusid mu vanemad mitte laste soost vaid huvist, tänu millele on nii minu kui mu vendade arsenalis olemas ka need oskused ja teadmised, mis traditsiooniliselt peavad olema vaid vastassoo esindajal. Seejuures nii kaua kui ma ennast mäletan olen võidelnud tüdrukute – ehk enda – võrdsete õiguste eest meie perekonnas, kuigi feminismist sain teada vaid aastaid hiljem. Seega olen lapsepõlvest saadik olnud tundlik soolise ebavõrdsuse küsimuste suhtes ning pole võtnud traditsioonilisi soorolle enesestmõistetavatena. Vaatamata sellele olen lapsepõlvest saati järginud põhimõtet, et „mehi tuleb hoida“, mida ma teadvustasin ja vaidlustasin juba olles täiskasvanu, asendades seda „inimesi tuleb hoida“ juhtmõttega.

Magistritöö kirjutamise ajal olen 41 aastat vana ja abielus minust üks aasta vanema abikaasaga juba 21 aastat, seega vähem kui kahekümne aasta pärast jõuame paarina minu uuritava sihtrühma vanusesse. Abikaasaga on meil partnerlussuhe, mistõttu ei lähtu me kodutööde jagamisel traditsioonilistest soorollidest ega pea õigeks kuidagi piirata või keelata teineteise sotsiaalset

osalemist. Vastupidi, motiveerime ja toetame teineteise valikuid. Samas hakkasin mõtisklema abikaasade teineteise osalemise mõjutamise teemal veel aastaid tagasi, kui minu suureks imestuseks palus minu tööandja küsida luba mehe käest ühepäevasele komanderingule sõitmiseks. Ilmselt ongi see põhjuseks, miks ma ei saanud jätta märkamata naiste nii positiivset kui ka negatiivset mõju vanemate meeste otsustele osaleda projektis „Vanemad mehed ütlevad „jah“ kogukonnale“, ning mille tulemusena tekkis mul huvi uurida seda teemat magistr töö raames. Seega töö kirjutamine andis mulle hea võimaluse lisaks vanemate inimeste sotsiaalse osalemise ja vanustundlikkuse kohta teadmiste süvendamisele sukelduda ka feminismi, soorollide ja abikaasade teineteise mõjutamise teemadesse, mis huvitasid mind juba ammu, kuid millega süvitsi tegelemiseks ei olnud enne põhjust. Uurimuse tulemused huvitavad mind aga nii uurija ja sotsiaaltöötaja kui ka naise perspektiivist.

Kuna jõudsin fookusgrupid naistega läbi viia enne pandeemia algust, siis ma ei pidanud uurimuses osalejate tervise riski minimeerimiseks loobuma valitud andmetekogumismeetodist ning minu uurimuses kasutatud andmed ei ole eriolukorrast mõjutatud. Samas kiired muutused nii riigis kui ka kogu maailmas mõjutasid oluliselt magistr töö kirjutamist. Esiteks, keeruline oli kirjutada vanemate inimeste sotsiaalsest osalemisest, kui meedias rõhutati iga päev „sotsiaalse distantseerumise“ elutähtsust, eriti vanemaealiste inimeste jaoks, vaatamata sellele, et viiruse leviku piiramiseks on piisav inimeste füüsilisest distantseerumisest. Teadmised sotsiaalse isolatsiooni negatiivsest mõjust inimestele ei lisanud optimismi ühiskonna tuleviku suhtes. Teiseks, lugedes pandeemiaga seotud prognoose hakkasin tahes-tahtmata kahtlema teema aktuaalsuses ja uurimuse tulemuste rakendatavuses lähimate aastate jooksul, mille tõttu langes mõneks nädalaks ka minu motivatsioon magistr tööd lõpuni kirjutada, kuigi selleks ajaks oli juba suurem osa tööst tehtud. Kolmandaks, riigis ja maailmas toimuv võttis suure osa minu tähelepanust endale, sest oli kahju jätta kasutamata võimalust vaadelda ja analüüsida ajaloolise tähendusega sündmust pealtnägija perspektiivist toetudes oma teadmistele majandusest ja sotsiaaltööst. Seega venis magistr töö kirjutamine pandeemia tõttu planeeritust pikemaks.

3. ANDMETE ANALÜÜSI TULEMUSED

Selles peatükis esitan kogutud andmete analüüsi tulemused alustades vanemate meeste individuaalintervjuudest selgunud seisukohtadest naiste kui meeste sotsiaalse osalemise toetajate, aktiveerijate, vahendajate või piirajate kohta. Seejärel jätkan naiste tõlgendustega, mis puudutavad vanemate meeste sotsiaalse osalemise mõjutamise viise ja põhjusi ning sellest loobumist ja vastutust. Lõpetan aga sotsiaaltöötajate selgitustega naiste ja sotsiaaltöötajate rollidest vanemate meeste sotsiaalses osalemises.

3.1. Vanemate meeste arvamused

3.1.1. Toetamine ja aktiveerimine

Vanemate meeste intervjuude analüüsimisel selgus, et naised toetavad meeste olemasolevat sotsiaalset aktiivsust peamiselt kahel viisil. Esiteks, nad aktsepteerivad oma partneri sotsiaalset osalemist, näiteks kui mees läheb teises linnas toimuvale üritusele, koos naisega poodi minnes satub juhuslikult kokku ja räägib oma tuttavaga või võtab kodus külalisi vastu. Teiseks, naised ise osalevad aktiivselt koos oma meestega mitmesugustes tegevustes. Nad on teineteisele abiks erinevatel kodu- ja aiatöödel, vaatavad koos televiisorit ning hiljem arutavad poliitika üle ja otsivad internetist lisainfot huvitavate saatekülaliste, näitlejate ja lavastajate kohta. Naised on meestele kaaslaseks pargis või terviserajal jalutamisel, jalgrattaga sõitmisel, metsas käimisel, basseinis ujumisel. Paarid reisivad koos välismaal, osalevad organiseeritud matkadel, külastavad teises linnas elavaid sugulasi, käivad suguvõsa kokkutulekutel, suhtlevad perekonniti oma sõpruskonnas ja võtavad osa erinevatest pidulikest sündmustest, mida organiseerivad nende tutvuskond või kohalik omavalitsus. Lisaks sellele käivad mehed koos naistega kontserditel ja teatris, pereklubis, tantsuõhtutel ja erinevate seltside üritustel. Naised on oma partnerile kaaslaseks ka teiste inimeste abistamisel, töö otsimisel ja perefirmas või ühingus tegutsemisel.

“Meie moodustasime siin <asulas> MTÜ <ühingu nimi> ja siis mina olen seal juhatuses, koos abikaasaga siis viime ka <üritusi> läbi.” (M18)

Samas otsus, kas naine ja mees osalevad kuskil koos või eraldi, ei sõltu mitte ainult nende huvidest ja oskustest, vaid ka naise valmidusest osaleda terve päeva kestvas ürituses, sotsiaalse aktiivsuse tasemest ja tervisest või konkreetsest olukorrast, nagu näiteks vaba aja olemasolu, ning paari hoiakutest. Pendelkooselus soovivad paarid osaleda kõikjal koos ja leiavad nii kodus kui ka

kogukonnas ühiseid tegevusi. Samas mees, kes leidis endale vanemas eas uue elukaaslase, rääkis sarnaselt pikaajalises abielus olevate vanemate meestega, et nii tema kui ka naine hindavad vabaduse tunnet perekonnas ja sellest lähtuvalt osalevad nii koos kui ka eraldi. Seejuures küsimusele meesteklubi korraldamise vajaduse kohta, vastasid mõned mehed, et nad sooviksid osaleda klubis pigem koos naistega, kes võiks võtta enda peale klubi eestvedamise ning tänu kellele oleks klubis laiem vestlusteemade ring, mis vastasel juhul piirduks meeste arvates ainult noorpõlve meenutamise ja tööteemadega.

„Ja mingit erilist seltsi just meeste jaoks ma ei kujuta ette, millega nad seal hakkavad tegelema. Kas meenutama oma noorpõlve või veel midagi? ((naerab)) Ikkagi on vaja sinna naisi kutsuda.“ (M24)

Lisaks meeste sotsiaalse aktiivsuse toetaja rollile aktiveerivad naised meeste sotsiaalset osalemist osutades neile praktilist abi, luues põhjusi tulla kodust välja ja mõjutades partnerit verbaalselt. Tavaliselt korraldavad just naised perekonniti suhtlemist ja hoiavad kodu puhtana, et sinna saab kutsuda külalisi, kusjuures viimast teadvustavad vaid oma partnerist eraldi elavad või mõnda aega üksinda elanud mehed. Vanemad mehed räägivad, et naised loovad uusi peretraditsioone, nagu näiteks iganädalane linnasaunas käimine, tänu millele mehed saavad tuttavaks ja suhtlevad regulaarselt teiste inimestega. Samas nii naiste enda sotsiaalne aktiivsus kui ka hooldusvajadus soodustavad meeste tegutsemist ja suhtlemist väljaspool kodu. Näiteks naiste liikumispuude tõttu lisaks enda peale suurema osa kodutööde võtmist peavad mehed käima poes, aeg-ajalt olema kulleri rollis elupartneri ja tema tuttavate vahel või leppima sugulastega kokku, et nad oleksid naisele seltsiks ja hooldajaks, kui mehel on vaja rohkem kui paariks tunniks kodust välja minna. Samas aktiivsete naiste mehed tegutsevad elukaaslase autojuhina, käivad vaatamas oma partneri esinemisi või hakkavad osalema huviringis, mida juhib abikaasa. Mehed tulevad vastu ka aktiivse naise vajadusele näidata perekonda seltsikaaslastele, leides mõlemale sobiva kompromissi.

„Ja abikaasa kurdab: „Noh vot miks ma jälle üksinda lähen! Mulle öeldi, et olen juba üksiknaine ja elan ilma abikaasata.“ Aga mina räägin: “Noh, olgu, olgu, ma saadan sind.“ Ja saadan teda vahel ((eakate klubisse)) ning tulen veel talle vastu.“ (M23)

Seejuures kõige sagedamini püüavad naised aktiveerida elupartnerit just verbaalselt, kuigi mehed ei tule alati elukaaslase soovidele vastu. Naised kritiseerivad meeste passiivset eluviisi, paluvad

tulla abiks ürituse ettevalmistamisel või eaka tuttava probleemide lahendamisel, kutsuvad kaasa osalema seltside tegevustes, tantsuõhtutel ja naisteklubis organiseeritud ekskursioonidel, edastavad kutseid kontserditele ja erinevatele üritustele ning toetavad meeste suhtlust lastega eelmisest abielust.

3.1.2. Vahendamine ja piiramine

Vanemad mehed suhtlevad nii enda kui ka abikaasa suguvõsaga, uus kooselu vanemas eas aga toob nende ellu samuti regulaarseid kokkusaamisi erinevatel peresündmustel uue partneri laste peredega ja naise sugulastega. Lisaks sellele leiavad mehed endale vestluskaaslasi oma sotsiaalselt aktiivse abikaasa uute tuttavate ja sõprade seas, kuigi nad ei pea naise sõpru enda sõpradeks.

Samas osa mehi mitte ainult ei laienda tutvumisringi, vaid ka hoiavad kontakti teiste inimestega just naise kaudu. Kui vanem mees läheb sugulase või naabriga pahuksisse, siis nende elupartner uurib, mis oli riiu põhjuseks, proovib klaarida nende suhteid või jätkab selle inimesega suhtlemist kuni mees on valmis ise tüli lahendama. Mehed räägivad sellest, et nende lapselapsed ja täiskasvanud lapsed vestlevad rohkem abikaasaga nii külla tulles kui ka telefoni teel. Väikeste sugulaste lapsehoidja rollis on samuti sagedamini naine kui mees. Lisaks suguvõsasisese info vahendamisele ütlevad naised meestele edasi ka kogukonna uudiseid, muuhulgas seda, millest räägiti seltsi kokkutulekul või tuttavaga juhuslikult poes kokku sattudes. Naised õpivad kursustel võõrkeeli, et rääkida paari eest välismaareisidel, kuid mõned mehed arvavad, et ka emakeeles suhtlemisel saavad naised neist paremini hakkama, mistõttu sooviksid kaasata neid isegi intervjuu protsessi.

„Abikaasa seal teises toas, oli arvutis aga põgenes sinna ((naerab)). Jah, oskab võibolla paremini rääkida midagi.“ (M12)

Seejuures vanemad mehed toetuvad vahel lisaks abikaasa suhtlemisostkustele ka tema mälule, kui intervjuuerija palub jutustada mõne loo oma senisest elust või meenutada oma sõprade arvu ja vanust. Ka väljaspool intervjuerimise olukorda, näiteks kui mehed ei tunne ära noort inimest, kes on neid tänaval teretanud, paluvad ja saavad nad abi samuti elukaaslase käest, kes tunneb kogukonna liikmeid paremini.

Samal ajal tunnevad mõned vanemad mehed, et naistel on ka piirav mõju nende sotsiaalsele osalemisele. Näiteks mehed räägivad, et kui nende sõber või naaber, kellega nad käisid palju läbi, leidis vanemas eas endale uue elukaaslase ja vahetas selle tõttu elukohta, siis meeste omavaheline suhtlemine kas katkes või vähenes oluliselt. Seejuures nad teadvustavad, et naiste mõju on vaid kaudne, kuna suuremat rolli mängib mitte naine ise vaid tekkinud vahemaa sõprade vahel.

Vaatamata sellele, et naiste tõsisemad terviseprobleemid või hooldusvajadus võivad nõuda meestelt suuremat sotsiaalset aktiivsust, tunnevad nad, et kaudselt see mõnevõrra piirab nende sotsiaalset osalemist. Kuna vanemad mehed külastavad siis palju harvemini sugulasi, ei saa käia enam pikematel reisidel, ekskursioonidel ega osaleda üksinda üritustel, mis eeldab paari osalemist nagu näiteks perekklubi. Kuigi ka need mehed, kes hooldavad oma naist, arvavad, et soovi korral saaksid ikkagi osaleda aeg-ajalt neid huvitava seltsi lühiajalistel üritustel, kui paluksid sugulastelt või tuttavatelt abi elukaaslase hooldamisel.

Mõned mehed räägivad aga sellest, et naised juhivad kodus ja vahel püüavad ka otseselt piirata elupartneri sotsiaalset osalemist ja suhtlemist väljaspool kodu, ega usu, et kõik naised lubaksid oma abikaasal osaleda näiteks meesteklubis koos üksikmeestega. Kuigi ka naise „luba“ osalemiseks ei tähenda veel, et mehed seda võimalust kasutavad ja kutse vastu võtavad.

„Jälle, kes seal siis käib. Kas käivad abielumehed või need mehed, kes üksikud on? Vahe on suur, muidugi. Milline naine laseb sul? "Mis kuradi klubi teil on vaja?" ((naerab))“ (M2)

„Isegi nende abikaasad lubavad neile minna: "Jah, las läheb." Aga ta pole huvitatud.“(M25)

Samas mehed näevad, et vahel naised sekkuvad ja püüavad piirata vanemate meeste sotsiaalset osalemist ka soovist meest hoida. Sellisel juhul nimetavad mehed peamiseks piiramise põhjuseks naise soovi hoida elukaaslase tervist, sh ennetada alkoholisõltuvuse tekkimist või süvenemist. Lisaks sellele hoiatavad naised mehi pereraha läbimõtlemata kulutamise või mehe vara kellelegi üleandmise eest isegi näilikult hea eesmärgi nimel, tänu millele mehed ei lange petturi ohvriks.

Järelikult vanemad mehed räägivad naistest kui nende sotsiaalse osalemise toetajatest, aktiveerijatest, vahendajatest või piirajatest, kusjuures ka viimasel juhul mehed ei näe naise rolli

ainult negatiivses valguses. Samal ajal jätavad mehed endale õiguse valida ja otsustada oma osalemise küsimustes.

3.2. Naiste tõlgendused

3.2.1. Mõjutamise viisid ja põhjused

Naised räägivad, et nad mõjutavad meeste sotsiaalset osalemist peamiselt verbaalselt või neile praktilist abi osutades. Intervjuudest selgus, et naised hindavad väga elukaaslase abivalmidust ja tervitavad selle väljendamist nii perekonnas kui ka kogukonnas, kusjuures vahel just naised märkavad abivajajat ja julgustavad meest oma abi pakkuma. Naised tuletavad elupartnerile osalemisega seotud kuupäevad meelde ja peavad perekalendrit, kuhu panevad kirja lisaks ette planeeritud eraldi või koos osalemist eeldatavatele sündmustele ja üritustele ka kokkulepped täiskasvanute lastega näiteks lastelaste transpordiga abistamise suhtes. Naised otsivad informatsiooni korraldatud või alles plaanis olevate nii tasuta kui ka taskukohase hinnaga ettevõtmiste kohta tuttavate käest, ajalehtede või seltside kaudu ning edastavad selle info elukaaslasele. Samas naised ostavad pileteid, toovad koju kutseid või organiseerivad aktiivselt osalemisvõimalusi koostöös oma tuttavatega, kusjuures isegi ühe fookusgrupi intervjuu käigus tekkis neil idee korraldada kevadel väljasõit pealinna, et vaadata uut muusikalavastust, kuhu nad plaanivad kutsuda ka mehi kaasa. Seejuures sagedasemad verbaalsed mõjutamisviisid on elupartneri initsiatiivi toetamine, endaga kaasa kutsumine kontserditele, teatrisse, muuseumisse, tantsukoolitusele, sanatooriumisse, tuttavatele külla või sünnipäevapeole ning julgustamine osaleda kuskil ka ilma naiseta, rõhutades, et see ei ole keelatud.

„N3: Ja mina ütlesin, et keegi ei keela ju sind sõita ((välismaale)), et võta ja vaata endale mingi marsruut ja sõida, keegi ei keela ju sind, ma tunnen ainult heameelt.“

Samas naised väidavad, et vanemaealiste perekondades on olulisel kohal ka kompromisside leidmine elukaaslaste soovide vahel ja kokkulepete sõlmimine. Nad tunnevad, et abikaasa tuleb vahel kaasa vaid sellepärast, et teadvustab ettevõtmise tähtsust oma naise, laste või lastelaste jaoks. Seetõttu on naised samuti valmis vajadusel muutma pereplaane, mis ei sisalda kokkuleppeid teiste inimestega, kui mees plaanib minna kursusekaaslaste kokkutulekutele või hobiga seotud koolitusele, leiab enda jaoks huvitava ürituse või sooviks regulaarselt osaleda näiteks

meesteklubis. Samas naised tunnistavad, et käivad vahel elukaaslasele peale, et ta suhtleks väljaspool pereringi, näiteks minnes koos naisega tuttavatele külla või võttes vastu kutset üritusele.

Äärmisel juhul võtavad naised kasutusele ka manipulatsiooni. Osalemise soodustamiseks panevad elupartneri fakti ette, et piletid on juba ostetud, või lähtuvad „elutarga kaela“ põhimõtetest, näiteks proovivad meeste otsust ajapikku samm-sammult soovitud suunale mõjutada. Osalemise takistamiseks saavad naised võtta kasutusele skandaali, jonnaka vaikimise strateegia või jätta mehi „söögist ja voodist ilma“. Kuid naiste sõnul ei ole ükski manipulatsioon alati tulemuslik ja sageli ka võimalik naise iseloomu, kooselu tüübi või korteri suuruse tõttu, seetõttu sobimatu osalemise takistamiseks pigem arutleksid probleemi elukaaslasega.

Seejuures üritus, selts või tegevus võib olla naiste silmis elukaaslase osalemiseks sobimatu vaid siis, kui osalemine võib põhjustada ohtu mehele, perekonnale või naisele, kuigi viimase kohta nad räägivad vaid naljaga pooleks.

„N3: Sõltuvalt sellest, mida seal ((klubis)) teevad, kui nad hakkavad vaatama kuidas mind ((naerdes)) maha lasta... ((kõik puhkesid naerma)) ... siis ei lubaks.

N1: No jah.

N3: Ma ei lubaks, aga ta ei läheks ka ise.“

Naised hindavad alati konkreetse osalemisega seotud riske mehe tervisele ja elule ning tunnevad õigust sekkuda vaid siis kui näevad, et abikaasa teeb sellega endale liiga. Näiteks alkoholisoolevusega või riskirühmas olevate meeste elukaaslased on ettevaatlikud nii ürituse sisu kui ka kaasosalejate alkoholilembuse suhtes. Murekohaks võib olla ka mehe üleliigne aktiivsus oma hobidega tegelemisel, kuna ületöötamine võib negatiivselt mõjuda tema tervisele. Seejuures mittetöötavad naised räägivad otseselt sellest, et mehi tuleb hoida, samal ajal kui töötavad naised räägivad vaid riskide hindamisest mehe tervisele, mis viitab samuti meeste hoidmisele, kuigi see ei ole teadvustatud.

Perekonna stabiilsus on naistele samuti oluline. Kuigi ühed arvavad, et selleks eaks on stabiilsus juba kindlasti saavutatud, teised aga tunnevad, et vananemisega ja ka lastelaste suuremaks kasvamisega tekib paaris kriis, mis võib lõppeda paari lagunemisega, kuna seda ei hoia enam lapsed ega lapselapsed koos. Samas kõik naised taunivad neid, kes armukadeduse või omanditunde tõttu ei lase meestel suhelda teiste inimestega. Seejuures ühed naised räägivad, et usaldavad oma

meest, mistõttu ei hakkaks takistama meeste osalemist naiste seltskonnas, teised aga ei sooviks lasta meest üksinda osaleda vaid naiste seltskonnas.

„N2: Muidugi, kui ma tean, et ta läheb seltskonda, kus on vaid naised...“

N3: Ahaa

N2: ...ma muidugi ei luba tal minna. Ma lähen siis temaga koos või üldse ei lase. Aga teate, on olemas selline sort mehi, kes ei hakka sind kuulama, nad ikkagi lähevad sinna, kuhu nad siirdusid.“

Naiste sõnul ei võta elukaaslased tihti neid kuulda ja jätkavad tegutsemist vaatamata ohule oma tervisele, naise muredele perekonna pärast või nende eelnevatele kokkulepetele.

3.2.2. Mõjutamisest loobumine ja vastutus

Sarnaselt osalemise piiramisega ei ole meeste kaasa kutsumine või motiveerimine kusagil osalema alati tulemuslik. Kui naised näevad, et ei saa muuta elupartneri otsust kusagil osaleda või mitte, siis loobuvad mõjutamisest. Seejuures osa naisi leiab endale tuttavate, sõbrannade või laste seas teisi kaaslasti osalemiseks ja näevad meeste mitteosalemises ka positiivseid külgi, näiteks väiksem koormus pere rahakotile. Teised naised aga ei kutsu enam meest tantsuõhtule, reisile, ekskursioonile või teatrisse ega lähe ise, seega ühtlasi taanduvad ka oma huvid ja soovide realiseerimisest. Vahel aktsepteerivad naised elukaaslase valikut ja loobuvad selle mõjutamisest, kuna soovivad vältida perekonflikte, kuid olulisemal kohal on naiste lugupidamine mehe õiguse vastu otsustada oma elu üle ja valida endale tegevusi lähtudes enda iseloomust, huvidest, soovidest, suhtlemis- ja tegutsemisvajadusest.

„N5: ... Inimesel peab olema midagi oma ((kus osaleda))“

*N6: No **vot**, kui **tema** tahab!*

*N4: Jah, kui tema **tahab** – palun! Las läheb! On ju?*

N6: Aga seda ta ise teab.

N4: Ma ei oleks vastu, jajah. Ma reageeriks normaalselt, ma ei hakkaks teda hoidma kinni „ära mine sinna“, jah.“

Samas nagu mehedki, räägivad naised, et paarid lähtuvad sotsiaalse osalemise valikutes erinevatest põhimõtetest. Ühed püüavad alati koos osaleda ning aktsepteerivad kutseid üritustele vaid kahele,

kuigi see printsiip ei takistaks naiste arvates eraldi osalemist meeste- või naisteklubis. Teistel sellist reeglit pole ja nad valivad koos või eraldi osaleda vastavalt elupartnerite huvidele ja soovidele, ainukese erandina on perekondlikud traditsioonid ja üritused, kus osaletakse alati koos. Kõik naised arvavad, et perekonnas peabki igapäev olema „oma ruum“ nii füüsilises kui ka psühholoogilises mõttes ning perekonna tunde säilitamiseks ei pea alati olema elukaaslasega koos samas kohas ja ruumis, kuigi vahel sooviks osaleda ja näidata ennast koos mehega ka paarina.

„N5: ...Tahaks, et ikkagi mees ka aeg-ajalt osaleks, seepärast ma püüan teda natukene aktiveerida. Sest me oleme koos, oleme kahekesi, ja ma tahaks, et me ilmuksime kuskil kahekesi. Aga see juhtub harva, siis kui ta üldse vastu ei puikle.“

Seejuures maal elavad naised märkavad, et maakogukond ei võta teisest kohast kolinud vanemaid mehi vastu. Lisaks sellele naistele tundub, et kuigi nii meeste kui ka naise osalemissooovid jäävad vananemisel noorusega võrreldes sarnaseks, siis võimalused osaleda vähenevad tervise tõttu. Seega mehed ei saa alati sotsiaalselt osaleda vastavalt oma soovile.

Samal ajal naised teadvustavad sotsiaalse aktiivsuse tähtsust oma elupartnerite jaoks ja räägivad, et sotsiaalne osalemine mõjutab positiivselt meeste kognitiivseid võimeid ja tervist, hoiab ära alkoholisõltuvust, annab ühiskonda kuuluvustunnet ning tõstab enesehinnangut, kuna kasutades oma teadmisi ja oskusi ka väljaspool kodu tunnevad elukaaslased ennast vajalikuna. Elupartneri aktiivsusega rahul olevad töötavad naised arvavad, et osalemiss võimalused on kogukonnas olemas ja osalemine sõltub inimesest endast, mistõttu oma sotsiaalse osalemise eest kannab vastutust mees ise, kes vajadusel saab endale sobivat tegevust leida. Mõned töötavad naised räägivad, et nende peres vastutavad mõlemad, ning tunnevad, et partnerid mõjutavad teineteist. Mittetöötavad naised arvavad aga, et vastutavad ise oma meeste sotsiaalse osalemise eest.

„N2: Noh, ma arvan, et ikkagi naine peab vastutama ja tõmbama meest kuhugi kaasa, mitte lasta tal kodus istuda.“

N3: Ei, meil ei ole nii.

N2: Ei ole?

N3: Meil ma ei pea, mees ise otsustab ja teeb nii nagu teeb. /.../ Vahel ma ütlen, et ma ei ole seda etendust näinud, ja kui ka tema, siis ta...

N2: ... kutsub teid.

N3: Mina kutsun teda.

N2: *Ahaa, teie kutsute ((kõik naeravad))*

N3: *Aga vahel ta ütleb ise, et see on huvitav, lähme. Nii et meil mõlemad.*“

Naised räägivad, et mehi ei tohi perekonnas alla suruda, kuid sotsiaalselt aktiivse naise ülesanne on aktiveerida ka oma passiivset elukaaslast, sest osalemise initsiaatoriks peabki olema see, kes soovib rohkem suhelda väljaspool kodu. Seejuures nii need naised, kes jagavad vastutust partneriga, kui ka need, kes jätavad vastutuse osalemise eest vaid meestele, arvavad, et tunnevad elukaaslase sotsiaalseid vajadusi ja nende rahuldamise taset ning on võimelised vajadusel lahendama meeste sotsiaalse passiivsusega seotud probleemi ega soovi selles küsimuses sotsiaaltöötaja abi, mis tundub kohatu sekkumisena vanemaealiste perekonda, kus aastatega on stabiilsus saavutatud.

„N6: *Teate, kui ma näen oma suhetes seda probleemi, siis ainukene, kes saab seda lahendada olen mina, ma ei taha siia kolmandat osapoolt. Et ma lahendan seda ikkagi ise. /.../ Ma saan aru, et kui on võib-olla keegi üksik **päriselt** ja noh juba kõrvalt keegi märkab, et teda on vaja toetada, siis tuleb seal sotsiaaltöötaja. Aga kui nendes 60 ja pluss **suhetes** on kõik korras, siis on need kaks sammast kes ikkagi teineteist toetavad.*“

Probleemide tekkimisel on kõik naised valmis võtma vastutust meeste osalemise eest enda peale vaatamata eelnevalt väljendatud hoiakutele seoses vastutusega, ning arvavad, et sotsiaaltöötajate vastutusallas võiksid olla vaid üksikud mehed ja neile ürituste korraldamine, nagu näiteks tutvumisklubi. Samas üks fookusgruppidest alustades samast seisukohast jõudis vestluse käigus selleni, et sotsiaaltöötaja saaks olla abiks ka mõne abielumehe aktiveerimisel.

„N4: *Vot teie mehele ei ole vaja, minu oma ise leiab endale alati...*

N5: *Jajah*

N4: *... ta ei vaja sotsiaaltöötajat.*

N5: *Ei, ma näiteks tahaks, jah, tahaks, et oleks mingi sotsialiseerimine, midagi...*

N4: *... tema huvide järgi?*

N5: *((mõtisklevalt)) Aga ma ei kujuta ette, **ei tea**, ei tea...*“

Arutelu tulemusena selgus, et enamus kogukonnas korraldatud ettevõtmisi on vastavuses ikkagi naiste mitte meeste huvidega. Seejärel esimese ideena tuli välja, et sotsiaaltöötajad võiksid tagada regulaarsete ürituste, huvitegevuste ja seltside valiku just meestele. Seejuures naiste arvates oleks

osalemisvõimaluste valik eriti kasulik nii üksik- kui ka abielumeestele, kes on jäänud pensionile abikaasast varem ning vaatamata oma soovile olla sotsiaalselt aktiivne ei saa iseseisvalt endale tegevusi väljaspool kodu leida. Kokkusaamised huvitavate inimestega raamatukogus, just meeste huvidele vastavad nikerdamise, savi-, puidu- ja muu käsitöö meistriklässid, huviringid ja näitused, vanemaealistele sobivad spordiüritused ja meeste tervist puudutavad loengud, meesteklubi – kõik see võiks olla naiste arvates iganädalaselt kättesaadav, et mehed saaksid soovi korral ise valida kuhu minna. Kuid sotsiaaltöötajad peavad sel juhul kandma hoolt, et tutvumisklubis ei hakkaks osalema abielumehed ja teised seltsid ei muutuks alkoholi tarvitamiskohaks. Ehk sarnaselt naistega peavad sotsiaaltöötajad hindama ja maandama võimalikke riske meeste või perekonnale. Teise ideena tuli välja teadlikkust tõstvate vestluste läbiviimine naistega, kes ei teadvusta sotsiaalse osalemise kasu meestele. Samas naised kahtlevad selle idee elluviimises, kuna omavalitsustes pole sotsiaaltöötajaid, kes tegeleks vaid vanemaealiste sotsiaalse aktiivsusega, nendel on niigi suur töökoormus teiste abivajajatega.

3.3. Sotsiaaltöötajate selgitused

3.3.1. Naiste roll ja mõjutamise võimalused

Sotsiaaltöötajad räägivad, et paarina käivad vanemaealised inimesed eelkõige pereklubis või kultuuriüritustel nagu näiteks teatrietendus või kontsert. Seejuures kohalikus omavalitsuses korraldatud eakate üritustele tulevad abielunaised tihti üksinda, kuna abikaasad ei soovi tulla nendega kaasa. Samas on olemas ka need naised, kes vaatamata elupartneri soovile olla kodus juhivad tema sotsiaalset osalemist tehes selleks vajalikud praktilised ettevalmistused.

„S2: Ja kui on tubli naine ja ütleb, et ei ole mitte midagi ((plaksab käega vastu kätt)), pane oma püksid jalga, näe, triikisin ära ((plaksab käega vastu kätt)). Minema!

S1: Siis ta tuleb.

S2: Siis ta ongi kaasas.“

Kuid need „tublid naised“ ei lähtu juhtimisel meeste soovidest ja huvidest, vaid valivad ise üritusi abikaasaga koos osalemiseks või suunavad mehi üksinda ettevõtmistele, kus saab põhiprogrammile boonusena näiteks tasuta toitu ja sauna kasutada. Pärast üksinda osalemist ettevõtmistel, mis on suunatud just vanematele meestele, hakkavad mehed juba ise otsima infot sarnaste ürituste kohta. Naise nõudmisel temaga koos üritusel osalenud mehed kurdavad aga

hiljem sotsiaaltöötajatele, et see oli täiesti abikaasa valik, mistõttu mees ei nautinud sellist osalemist. Seetõttu ei arva kõik sotsiaaltöötajad, et naine võiks olla vanemate meeste jaoks atraktiivse meesteklubi korraldaja või eestvedaja.

„S5: Aga ma mõtlengi, et kui öeldakse, et vot kui oleks üks hea meesteklubi olemas siis kindlasti lähen ja osalen, aga vot keegi seda ei algata. Siis äkki peaksime nendele naistele just ütleva, et nende poolt siis tuleks see algatus. ((muheleb)) Tehke nüüd siis üks meesteklubi valmis.

S2: Naisi ei saa võtta, sest nendel on teised eesmärgid. Naine sätib kõik ära nii nagu talle see sobib seal meesteklubis, aga mitte nagu meestele sobib. Ta ei lähtu väga mehest.“

Sotsiaaltöötajad näevad, et erinevalt noortest ei tule vanemaealised naised kultuuriüritustele üksinda või koos sõbrannaga, vaid kutsuvad abikaasa kaasa. Seejuures ei saa öelda, et kõik mehed, kes tulevad teatrisse, kontserdile, pereklubidesse või eakatele mõeldud üritustele, teevad seda ainult abikaasa käsu peale. Näiteks kui mees naudib ise tantsimist, siis ta tuleb hea meelega koos elukaaslasega tantsuõhtule. Kuid need naised, kelle mehed ei võta korduvalt kutset üritusele vastu, ühel päeval lihtsalt loobuvad elukaaslase kutsumisest frustratsiooni tõttu ning osalevad kogukonna üritustel üksi.

„S1: /.../ Noh, kui naine on aktiivsem, naine läheb ((aga mees ütleb)) „Mis? Mina ei viitsi, mine sa üksi“.

S2 ja S4: Mhm

S1: Järelikult ta jääbki nii üksi käima. Ja mitte midagi. Sa võid ju pea peal hüpata...“

Sotsiaaltöötajad räägivad, et mõni mees on iseloomu poolest aktiivne suhtleja ning leiab endale ise vestluskaaslasi. Regulaarselt saavad kokku jahi- ja kalamehed, vanemaid mehi on näha ka laadal, spordiürituste vaatajate ja osalejate seas, lauatennise- ja bridžiklubis. Samal ajal paljud alla 70-aastased mehed käivad veel tööl, maaelanikel on lisaks palju majapidamisega seotud tegemisi, mistõttu neil ei jää aega kogukonnaeluks. Sotsiaaltöötajate tähelepanekute kohaselt on vanemas eas naistel tavaliselt meestest parem tervises seisund. Seetõttu just mehe huvi, iseloom, tervis ja vaba aeg on tihti need kriteeriumid, mille alusel naine aktsepteerib mehe otsust osaleda või mitte osaleda nii üldiselt kogukonna elus kui ka konkreetsel üritusel.

Arutelus tulid välja ka mitu stereotüüpset arvamust. Näiteks ei ole naistel ega sotsiaaltöötajatel mõtet mõjutada vanemate meeste sotsiaalset osalemist kogukonna elus, sest mehed – eriti töötavad – ei vaja kogukonda ega nii palju suhtlemist kui naine.

„S1: Et kui ta on ütleme 65, on pensionil, ja teeb veel mingisugust väikest tööotsa kuskil. Ta tuleb õhtul koju, tal ei ole vaja sõbrannadega või sõpradega minna rääkima midagi.

S3: Jah.

S1: Tal ei ole seda vaja.

S3: Jajah.

S1: Naistel on vajadus rohkem. Naistel on kas seriaal või seebikas või telefon või sõbranna. /.../ Nad ((vanemad mehed)) ei vaja.

Intervjueerija: Et nad ei vaja seda rääkimist?

S4: Tal ei ole seda sotsiaalset suhtlemist järelikult vaja.“

Vaatamata sellele, et vestluse käigus tõid välja sotsiaaltöötajad ise mitmeid näiteid, mis lükkavad seda eelarvamust ümber, ning ka intervjueerija osutas korduvalt sellele vastuolule, jäid spetsialistid ikkagi oma arvamusele kindlaks. Nad selgitasid neid „erandeid“ sellega, et vanemad mehed soovivad suhelda ainult endast noorematega ning on huvitatud vaid selles sotsiaalses osalemises, mille kaudu saab näidata enda professionaalset, perekonnapea või vanaisa staatust. Seetõttu vanemad mehed ei tule koos abikaasaga eakate klubisse, kuid käivad hea meelega tööl, osalevad näiteks suguvõsakokkutulekutel ning koolis või vallas korraldatud vanaisade päeval.

Sotsiaaltöötajad leiavad, et naine kaitseb elukaaslast üksilduse, terviseprobleemide ja mõnevõrra ka alkoholismi eest. Lisaks sellele suhtleb ta mehe asemel kogukonnas ja ajab asju riigiasutustes ja kohalikus omavalitsuses, sest mees keskendub elu jooksul eeskätt tööle, naine aga korraldab perekonna elu väljaspool tööd, näiteks taotleb erinevaid dokumente või maksab kommunaalarveid.

„S4: Sureb abikaasa kõrvalt ära ja see mees jääb üksinda. Ta ei tea kuhu elektri ja veenäitu teatada, ta ei tea mismoodi arveid maksta. Ta on täiesti nagu väike laps.

S1: Tema roll on teine olnud.

S4: Jah, tema roll ongi teine olnud.“

Arutelu jooksul jõuti aga järeldusele, et rollijaotus asjaajamisel ei sõltu ikkagi niivõrd soost kui konkreetse perekonna tavadest, kokkulepetest ja mehe töö olemusest, kuna mõnes paaris ei tea just naine midagi arvete maksmisest.

3.3.2. Sotsiaaltöötajate roll ja piirid

Sarnaselt vanemate meeste naistega leiavad ka sotsiaaltöötajad, et elukaaslasega vanem mees ei vaja lisaabi madala sotsiaalse aktiivsuse korral, kuna see on mehe ja tema perekonna vaba valik.

*„S1: /.../ Nii et ilmselt minimaalse kaasatuse ta ((vanem mees)) saaks, kui endal oleks huvi. Kogukond siin ei saa keelata ega üles tõstatada, sest võimalused on anda. Ja nüüd, kui te tahate presenteerida just 60 pluss ((mehi)), miks nad ei taha ((osaleda)). Siis pigem on see perekonna **sisene** asi, mitte kogukonna asi.“*

Seetõttu sotsiaaltöötajad ei näe põhjust vanemaealiste perekonda sekkumiseks. Seejuures rõhutasid nad korduvalt, et nende ülesanne on tegeleda ainult abivajajatega, kelleks on vanem mees siis, kui tal tekib puue. Teine variant on leseks jäämine, kuid jällegi vaid sel juhul, kui surnud naise asemele ei tule kiiresti uus elukaaslane.

Lisaks sellele arvavad sotsiaaltöötajad, et vanemate meeste järjekindla kutsumisega kogukonna üritustele sekkuvad nad liigselt vanemate meeste ellu ja piiravad sellega meeste vabadusi ja õigusi valida endale meelepärast eluviisi. Mõnele sotsiaaltöötajale tundub, et vanemad mehed näevad kutsumises pigem survestamist ning tulevad kohale mitte soovist osaleda, vaid kohusetundlikkusest. Samas teised näevad, et osa meestest on vastupidi meelitatud, kui neid kutsub kohaliku omavalitsuse töötaja isiklikult, ja hea meelega võtavad siis kutse vastu.

„S2: Võib-olla tulebki, aga ma ütlen, see võib olla väga erinev. Aga selle personaalse lähenemisega saad sa kindlasti palju parema ulatuse kui sa...“

S4: Mõni inimene on jälle väga õnnelik kui personaalselt lähenetakse, eraldi kutsutakse. Seda sellepärast juba tunneb, et...“

S5: ... tunneb end meelitatuna

S4: Jah, jah, ta tunnebki ennast nagu tõstetutena, et näed – mulle tuli, ma lähen.“

Mõne sotsiaaltöötaja kogemus näitab, et kuigi vanematele meestele mõeldud ürituste seeriale osalejate leidmiseks peavad nad alguses paluma tulla meeskolleege või tuttavate elukaaslasi, siis

hiljem hakkavad vanemad mehed ise tundma huvi tulevaste ürituste vastu. Seega uuel ettevõtmisel osalemise alustamine võtab vanematel meestel kauem aega kui naistel, selleks ajaks lõpeb aga üritusi rahastava projekti periood.

Sotsiaaltöötajad on arvamusel, et kui eakate jaoks on omavalitsusel olemas päevakeskused, korraldatakse üritusi ja vajadusel ka transporti sinna, siis nende omavalitsuste vanemad inimesed on teenustega üleküllastatud, mis võib viia selleni, et rohkemate ürituste jaoks ei jätkuks osalejaid. Samal ajal tunnistavad sotsiaaltöötajad, et nendeni ei jõua uurimused vanemate meeste kohta ning nad ei käsitle igapäevases töös ega omavalitsuse sotsiaalvaldkonna eelarves vanemaid mehi ja vanemaid naisi eraldi sihtrühmadena, mistõttu on ka kogukonna üritused ja päevakeskused mõeldud tavaliselt kõigile eakatele, seega ei ole meeste meelepärased. Vaatamata sellele on sotsiaaltöötajad kindlad, et ei ole eriti mõtet korraldada midagi just vanematele meestele, kuna see ei aita tõsta nende sotsiaalset aktiivsust.

*„S2: Mehi on ((spordiüritustel)) jälle näha rohkem kui naisi. Aga sellised aktiivsed üritused ((eakatele)), mis on... Noh, nad on ka ju tehtud niimoodi. Me ei saa teha omavalitsuses asju, kuhu... Noh, hästi teeme meeste töötoad või mingi kokkusaamise või asjad. Noh kui ta **ei tule**, kui tal ise ei ole huvi, ta teeb kodus asju, leiab mingisugused ((muheleb)) muid tegevusi ja on aktiivne tegelikult tööl, siis ta **ei tahagi** tulla, tal ei ole vaja. Ta ei tule ju käsitööringi, ka isegi meestetöö ringi. See on haruharva kui ta sinna liitub. Aga mitte sellepärast jah...*

S1: Seda sotsiaalset väljundit ei ole vaja.

S2: ... ei ole vajadust lihtsalt.

*S1: Noh, **sisemuselt** meesterahvale nii palju kui naisterahvastele. See on loomu tõttu.“*

Lisaks sellele räägivad sotsiaaltöötajad, et ei jõua tegeleda kogukonna- ja ennetustööga, kuna on ülekoormatud abivajajate abistamisega, sealhulgas õpetavad üksinda jäänud vanematele meestele sotsiaaloskusi, mis varem oli nende naiste vastutusallas. Seetõttu arvavad sotsiaaltöötajad, et nende töö on tegeleda eeskätt abivajajatega, ning sooviksid saada abi kultuurivaldkonna inimestelt nii ürituste korraldamisel kui ka sinna inimeste kutsumisel, mis praegu jääb tihti samuti sotsiaaltöötaja ülesandeks muu töö kõrval.

4. ARUTELU

Selles peatükis arutlen analüüsi käigus ilmnunud naiste rollide üle vanemate meeste sotsiaalses osalemises, pöörates tähelepanu nende põhjustele, tagajärgedele ja piiridele. Lisaks sellele mõtisklen sotsiaaltöötaja rolli üle nii vanemate meeste sotsiaalse aktiivsuse olemasoleval tasemel kui ka sellega seotud stereotüüpide taastootmisel. Peatüki lõpetan uurimuse piirangute esitamisega.

4.1. Naine on vanema mehe sotsiaalse osalemise partner, aktiveerija, piiraja

Aw kaasautoritega (2017) leiavad, et lähisugulaste toetusest sõltub vanemate inimeste valmidus aktiivsena vananeda. Minu uuringus selgus, et vanemate meeste, naiste ja sotsiaaltöötajate perspektiivist vaadatuna on just naised vanemate meeste sotsiaalse aktiivsuse suuremad toetajad ja julgustajad. Kuigi sotsiaaltöötajad märkavad vanemate paaride osalemist enamasti pereklubis või kultuuriüritustel, ehk Levasseur kaasautoritega (2010) kirjeldatud sotsiaalsete tegevuste jaotuse neljandal tasandil, siis räägivad vanemad mehed, et naised on neile kaaslaseks ka kõikidel teistel tasanditel osalemisel ja Cuyvers kolleegidega (2018) esitatud kõikide kaasatuse mustrite järgi tegutsemisel. Järelikult näevad vanemad mehed naisi partneritena oma sotsiaalses osalemises, mistõttu on loogiline, et osa meestest ei tunne vajadust luua eraldi klubi just meeste jaoks. Samas märkavad vaid vanemad mehed naise kaudset piiravat mõju nende sotsiaalsele osalemisele, kui nad naise tervise tõttu ei saa osaleda üritustel paarina. Nii nagu naised loobuvad oma huvide ja soovide realiseerimisest, kui elukaaslane loobub näiteks kultuuriüritusele kaasa minemisest, on ka mehed sunnitud loobuma osalemisest ettevõtmises, kus oleks soovinud osaleda koos elukaaslasega. Seega naise võimalus ja valmidus olla elukaaslasele meeldivatel sotsiaalsetel tegevustel partneriks on olulised vanemate meeste sotsiaalse aktiivsuse toetamisel.

Uurimuses osalejad selgitavad, et naised toetavad või aktiveerivad elukaaslase sotsiaalset osalemist, aktsepteerides tema olemasolevat sotsiaalset aktiivsust, osutades praktilist abi ning mõjutades osalemisvalmidust verbaalselt. Näiteks julgustades mehi aitamaks kedagi tutvusringkonnas ja toetades nende abivalmiduse väljendamist toetavad naised vanemate meeste tegutsemist pärssitud kaasatuse mustri järgi, mis Cuyvers kaasautoritega (2018) kirjelduse järgi eeldab vanema inimese sotsiaalsesse võrgustikku kuuluvate inimeste mitteformaalset abistamist. Samas naised ja vanemad mehed lisavad, et naised üritavad aeg-ajalt ka verbaalselt piirata elukaaslase osalemist. Barnett kaasautoritega (2013) kirjutavad sarnastest abikaasa mõjutamise

viisidest ning leiavad lisaks, et vaatamata tõhususele võib suuline julgustamine tunduda teisele partnerile survestamisena. Samas minu uuringus osalenud naised, vanemad mehed ja sotsiaaltöötajad töid eraldi välja toetava verbaalse mõjutamise ja verbaalse survestamise, millele lisaks mainisid naised ka manipulatsiooni. Ehk üks ja sama suuline mõjutamine ei tundu näiteks naistele julgustamisena ja vanematele meestele survestamisena. Lisaks sellele leiavad kõik uuringus osalejad, et meeste survestamine, sealhulgas manipulatsioon, ei too üldjuhul soovitud tulemusi. Seega verbaalse mõjutamise osas on minu uurimuse tulemused rohkem kooskõlas Beverly ja Wray (2010) uuringuga, kes kirjutasid selle madalast efektiivsusest just meeste motiveerimisel.

Kui tervisekäitumise toetamisel osutavad praktilist abi pigem mehed (Barnett jt, 2013), siis minu uurimuses selgus, et sotsiaalse osalemise küsimustes toetavad konkreetse abiga ka naised, kes korraldavad üritusi ja kokkusaamisi, edastavad informatsiooni, tagavad kodu ja meeste riiete puhtuse ning peavad perekalendrit. Seega kolmest perspektiivist vaadatuna tegutsevad naised aktiivselt esimesel, kolmandal ja neljandal osalemise tasandil, et abistada elukaaslast sotsiaalseks osalemiseks valmistumisel ning korraldada talle osalemisvõimalusi neljandal ja viiendal sotsiaalse osalemise tasandil. Suurt ajakulu nõudvad esimese tasandi tegevused, millest suur osa on perekonnas traditsiooniliselt naise ülesanded, ongi ilmselt üks põhjustest, miks naised ei nõustu alati osalema koos elukaaslasega terve päeva kestval üritusel. Seejuures on võimalik, et praktilise abi osutamist perekonna kontekstis pannakse tähele vaid siis, kui see ei ole seotud inimese traditsioonilise soorolliga. Seetõttu võib soorollile vastav praktiline abi jääda märkamatuks uurijate jaoks, kuigi selline abi tekitab abielumeestel võrreldes üksinda elavate vanemate meestega rohkem vaba aega esimesest kõrgematel tasanditel osalemiseks. Samas kirjutavad Cuyvers kaasautoritega (2018), et vaba aja puudumine on üks kahest põhjustest, miks vaatamata oma soovile tegutseda teiste inimeste heaks formaalse osalemise kaudu jääb inimene tegutsema pärsitud kaasatuse mustri järgi ega jõua holistliku kaasatuseni. Seega kõrvaldavad naised praktilise abiga ühe olulise takistuse vanemate meeste sotsiaalsel osalemisel, tekitades talle aega holistliku kaasatuse mustri järgi tegutsemiseks.

Samas hooldusvajadusega naiste elukaaslased peavad võtma vähemalt osa niinimetatud naiste kodutöödest enda peale (vt ka Charles ja Carstensen, 2002: 244-246). Ühest küljest on vanematel meestel siis vähem aega meelepäraseks sotsiaalseks osalemiseks kõrgematel tasanditel ning nagu kõikidel hooldajatel tekib oht jääda isoleerituks muust maailmast (vt ka Graham, 1983: 23-26; Freixas jt, 2012), kui nad ei saa abi oma sugulastelt või sotsiaaltöötajalt. Teisest küljest, täites

traditsioonilisi naise ülesandeid perekonnas, leiavad mehed, et peavad siis rohkem suhtlema ja tegutsema väljaspool kodu kui seda eeldaks vanemas eas soonormidele vastav elamisviis. Järelikult sotsiaalse osalemise aktiivsus on rohkem seotud soorolli piires täidetavate ülesannetega kui inimese sooga või iseloomuga, sest naisel on keerulisem täita traditsioonilist soorolli perekonnas ilma aktiivse suhtlemiseta kogukonnas, mehe leivateeni roll nõuab aga suhtlemist peamiselt töökohal (vt ka Calasanti, 2004). Seega ei tunne vanem mees traditsioonilisest soorollist tulenevat survet suhelda kogukonnas, kui ta jääb vanaduspensionile, mille tõttu saab valida osalemiseks vaid endale meeldivaid tegevusi ja kokkusaamisi ning aeg-ajalt tulla ka elukaaslase soovile vastu osaleda koos naise jaoks tähtsal üritusel. Naise hooldamine nõuab aga meestelt maskuliinse stsenaariumi ümbervaatumist ja kohandamist (vt ka Arber jt, 2003: 5) ning suuremat sotsiaalset aktiivsust suguvõsas ja naabruskonnas.

4.2. Naine on perekonna kommunikatsioonijuht

Kuigi mõned sotsiaaltöötajad arvavad, et „tublid naised“ saavad otseselt mõjutada vanemate meeste osalemise aktiivsust kogukonna üritustel, räägivad naised ja mehed pigem naise positiivsest mõjust vanemate meeste informeeritusele kogukonnas või suguvõsas toimuvate ürituste ja ettevõtmiste kohta, mida, nagu eelnevalt juba mainitud, naised tihti ka ise korraldavad. See tähendab, et naised, kellel on meestega võrreldes suurem sotsiaalne võrgustik ja aktiivsem suhtlemine suguvõsas ja kogukonnas (vt ka Calasanti, 2004; Freixas jt, 2012), mõjutavad nii otseselt kui ka kaudselt mehe osalemisvõimaluste arvu ja ürituste sisu, kus vanem mees saab soovi korral osaleda, kuigi naiste korraldatud ürituste meelepärased meestele on sotsiaaltöötajate arvates küsimärgi all. Nii naiste kui ka meeste intervjuudest selgub, et naised kutsuvad meest osalema pigem sinna, kus on võimalik „näidata“ perekonda, kuna see muutub laste ja lastelaste suureks saamisel väga oluliseks (vt ka Finch, 2007), või osaleda sotsiaaltarbijaaliku kaasatuse mustri järgi, nt kultuuriüritustel (vt ka Freixas jt, 2012). See tähendab, et naised aktiveerivad mehi osalema endaga koos peamiselt nendel üritustel, mis on abiks naise soo „loomisel“.

Naiste ja meestega tehtud intervjuudest selgub, et naised mängivad olulist rolli vanemate meeste suhtlusel järglastega, sugulastega, naabritega ja tuttavatega. Seejuures on huvitav, et vaid mehed märkavad, et naised mõjutavad positiivselt nende suhtlusringi suurust (vt ka Davidson, 2004), kuna sinna lisanduvad naise sugulased, sõbrad ja tuttavad. See võib olla tingitud sellest, et naise „suhete eksperdi“ roll (Wood, 2013) on niivõrd loomulik osa naise soorollist, et seda ei näe naised ise ega naissoost sotsiaaltöötajad. Samas selgus, et uue kooselu alustamine vanemas eas ei too alati

ainult positiivset mõju mehe sotsiaalsele osalemisele, sest vanema mehe suhtlusring võib väheneda, kui mees kolib elukaaslase juurde teise linna või asulasse. Kuna naiste sõnul ei võta maakogukond tavaliselt uusi vanemaid mehi vastu, siis ei teki meestel alati võimalust luua uues kohas ka uut suhtlusringi. Järelikult sotsiaalse võrgustiku negatiivsed muutused ei ole alati lühiajalised ja mööduvad ning vanemad mehed võivad jääda sõltuma sotsiaalsel osalemisel oma uuest naisest ja tema tutvusringist. Lisaks sellele peavad ka kolinud mehe vanad tuttavad ja sõbrad hakkama saama väiksemaks jäänud suhtlusringiga. Seega naise mõju vanemate meeste suhtlusringile on tavaliselt positiivne vaid siis, kui mees ei pea kolima uude kohta.

Paljud vanemad mehed tunnistavad, et nad usaldavad suguvõsa- ja kogukonnasisese kommunikatsiooni ning suhete hoidmise osaliselt või täielikult elukaaslasele (vt ka Davidson, 2004), mida illustreerivad ilmekalt ka mõnede meeste püüdlused kaasata naist individuaalintervjuu protsessi. Järelikult minu teoreetilise kirjanduse alusel tehtud oletus, et naine on mõnes mõttes ka perekonna kommunikatsioonijuht, peab paika, kuna naine hoiab suhteid, lahendab konflikte, suhtleb kogukonnas ja tihti ka asutustes perekonna nimel ning, korraldades kokkusaamisi ja üritusi, hoolitseb, et perekond oleks piisavalt „näidatud“ suguvõsas, sõprade ja tuttavate ringis ning kogukonnas. Kuigi kommunikatsioonijuhi „ametijuhend“ võib mõnevõrra erineda perekonniti ning sisaldada rohkem või vähem vastutusalasid.

Esmapilgul tundub selline traditsioonilistest soorollidest ja -stereotüüpidest lähtuv kommunikatsiooni ülesannete jagamine vanemaealiste perekonnas efektiivne, kuna naine, olles kogunud „suhete ekspert“, saaks paremini hakkama lastelaste hoidmisega, suguvõsas ja kogukonnas suhtlemisega ning elukaaslase ja teiste inimeste vahel kontakti hoidmisega. Samal ajal võib selline kord tekitada vanematel meestel pettekujutlust, et nad suhtlevad sugulastega ning osalevad aktiivselt lastelaste ja kogukonna elus, kui saavad naise kaudu vajalikku informatsiooni kätte, kuulavad lugusid järglaste ja tuttavate elust ning tulevad naise korraldatud kokkusaamistele või üritustele. Sellest tulenevalt ei tunne vanemad mehed muret ega vajadust tegeleda aktiivselt oma sotsiaalse võrgustiku hoidmisega ja laiendamisega (vt ka Barnes ja Parry, 2004), mille täheldades järeldavad sotsiaaltöötajad, et vanemad mehed ei vajagi suhtlemist väljaspool perekonda.

Seega arvan, et selline rollijaotus perekonnas võib olla pikas perspektiivis ohtlik koduse eluviisiga vanemate meeste jaoks, eriti juhul kui nad ise ei suhtle aktiivselt järglastega ning tööelu jooksul ei eeldanud nende ametikohad rohkesti suhtlemist teiste inimestega. Esiteks, jäävad vanemad mehed

sellisel juhul ilma võimaluseta asendada leivateeniija rolli mitte vähem tähendusliku vanaisa rolliga, mis Hasmanová Marhánková (2019) arvates annab meestele võimaluse tulla toime enda vananemisega, rekonstrueerides maskuliinsust. Teiseks, vanemad mehed ei saa siis arendada suhtlemis- ja konflikti lahendamise oskusi. Seega elukaaslase surma järel on neil suurem üksilduse ja sotsiaalsesse isolatsiooni jäämise risk ning on keerulisem toime tulla igapäevase eluga, millest rääkisid ka sotsiaaltöötajad, kes peavad õpetama üksinda jäänud meestele sotsiaalseid oskusi. Seetõttu leian, et eelisseisus on need vanemad mehed, kes suhtlevad ise aktiivselt järglastega ja tegutsevad koos teiste inimestega väljaspool pereringi, kuna on suutnud kohandada maskuliinsust vastavalt enda vajadustele, leida endale uusi rolle vanaduspensionieas ning ei toetu osalemisel vaid elukaaslase sotsiaalsetele oskustele. Samas kirjutab Burr (1998), et kodutööde ebavõrdse jaotuse põhjuste hulgas on nii traditsioonilised ootused naistele, taolise jaotuse efektiivsus ja mehe maskuliinsuse säilitamine kui ka naise soov säilitada kontrolli ja võimu kodusfääris. Seega võib vanemate meeste kommunikatsiooni usaldamine täielikult elukaaslasele olla tingitud sellest, et ka naised ei ole alati valmis jagama kommunikatsioonijuhi ülesandeid mehega, kuna soovivad säilitada kontrolli ja võimu tema sotsiaalse osalemise üle, kuigi uurimuses osalenud naised taunivad sellist suhtumist.

4.3. Naine on perekonna ja elukaaslase hoidja

Sotsiaalselt aktiivsed naised teadvustavad sotsiaalse osalemise positiivset mõju vanematele meestele, mistõttu tavaliselt toetavad elukaaslase sotsiaalset aktiivsust. Samas räägivad naised ja vanemad mehed, et aeg-ajalt võib naine üritada otseselt piirata elukaaslase sotsiaalset osalemist, kuigi kõik uurimuses osalenud grupid tunnistavad, et nii aktiveerimisel kui ka piiramisel jääb lõplik otsus alati mehele. Lisaks sellele loobuvad naised vahel elukaaslase sotsiaalse osalemise mõjutamisest, mis naiste ja sotsiaaltöötajate arvates juhtub peamiselt kahel põhjusel. Esimene on frustratsioon, kui pika aja jooksul mehe aktiveerimine või piiramine ei too oodatud tulemust, millest kirjutavad ka Beverly ja Wray (2010). Teine põhjus on seotud elukaaslase maskuliinsuse toetamisega. Trebilcot (1982: 161-162) leiab, et liidriks olemine perekonnas on maskuliinsuse üks olulisem aspekt. Seetõttu aktsepteerivad naised elukaaslase maskuliinset käitumist ja tema õigust valida iseseisvalt sotsiaalse osalemise aktiivsuse taset ja tegevusi vastavalt oma huvidele ja iseloomule isegi siis, kui see ei vasta naiste ootustele. Lisaks selgub, et nii naised kui ka mehed otsivad pidevalt tasakaalu enda ja elukaaslase sotsiaalsete vajaduste ja soovide vahel, üritades vältida konflikte perekonnas, et säilitada selle stabiilsust. Ilmselt sellest tulenevalt on

vanemaealistel paaridel tavaliselt vähem vaidlusi ja pikaajalisi konflikte (vt ka Charles ja Carstensen, 2002).

Samas on huvitav, et isegi naiste piirav mõju vanemate meeste sotsiaalsele osalemisele ei ole uurimuse meesosalejate arvates negatiivse alatooniga, kuna nad näevad selle taga naiste soovi kaitsta meest või perekonda probleemide eest. See tähendab, et nii nagu naised toetavad elukaaslase maskuliinsuse stsenaariumi täitmist, aktsepteerides elukaaslase sotsiaalse osalemise valikuid, toetavad ka vanemad mehed elukaaslase feminiinsuse stsenaariumi, mille keskmes on mehe (Rainone ja Moulton, 1982: 230) ja perekonna hoidmine (Charles ja Carstensen, 2002: 246-247). Naistega intervjuudest selgus samuti, et nad hindavad sotsiaalse osalemise sobilikkust elukaaslasele, lähtudes eeskätt võimalikest riskidest mehe tervisele ja elule ning perekonnale. Seega elukaaslase piiramisel juhinduvad naised alateadlikult soorollist tulenevatest nõudmistest. Naiste tähelepanu all on üldjuhul ürituse või ettevõtmise sisu ning mehe kaasosalejate sõltuvused, sugu ning perekonnaseis, kuigi hindamiskriteeriumi valimine konkreetsetes olukorras sõltub naise pereelu kogemusest ja sellest tulenevast usaldusest elukaaslasele. Seejuures tunnetab osa naisi riski perekonnale, kui seltskond koosneb mitte ainult üksikutest naistest, vaid ka ainult üksikutest meesterahvastest, kuna viimastega assotsieeruvad huvi alkoholarvitamise ja üksikute naiste vastu.

Samal ajal selgub, et lisaks riskile mehele ja perekonnale hindavad naised ohtu ka endale. Arvestades sellega, et laste suureks saamisel hakkab vanemaealiste perekond koosnema tavaliselt vaid kahest inimesest, siis elukaaslase kaotamisega jääb naine ka perekonnast ilma. Hoolitsemine on aga naise identiteedi oluline komponent (Graham, 1983: 18), seega elukaaslase ja perekonna kaotamisega tekib oht ka naise identiteedile, kuna see tähendaks, et ta ei saanud oma soorolliga hakkama ja edaspidi pole tal kellegi eest hoolitseda. Lisaks sellele on naine ühiskonna silmis haigestunud elukaaslase peamine hooldaja ega saa tavaliselt jagada kellegagi hoolduskoormust (Charles ja Carstensen, 2002: 247-248) ning tal on ka kõrgem vaesuserisk haige või puudega elukaaslase hooldaja rolli sattumisel (vt nt Graham, 1983; Freixas jt, 2012) või leseks jäämisel (Settersten Jr, 2017). Järelikult tooks elukaaslase haigestumine või surm naisele mitte ainult armastatu inimese kannatustega või leinamisega seotud emotsionaalse valu, vaid seaks ohtu ka naise identiteedi ja heaolu. Seega võib naljade taga hüpoteetilisest meesteklubist, kus mees saaks õppida elukaaslase tapmist, olla tõsine kuid teadvustamata hirm, et mehe sotsiaalse osalemise tagajärjed võivad olla naisele ohtlikud. Seetõttu meeste sotsiaalse osalemise piiramise katsed võivad tuleneda naiste teadvustatud või teadvustamata soovist kaitsta ennast. See tähendab, et

perekonna kommunikatsiooni juhtimise taga ei pea alati olema naise soov säilitada võimu mehe sotsiaalse osalemise üle, vaid soov säilitada kontrolli eelkõige oma heaolu üle.

Kuigi töötavad naised hindavad samuti meeste sotsiaalse osalemisega seotud riske ja on valmis vajadusel sekkuma, ei näe nad ennast mehe hoidjana ning jätavad vähemalt pool vastutusest osalemise eest elukaaslasele. Samal ajal räägivad mittetöötavad naised – kelle hulgas on tõenäoliselt ka sotsiaaltöötajate mainitud „tublid naised“ – otse välja, et „mehi tuleb hoida“ ning võtavad vastutuse elukaaslase sotsiaalse osalemise eest täielikult enda peale. Kuigi töötavatel naistel oleks seda erinevust lihtne selgitada vaba aja puudumisega, arvan, et veel kaks põhjust on palju olulisemad. Esiteks, täidavad töötavad naised lisaks perekonna hoidja rollile ka töötaja ja leivateenija rolli, seega nende identiteet ei sõltu ainult ühest rollist. Teiseks, tunnevad palka teenivad naised elukaaslase võimaliku kaotamisega seotud finantsilisi riske tõenäoliselt vähem teravamalt kui need naised, kelle ainsaks sissetuleku allikaks on jäänud vanaduspension. Seega elukaaslase sotsiaalse osalemise aktiivsusega või passiivsusega seotud riskid ohustavad töötavat naist väiksemal määral kui mittetöötavat, mistõttu ei tunne nad vajadust võtta kogu vastutust meeste sotsiaalse osalemise eest endale. Järelikult kinnitavad erinevused töötavate ja mittetöötavate naiste hoiakutes, et naise soov kontrollida elukaaslase sotsiaalset osalemist tuleneb eeskätt feminiinsuse stsenaariumist ning naiste ja meeste majanduslikust ebavõrdsusest.

4.4. Piirid naise ja sotsiaaltöötaja vastutuse vahel vanemate meeste sotsiaalse osalemise küsimustes

On huvitav, et naised näevad sotsiaaltöötaja hüpoteetilist sekkumist nende elukaaslase sotsiaalse osalemise küsimustesse eeskätt riskina perekonna stabiilsusele, mistõttu on valmis lahendama probleeme ise (vrld Beverly ja Wray, 2010). Kui Manthorpe kaasautoritega (2008) kirjutavad, et sotsiaaltöötajate roll ei ole klientidele tihti selge, siis minu uuringus osalenud naised on sotsiaaltöötajatega ühisel arvamusel, et suure töökoormuse tõttu peab sotsiaaltöötaja tegelema vaid abivajajatega, kelleks on vanematest meestest vaid puudega või üksi elav inimene. See tähendab, et sarnaselt teadlastega, kes tunnevad õigust uurida enamasti vaid krooniliste haigustega vanemaealiste perekondi (Walker ja Luszcz, 2009), arvavad ka sotsiaaltöötajad ja naised, et sekkumine toimiva vanemaealiste paari ellu ei ole üldjuhul põhjendatud. Nii nagu peaaegu 40 aastat tagasi ei näinud spetsialistid vajadust asendada teenustega naiste tööd perekonnas abikaasa hooldamisel (Oliver, 1983), näevad sotsiaaltöötajad vanemate meeste sotsiaalset aktiviseerimist ka tänapäeval põhiliselt nende naiste ülesandena. Järelikult täidavad naised lisaks

kommunikatsioonijuhi rollile ka sotsiaaltöötaja rolli oma perekonnas. Ühest küljest tundub sotsiaaltöötajate suhtumine ratsionaalne ja igati vastavuses vanemate meeste elukaaslaste ootustega. Teisest küljest tähendab see, et sotsiaaltöötajad ei näe ise ennast kogukonna eestvedajana ja vanemate inimeste eestkõnelejana vaid hõivatud ametnikuna, kes jagab toetusi ja suunab teenustele (vrđl Lymbery, 2005: 31-33; Ray jt, 2014). Seega on loogiline, et vanemad inimesed on võtnud omaks sotsiaaltöö sellise positsioneerimise ning ei pretendeeri sotsiaaltöötaja tähelepanule ega soovi abi sotsiaalsel osalemisel, kuna ametniku poole pöördumine märgistaks vanema mehe „abivajajaks“ ning naise jaoks tähendaks, et ta ei saanud oma rolliga hakkama.

Samal ajal näitavad vanemate meeste ja naiste selgitused, et sotsiaalse osalemise küsimustes võiksid sotsiaaltöötajad pöörata tähelepanu ka abielumeestele, kes on kolinud uude kohta või lahkunud tööturult enne elukaaslast. Sotsiaaltöötajate kokkupuuted negatiivsete tagajärgedega vanemate meeste sotsiaalsetele oskustele, mis tulenevad naise ainuvõimust perekonna kommunikatsioonijuhtimises, osutavad samuti sellele, et vanemate meeste sotsiaalse osalemise ja oskuste arendamise tingimuste loomisega võiks tegeleda juba enne vanema mehe üksinda jäämist. Lisaks sellele ei ole sotsiaaltöötajad grupiintervjuu käigus arutanud võimalusi osaleda kogukonna üritustel näiteks nende vanemate meeste jaoks, kes on oma abikaasa põhiline hooldaja. Selle üheks põhjuseks võib olla asjaolu, et vanemate meeste madala ametliku sotsiaalse osalemise tõttu sattuvad probleemi arutamisel tähelepanu keskmesse eelkõige need mehed, kellel pole nähtavaid takistusi osalemiseks. Teine põhjus võib olla selles, et abikaasat hooldavad mehed ei pöördu alati kohaliku omavalitsuse sotsiaalteenistusse, seega ei jõua ka sotsiaaltöötaja vaatevälja (vrđl Charles ja Carstensen, 2002). Kuna naise hooldamine nõuab meestelt niigi maskuliinsuse normide kohandamist (Arber jt, 2003), siis selliste maskuliinsuse joonte nagu iseseisvus (Warren, 1982) ja takistuste ületamine (Trebilcot, 1982) säilitamiseks võivad mehed üritada hooldamisega ise või ainult sugulaste abiga hakkama saada. Samal ajal ei saa hooldusvajadusega naised abistada elukaaslasi osalemise esimesel tasandil, mistõttu võib vanematel meestel puududa vaba aeg regulaarseks osalemiseks kogukonna üritustel või seltside tegevustes. Järelikult võivad need abielumehed jääda nii naiste kui ka sotsiaaltöötajate praktilise abita ja sotsiaalse osalemise toetuseta, mille tõttu hakkavad eelistama kodust eluviisi, vaatamata oma soovile tegutseda ka väljaspool kodu. See tähendab, et sotsiaalse osalemise küsimustes on „abivajajate“ ring tegelikult palju laiem, kui vaid üksikud või puudega vanemad mehed, mistõttu elukaaslase olemasolu vanematel meestel ei peaks olema sotsiaaltöötaja jaoks põhjuseks mitte tegeleda nende sotsiaalse osalemisega.

Lisaks arvan, et sotsiaalse osalemise eest kogu vastutuse jätmine vaid vanematele meestele ja nende naistele ei ole õiglane ega efektiivne, kui me soovime edendada vanemate meeste sotsiaalset aktiivsust. Sest nii nagu vananemine ei ole vaid individuaalne protsess (Settersten Jr, 2017), ei ole ka sotsiaalne osalemine individuaalne ja vaid mikrotasandil toimuv protsess, mistõttu selle aktiivsus ei saa sõltuda ainult inimese iseloomust või paari hoiakutest ja kokkulepetest. Nagu oli eelnevalt mainitud, saavad naised vaid siluda meeste teekonda sotsiaalse osalemiseni, edastades neile informatsiooni, julgustades, abistades osalemiseks ette valmistumisel ja tekitades vaba aega osalemiseks, kuid ükski naine ega vanem mees ei saa kõrvaldada kogukonnast või ühiskonnast tulenevad takistusi. Kuna vanemate meeste ametlikud sotsiaalse osalemise võimalused on piiratud ühiskonna varjatud vanustundlikkuse tõttu (Lupanova, 2018), siis nii sotsiaaltarbijaalikuks kaasatuseks kui ka pärsitud kaasatuse muustrist holistliku kaasatuse muustrini jõudmisel ei piisa vaid naise abist vaba aja tekitamisel ega vanema mehe soovist ühiskonda panustada. Järelikult peavad sotsiaaltöötajad võtma osa vastutusest ja kohalikus omavalitsuses vanemate inimeste eestkõneleja rolli kandma ning tagama, et kogukonnas oleksid korraldatud ka vanemate meeste jaoks ametlikud sotsiaalse osalemise ja panustamise võimalused või vähemalt loodud tingimused nende korraldamiseks (vt ka Dare jt, 2018).

Uurimuses osalenud naised on samuti nõus sellega, et kogukonnas võiks olla rohkem seltse ja klubisid, kus vanem mees saaks leida endale meelepärast tegevust, kuigi ootuspäraselt hõlmavad naiste pakutud variandid vaid sotsiaaltarbijaaliku kaasatust, mis Cuyvers kaasautoritega (2018: 11-12) kirjelduse järgi ei eelda panustamist teise inimese heaollu. See tähendab, et naised on internaliseerunud vanustundlikke hoiakuid ja stereotüüpe, mille tõttu näevad vanemaid mehi vaid tarbijatena. Samas naise hoiakud elukaaslase sotsiaalse osalemise suhtes ja teadmised selle vajalikkusest ja kasulikkusest vanema mehe heaolule mängivad olulist rolli meeste osalemise mõjutamisel (vt ka Barnett jt, 2013; Beverly ja Wray, 2010), mistõttu uurimuse naisosalejad leiavad, et sotsiaaltöötaja võiks vajadusel nõustada naisi või korraldada neile infotunde, et tõsta teadlikkust sotsiaalse osalemise positiivsest mõjust vanematele meestele. Seejuures rõhutavad naised, et osalemisvõimaluste korraldamisel peavad sotsiaaltöötajad hindama ja maandama osalemisega seotud riske meesosalejatele ja nende perekonnale, et spetsialisti tegevus ei tooks lisaprobleeme. See tähendab, et naised suhtuvad ettevaatlikult sotsiaaltöötaja oskustesse ja teadmistesse töötamaks vanemate meestega vaatamata sellele, et enamus sotsiaaltöö spetsialistidest on ise naissoost, kellel on vähemalt mõningane isiklik kogemus meeste ja perekonna hoidmisel olemas. Järelikult vanemate meeste kaasamisel kogukonna ellu on oluline lisaks osalemisvõimaluste korraldamisele võtta arvesse ka meeste elukaaslasi kaudse sihtrühmana,

tõstes vajadusel nende teadlikkust, vähendades hirmusid seoses mehe sotsiaalse osalemisega ning näidates oma erialast kompetentsust.

4.5. Sotsiaaltöötajate roll vanemate meeste sotsiaalses osalemises

Sotsiaaltöötajad teadvustavad, et kohalikus omavalitsuses eakatele korraldatud üritused ja päevakeskuse teenus ei ole spetsiaalselt vanematele meestele mõeldud, mistõttu ei ole neile atraktiivsed. Samal ajal ei näe uurimuses osalenud sotsiaaltöötajad vajadust korraldada midagi just vanematele meestele, põhjendades oma seisukoha sihtrühma madala huviga kogukonna ürituste vastu. Minu arvates heidavad need selgitused valgust „sotsiaalselt passiivse vanema mehe“ stereotüübi taastootmise protsessile sotsiaaltöö praktikas:

- 1) korraldame vanematele naistele meeldivaid üritusi pealkirjaga „kõigile eakatele“;
- 2) fikseerime ülimadalat meesosalejate arvu sellistel üritustel;
- 3) järeldame, et vanemad naised on sotsiaalselt aktiivsed, aga vanemad mehed on sotsiaalselt passiivsed ega vaja kogukonnas suhtlemist ja üritustel osalemist;
- 4) otsustame, et on mõttetu kulutada sotsiaalvaldkonna piiratud ressursse vanematele meestele ürituste või seltside korraldamiseks, sest sotsiaalselt passiivsed mehed ei hakka osalema;
- 5) organiseerime edaspidi üritusi vaid aktiivsetele vanematele naistele, kuhu on meesosalejad samuti teretunud;
- 6) arvame, et kogukonnas on piisavalt osalemisvõimalusi eakate jaoks, seega vanemate meeste kaasatus on tagatud ning sõltub vaid naiste „tublidusest“ elukaaslase kaasa kutsumisest ja mehe soovist olla sotsiaalselt aktiivne.

Järelikult vaatamata vanemate inimeste sooliste erinevuste teadvustamisele jätkavad sotsiaaltöö praktikud suhtumist eakatesse kui homogeensesse ja feminiseerunud gruppi (vt ka Thompson Jr, 1994: 1, 7-8), kasutades vanemate meeste sotsiaalse osalemise mõõtmiseks mitte ainult noorematele inimestele sobivaid norme (Lupanova, 2018), vaid ka vanematele naistele kohaseid kriteeriume. Selle ebakorrekse hindamise tulemusena jäävad vanemate meeste tegelikud sotsiaalsed vajadused märkamata. Samas kirjutavad Lloyd ja Sullivan (2018), et vajaduste ebakohaste interpreteerimistega ja toetuse korraldamisega võib süvendada vanemate inimeste haavatavust. See tähendab, et tänapäeva sotsiaaltöö praktika Eestis, mis ei arvesta vanemate

meeste tegelike sotsiaalsete vajadustega, ei ole võimestav nende jaoks ning vaid süvendab haavatavust ning tõrjutust.

Seejuures ühest küljest kritiseerivad sotsiaaltöötajad maskuliinsuse stsenaariumi, mille järgides ei osale vanemad mehed aktiivselt päevakeskustes ja eakatele korraldatud üritustel. Teisest küljest toetavad spetsialistid ise hegemoonilist maskuliinsust, kui loobuvad vanemate meeste aktiveerimisest, rõhutades, et ei soovi liigselt survestada ning piirata meeste vabadusi ja õigusi ise oma elu üle otsustada. Arvan, et vanemate meeste vabadusi kaitsev hoiak oleks igati põhjendatud, kui kogukonnas oleks neile ametlike sotsiaalse osalemise võimaluste piisavalt lai spekter tagatud ja kättesaadav. Siis oleks vanematel meestel tõesti võimalus realiseerida oma vabadust valida endale meelepärast tegevust või otsustada koduse eluviisi kasuks. Praegu on isegi aktiivsed vanemad mehed sunnitud valima suhtelised passiivseid osalemise tasandeid, kuna neil on vähe võimalusi osaleda ametlikult kogukonna elus (Lupanova, 2018). Järelikult meeste maskuliinsuse ja vabadusõiguse toetamise egiidi all marginaliseeritakse vanemaid mehi, lahendades nende arvelt sotsiaaltöö valdkonna probleeme töötajate ülekoormatusega.

Samas näitab sotsiaaltöötajate soov jagada eakate sotsiaalse osalemise küsimused kohalikus omavalitsuses kultuurivaldkonnas töötavatega inimestega, kes tõenäoliselt saaksid korraldada vaid sotsiaaltarbijaliku kaasatuse võimalusi, et ka spetsialistide silmis ei ole vanemad mehed kogukonna ressursi allikas, kes saaksid panustada oma kogemustega, teadmistega ja oskustega teiste inimeste, sealhulgas teiste vanemate meeste heaks. Samal ajal soovivad vanemad mehed olla sotsiaalses osalemises eeskätt andja mitte saaja (vt nt Lupanova, 2018; Milligan jt, 2016). Järelikult olukorra hindamine vanustundliku prisma läbi ei luba sotsiaaltöötajatel märgata ja kasutada olemasolevaid kogukonnaressursse, välja arvatud sotsiaaltöö ülesannete delegeerimine vanemate meeste elukaaslastele, millega vaid toetatakse traditsioonilist soorollide jaotust perekonnas ja sellest tulenevaid probleeme vanemate meeste sotsiaalsetes oskustes. Lisaks ürituste korraldamisele ootavad sotsiaaltöötajad kultuurivaldkonna töötajatelt abi ka vanemate inimeste kutsumisel ja motiveerimisel, mis viitab sellele, et praktikud ei pea kogukonnatööd nende põhiliseks ülesandeks. Kui Ferguson ja Schriver (2012: 317-318) leiavad, et tõendus põhise gerontoloogilise sotsiaaltöö rolli on vaja selgelt artikuleerida poliitika tasandil, siis minu uurimuses selgus, et gerontoloogilise sotsiaaltöö roll ja ülesanded vajavad ümber mõtestamisest ka sotsiaaltöö praktikute tasandil.

Seejuures ma ei arva, et selline suhtumine ja praktika on sotsiaaltöötajate teadlik ja pahatahtlik valik, kuna nad on sarnaselt teiste inimestega mõjutatud ühiskonna normidest, diskursusest ning riigi ja kohaliku omavalitsuse poliitikute otsustest, sealhulgas ressursside jagamise osas. Lloyd ja Sullivan (2018) leiavad samuti, et sotsiaaltöötaja peab balansseerima kuluefektiivse hoolekande ja kliente võimestava praktika vahel. Seega sotsiaaltöötajatel on keeruline hakata tegelema vanemate meeste sotsiaalse osalemise küsimustega, võttes endale kogukonna liidri rolli ja osa vastutusest kogukonna vanemaealiste liikmete osalemise eest, kui riiklikul ja kohaliku omavalitsuse tasandil ei ole vanemate inimeste sotsiaalne osalemine prioriteedis.

Vaatamata sellele, et ühiskonna vananemise olukorras on vaja rohkem gerontoloogilise sotsiaaltöö teadmistega spetsialiste (Rosen jt, 2003; Schroepfer jt, 2019) ja Eestis on hetkel vaid kolm inimest, kellele on väljastatud 6. või 7. taseme sotsiaaltöötaja kutse spetsialiseerumisega sotsiaaltööle eakatega (Kutsekoda, i.a), ei ole Eesti ülikoolides sotsiaaltööd õppides jätkuvalt võimalik spetsialiseeruda gerontoloogilisele sotsiaaltööle. Oma kogemusest Tallinna Ülikooli bakalaureuseõppes ja Tartu Ülikooli magistriõppes võin öelda, et viie aasta jooksul käsitleti sotsiaaltööd eakatega vaid üksikutes ainetes, kuigi Rosen kaasautoritega (2003) rõhutavad, et gerontoloogilise sotsiaaltöö teadmisi vajavad mitte ainult vanemaealistega inimestega tegelevad spetsialistid. Järelkult ühiskonna vanustundlikkus mõjutab ka ülikoolide õppekavasid, mille tagajärjena marginaliseeritakse vanemaid mehi ja naisi mõnes mõttes juba sotsiaaltöö õpingute tasandil.

Lisaks sellele panin ülikoolides õppimise ajal tähele, et paljudes ainetes käsitletakse sotsiaaltöö kliente soota isikutena, vaatamata sellele, et sugu struktureerib meie elu ja mõjutab, kuidas me näeme ennast ja teisi (Wharton, 2005), meie rolle perekonnas (Burr, 1998: 79) ja sotsiaalse osalemise võimalusi, eelistusi ja valikuid (vt nt Freixas jt, 2012; Aléx jt, 2008; Repetti ja Calasanti, 2018). Kuigi esmapilgul võib tunduda ebakohane rõhutada erinevusi meeste ja naiste vahel soolist võrdõiguslikkust edendavas ühiskonnas, arvan, et tänaseni eksisteerivas ebavõrdsuse olukorras on hädavajalik arvestada sooaspektidega sotsiaaltöös vanemaealiste meeste ja naistega, kes on aastakümneid olnud soonormidest mõjutatud. Nyman kaasautoritega (2018) leiavad lisaks, et soorollid ei muutu kiiresti, vaatamata soolist võrdsust toetavale diskursusele, kuna inimestel on jätkuvalt vajadus soo „loomiseks“. See tähendab, et teadmised soorollidest on vajalikud ka teiste vanusrühmadega töötavate sotsiaaltöötajate jaoks.

Seejuures tunnistavad sotsiaaltöötajad ise, et uuringud vanematest meestest nendeni ei jõua. Järelikult vanemate inimestega töötavate spetsialistide teadmised ja oskused, mis on vajalikud tööks selle sihtrühmaga, põhinevad enamasti vaid era- ja tööelu kogemusel (vrđl Rossi jt, 2018). Seega naiste kahtlev suhtumine sotsiaaltöötajate kompetentsi töötamiseks vanemate meestega ei ole tegelikult põhjendamatu, sest ebapiisavad teoreetilised teadmised sotsiaalsest vananemisest, vanustundlikkusest, sotsiaalselt konstrueeritud soost, soorollidest ja -stereotüüpidest ei soodusta sotsiaaltöö praktikute teadvustamist eelnimetatud aspektide mõjust enda hoiakute ja arvamuste kujunemisele ning klientide vajadustele ja valikutele igapäevaelus, kuigi see on hädavajalik kliente võimestava praktiku jaoks.

Kokkuvõtvalt võib ütelda, et naine saab mõjutada vanemate meeste teadlikkust kogukonnas toimuvatest üritustest, suhtlusringi suurust, suguvõsa- ja kogukonnasisest kommunikatsiooni ning ka osalemisvalmidust, tekitades praktilise abiga elukaaslasele vaba aega või julgustades teda aktiivsemalt osalema. Kuigi naise kommunikatsioonijuhi roll soodustab mõnevõrra meeste osalemist, võib see vanema mehe panna sõltuvusse elukaaslase sotsiaalsetest oskustest ja suhtlusringist, mida mees ise ei teadvusta kuni jääb üksinda ning vajab sotsiaaltöötajate abi igapäevaelus hakkama saamiseks. Oma identiteedi säilitamiseks järgib naine feminiinsuse stsenaariumi, mille keskne ülesanne on perekonna ja mehe hoidmine. Seega üritab naine piirata elukaaslase sotsiaalset aktiivsust kui tajub sellega seotud ohtu tema tervisele, perekonnale või endale. Aeg-ajalt loobuvad naised meeste sotsiaalse osalemise mõjutamisest frustratsioonist ja soovist säilitada perekonda konfliktidest või toetada meeste maskuliinsuse stsenaariumi täitmist. Töötavad naised jätavad vastutuse sotsiaalse osalemise eest elukaaslasele või võtavad enda peale vaid osa sellest, mittetöötavad naised tunnevad täielikku vastutust elukaaslase sotsiaalse osalemise eest. Sotsiaaltöötajad ei teadvusta, et spetsialistide toetust vajavate vanemate meeste ring sotsiaalse osalemise küsimustes on palju laiem kui vaid üksikud või puudega mehed, mistõttu jätavad vastutuse abielus või suhetes oleva vanema mehe sotsiaalse osalemise eest täielikult perekonnale, kuigi ükski naine ega paar ei saa mõjutada ühiskonnast või kogukonnast tulenevaid takistusi. Meie vanustundliku ühiskonna prioriteetid ressurside jagamisel peegelduvad nii ülikoolide sotsiaaltöö õppekavades kui ka kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajate hoiakutes ja praktikas, mis taastoodab „sotsiaalselt passiivse vanema mehe“ stereotüüpi. Samas olen veendunud, et vanematele meestele meelepäraste osalemisvõimaluste tagamisega on võimalik taasavastada meeste sotsiaalset aktiivsust ja soovi panustada ühiskonda ka vanemas eas.

4.6. Uurimuse piirangud

Vaatamata sellele, et olen ise mitut vanemat meest intervjuerinud ning olin abiks ka sotsiaaltöötajatega fookusgrupi intervjuu läbiviimisel, on suurem osa intervjuudest meestega teinud teised meeskonnaliikmed, järelkult erinevad intervjuerijad mõjutasid oma hoiakutega ja intervjuerimisoskustega andmete kogumist. Lisaks sellele olid kõik intervjuerijad erinevas vanuses naised, mis samuti mõjutas mõnevõrra vanemate meeste vastuseid ning sotsiaaltöötajate arutelu kulgu, nagu ka minu sugu, vanus, perekonnaseis ja abielukogemuse pikkus võis mõjutada fookusgruppide intervjuusid naistega. Kuigi analüüsimise käigus püüdsin kategooriaid erinevalt ümber mõtestada luues erinevaid kategooriate puu versioone samade andmete põhjal, kategoriseerisin andmeid ikkagi üksinda, seega tulemused võivad olla mõjutatud minu teadvustamata jäänud hoiakutest ja suhtumistest antud teema suhtes.

Kui vanemate meeste osalejate seas olid nii koduse eluviisiga kui ka väljaspool kodu sotsiaalselt aktiivsed inimesed, olid naistega fookusgrupis vaid need naised, kes töötavad või osalevad aktiivselt erinevate seltside tegevustes. Seega on võimalik, et koduse eluviisiga naiste hoiakud ja tõlgendused naiste rollist vanemate meeste sotsiaalses osalemises on sotsiaalselt aktiivsetest naistest erinevad. Lisaks sellele ei saa suhteliselt väikese osalejate arvuga kvalitatiivse uurimuse tulemusi ekstrapoleerida ka kõikidele Eesti sotsiaalselt aktiivsete naistega paaridele. Andmete kogumisel on kasutatud erinevaid intervjuukavasid, seega vanematelt meestelt, naistelt ja sotsiaaltöötajatelt saadud andmed ei ole täies ulatuses võrreldavad. Samal ajal andsid just kvalitatiivne uurimisviis ja erinevad andmekogumisinstrumendid võimaluse analüüsida uuritavat fenomeni mitmest perspektiivist ja sügavamalt, kuna meeste arvamustele naiste rollist nende sotsiaalses osalemises on lisandunud naiste tõlgendused selle rolli täitmise erinevatest aspektidest, nagu näiteks sellega seotud konkreetsed praktikad, probleemid, põhjused ja hoiakud, ning sotsiaaltöötajate selgitused naise ja sotsiaaltöötaja rollide piiridest, võimalustest ja vastutuse jagamisest vanemate meeste sotsiaalse osalemise küsimustes.

KOKKUVÕTE

Vanemate meeste ametlik sotsiaalne osalemine Eestis ei ole praegu kõrge ja vajab edendamist, et parandada meeste heaolu ja pikendada nende eluiga. Kuna üle poole vanematest meestest Eestis elab koos elukaaslasega, siis abielus või suhetes olevate vanemate meeste kaasamiseks kogukonna ellu on oluline teada, mis rolli mängivad naised elukaaslase osalemise aktiivsuses. Sellest tulenevalt oli minu uurimuse eesmärgiks analüüsida tähendusi, mis omistavad naised, sotsiaaltöötajad ja üle 60-aastased mehed, naiste rollile vanemate meeste sotsiaalses osalemises.

Kvalitatiivse uurimuse tulemusena selgus, et vanemate meeste, naiste ja sotsiaaltöötajate arvates mängivad naised olulist rolli vanemate meeste sotsiaalses osalemises, kuid lõplik otsustusõigus selles küsimuses jääb ikkagi alati meestele, kuna naised toetavad meeste maskuliinsuse stsenaariumi täitmist. Naise roll elukaaslase osalemises on mõjutatud feminiinsuse stsenaariumist ja traditsioonilisest soorollide jaotusest, mis kirjutavad naisele ette perekonna ja mehe hoidmist, ning naiste ja meeste majanduslikust ebavõrdsusest, millest tulenevalt on vanemas eas naisel suurem vaesuse risk üksinda jäämisel. Seega naine hindab alati võimalikke riske mehele, perekonnale ja endale seoses mehe osalemisega ning sellest lähtuvalt osaleb elukaaslasega koos, toetab tema osalemist praktilise abiga, motiveerib või üritab osalemist piirata. Samas paljudes perekondades on naised kommunikatsioonijuhi rollis, mis näiliku kasulikkuse juures võib jätta vanema mehe sõltuvusse naise sotsiaalsetest oskustest ja suhtlusringist. Mittetöötavad naised on võtnud kogu vastutuse elukaaslase sotsiaalse osalemise eest enda peale ning sotsiaaltöötajad on samuti veendunud, et vanemaealise paari ellu sekkumiseks ei ole põhjust, kuna naine täidab ise sotsiaaltöötaja rolli. Samas mehe ametlik sotsiaalne osalemine ega kaasatus ei sõltu ainult vanema mehe soovist osaleda ja naise valmidusest teda toetada, selleks on vaja kogukonnas ka ametlikke organisatsioone, kus vanem mees saaks osaleda ja panustada. Olles mõjutatud ühiskonna vanustundlikkusest ning vähestest teoreetilistest teadmistest sotsiaalse vananemise ja sotsiaalselt konstrueeritud soo kohta, taastoodavad sotsiaaltöötajad nii vanustundlikkust kui ka sooliseid stereotüüpe, vaatamata sellele et sotsiaaltöötaja roll eeldab ühiskonnas marginaliseeritud gruppide eestkõnelejaks olemist.

Vaatamata sellele, et kvalitatiivse uurimuse tulemusi ei saa ekstrapoleerida kõikidele vanemaealistele paaridele Eestis, arvan, et saadud informatsioon on kasulik nii sotsiaaltöö praktikutele, kes soovivad edendada abielus või suhetes olevate vanemate meeste sotsiaalset osalemist, kui ka teoretikutele, kes tegelevad sotsiaaltöö õpetamisega ja õppekavade

arendamisega. Uurimuse tulemused näitavad, et sotsiaaltöötajatel on vaja aktiivselt tegeleda ka abielus või suhetes olevatele meestele meelepäraste sotsiaalse osalemise võimaluste tagamisega ning meeste kaasamisel pöörata erilist tähelepanu neile, kes hooldavad naist, läksid hiljuti vanaduspensionile, kolisid või usaldasid kommunikatsiooni ja suhete hoidmise suures osas oma naisele. Samas on vanemate meeste aktiveerimisel oluline arvestada nende elukaaslastega kui kaudse sihtrühmaga, kes võib abistada info edastamisel ja meeste motiveerimisel või üritada takistada meeste osalemist. Seetõttu vanematele meestele suunatud ürituste ja ettevõtmiste korraldamisel ja reklaamimisel on vaja rõhutada positiivseid aspekte mehe heaolule ja ohtude puudumist mehe perekonnale ning vajadusel tõsta naiste teadlikkust sotsiaalse osalemise positiivsest mõjust vanemate meeste tervisele. Näiteks meesteklubi korraldamisel võiks aeg-ajalt organiseerida ka lahtiste uste päevad, kuhu kutsuda meeste elukaaslasi. Kohalikes omavalitsustes oleks vaja tekitada eraldi „kogukonna sotsiaaltöötaja“ ameti- või töökoht, kelle ülesandeks oleks ka vanemate meeste ja naiste sotsiaalse osalemise edendamine. Sotsiaaltöö õppes on vaja lisada võimalus spetsialiseeruda gerontoloogilisele sotsiaaltööle või vähemalt laiendada õppekavades ainete valikut, mis annaksid sügavamaid teadmisi vananemisest ja soost, et gerontoloogilise sotsiaaltöö teadmistega ja oskustega spetsialistide arv oleks kooskõlas nii tänapäeva kui ka tuleviku vajadustega. Seejuures tasub aktiivselt reklaamida spetsialiseerumise või üksikainete läbimise võimalust vanemate inimestega töötavate praktikute seas, kellel erialane kõrgharidus omandatud aastaid tagasi. „Sotsiaaltöö“ ajakirjas võiks regulaarselt avaldada artikleid, mis annaksid ülevaadet vanemate meeste ja vanemaealiste paaride sotsiaalse osalemise uurimustest ja parimatest praktikatest nii Eestis kui ka mujal maailmas.

Edaspidi võiks viia läbi samateemalise kvantitatiivse uuringu, mille tulemusi saaks laiendada tervele Eestile. Lisaks võiks uurida koduse eluviisiga naiste perspektiivi ning naiste vastutustunde muutumist oma elukaaslase sotsiaalse osalemise suhtes seoses naise ja/või mehe tööturult lahkumisega.

KASUTATUD KIRJANDUS

Aléx, L., Hammarström, A., Norberg, A. ja Lundman, B. (2008). Construction of masculinities among men aged 85 and older in the north of Sweden. *Journal of Clinical Nursing*, 17(4), 451-459. doi:10.1111/j.1365-2702.2007.01961.x

Arber, S., Davidson, K. ja Ginn, J. (2003). Changing Approaches to Gender and Later Life. S. Arber, K. Davidson ja J. Ginn (toim-d), *Gender and Ageing: Changing Roles and Relationships* (lk 1-14). Maidenhead, Philadelphia: Open University Press. Kasutatud 27.12.2019, https://books.google.ee/books?id=Y177-wFZ1f4C&pg=PA1&hl=ru&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false

Aw, S., Koh, G., Oh, Y.J., Wong, M.L., Vrijhoef, H.J.M., Harding, S. C., ...Hildon, Z. J. (2017). Explaining the continuum of social participation among older adults in Singapore: from 'closed doors' to active ageing in multi-ethnic community settings. *Journal of Aging Studies*, 42, 46-55. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jaging.2017.07.002>

Ayalon, L. ja Tesch-Römer, C. (2018). Introduction to the Section: Ageism—Concept and Origins. L. Ayalon ja C. Tesch-Römer (toim-d), *Contemporary Perspectives on Ageism* (lk 1-10). Cham: Springer Open. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-73820-8>

Barnes, H. ja Parry, J. (2004). Renegotiating identity and relationships: men and women's adjustments to retirement. *Ageing & Society*, 24, 213–233. doi:10.1017/S0144686X0300148X

Barnett, I., Guell, C. ja Ogilvie, D. (2013). How do couples influence each other's physical activity behaviours in retirement? An exploratory qualitative study. *BMC Public Health*, 13, 1197. doi:10.1186/1471-2458-13-1197

Beverly, E. A. ja Wray, L. A. (2010). The role of collective efficacy in exercise adherence: a qualitative study of spousal support and Type 2 diabetes management. *Health Education Research*, 25(2), 211–223. doi:10.1093/her/cyn032

Braun, V. ja Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 77-101. doi:10.1191/1478088706qp063oa

- Burr, V. (1998). *Gender and Social Psychology*. London, New York: Routledge. Kasutatud 8.01.2020, <https://ebookcentral.proquest.com/lib/tartu-ebooks/detail.action?docID=165553>
- Butler, R. N. (1969). Age-ism: Another form of bigotry. *Gerontologist*, 9(4), 243-246. Kasutatud 19.02.2018, <https://pdfs.semanticscholar.org/c31c/60684ed6a62e5142700842f4adc34435189c.pdf>
- Calasanti, T. (2004). Feminist Gerontology and Old Men. *The Journals of Gerontology: Series B*, 59B(6), S305–S314. doi:10.1093/geronb/59.6.S305
- Calasanti, T. ja Kiecolt, K. J. (2007). Diversity among late-life couples. *Generations*, 31(3), 10-17. Kasutatud 27.12.2019, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=106012389&site=ehost-live>
- Calasanti, T., Slevin, K. F. ja King, N. (2006). Ageism and Feminism: From "Et Cetera" to Center. *NWSA Journal*, 18(1), 13-30. doi:10.1353/nwsa.2006.0004
- Charles, S. T. ja Carstensen, L. L. (2002). Marriage in Old Age. M. Yalom ja L. L. Carstensen (toim-d), *Inside the American Couple : New Thinking, New Challenges* (lk 236-254). Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press. Kasutatud 31.01.2020, <http://ebookcentral.proquest.com/lib/tartu-ebooks/detail.action?docID=224089>
- Connidis, I. A., Borell, K. ja Ghazanfareon Karlsson, S. (2017). Ambivalence and Living Apart Together in Later Life: A Critical Research Proposal. *Journal of Marriage and Family*, 79, 1404–1418. doi:10.1111/jomf.12417
- Creswell, J. W. ja Poth, C. N. (2018). *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches. Fourth Edition*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC, Melbourne: SAGE.
- Cuyvers, G., Thomése, F. ja van Tilburg, T. (2018). Participation narratives of Third Age adults: Their activities, motivations and expectations regarding civil society organisations. *Journal of Aging Studies*, 46, 10-16. <https://doi.org/10.1016/j.jaging.2018.05.003>

Dare, J., Wilkinson, C., Marquis, R. ja Donovan, R. J. (2018). "The people make it fun, the activities we do just make sure we turn up on time." Factors influencing older adults' participation in community-based group programmes in Perth, Western Australia. *Health and Social Care in the Community*, 26, 871–881. doi:10.1111/hsc.12600

Davidson, K. (2004). "Why Can't a Man Be More Like a Woman?": Marital Status and Social Networking of Older Men. *The Journal of Men's Studies*, 13(1), 25-43. <https://doi.org/10.3149/jms.1301.25>

Duggleby, W. (2005). What About Focus Group Interaction Data? *Qualitative Health Research*, 15(6), 832–840. doi:10.1177/1049732304273916

Duran, J. (1982). Nurture Theories: A Critique. M. Vetterling-Braggin (toim), "*Femininity*", "*Masculinity*", and "*Androgyny*": A Modern Philosophical Discussion (lk 49-59). Totowa, N.J.: Littlefield, Adams & Company.

Eriolukorra väljakuulutamine Eesti Vabariigi haldusterritooriumil. (13.03.2020). *Riigi Teataja III*. Kasutatud 15.03.2020, <https://www.riigiteataja.ee/akt/313032020001>

European Commission. (2012). Active Ageing. Results for Estonia. *Eurobarometer 76.2*. Kasutatud 31.10.2019, <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/ResultDoc/download/DocumentKy/56641>

European Commission. (i.a). *Eurostat*. Kasutatud 30.04.2020, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/home>

Ferguson, A. J. ja Schriver, J. (2012). The Future of Gerontological Social Work: A Case for Structural Lag. *Journal of Gerontological Social Work*, 55(4), 304-320. doi:10.1080/01634372.2011.623265

Finch, J. (1983). *Married to the Job: Wives' Incorporation in Men's Work*. London, Boston, Sydney: George Allen & Unwin.

Finch, J. (2007). Displaying Families. *Sociology*, 41(1), 65–81. doi:10.1177/0038038507072284

Freixas, A., Luque, B. ja Reina, A. (2012). Critical Feminist Gerontology: In the Back Room of Research. *Journal of Women & Aging*, 24(1), 44-58. doi:10.1080/08952841.2012.638891

Garner, D. J. (1999). Feminism and Feminist Gerontology. *Journal of Women & Aging*, 11(2-3), 3-12. doi:10.1300/J074v11n02_02

Gilhooly, M. (2002). Ethical issues in researching later life. A. Jamieson ja C. R. Victor (toim-d), *Researching Ageing and Later Life: the practice of social gerontology* (lk 211-225). Buckingham, Philadelphia: Open University Press.

Graham, H. (1983). Caring: a labour of love. J. Finch ja D. Groves (toim-d), *A labour of love: women, work and caring* (lk 13-30). London, Boston, Melbourne and Henley: Routledge & Kegan Paul.

Hasmanová Marhánková, J. (2019). Being a (Grand)Father: (Re)constructing Masculinity Through the Life-Course. *Journal of Family Issues*, 1-21. doi:10.1177/0192513X19876064

Hennink, M. M. (2007). *International Focus Group Research: A Handbook for the Health and Social Sciences*. Cambridge, New York, Melbourn, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo: Cambridge University Press.

Hoagland, S. L. (1982). "Femininity", Resistance and Sabotage. M. Vetterling-Braggin (toim), *"Femininity", "Masculinity", and "Androgyny": A Modern Philosophical Discussion* (lk 85-98). Totowa, N.J.: Littlefield, Adams & Company.

Hofstede, G., Arrindell, W. A., Best, D. L., De Mooij, M., Hoppe, M. H., Van de Vliert, E., ... Williams, J. E. (1998). *Masculinity and Femininity: The Taboo Dimension of National Cultures*. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications.

Hooyman, N. R., ja Kiyak, H. A. (2008). *Social Gerontology: A Multidisciplinary Perspective*. Boston, New York, San Francisco, Mexico City, Montreal, Toronto, London, Madrid, Munich, Paris, Hong Kong, Singapore, Tokyo, Cape Town, Sydney: Pearson Education. Kasutatud 23.02.2020, https://books.google.ee/books?hl=ru&lr=&id=S1_SWvVm9z4C&oi=fnd&pg=PR17&dq=SocialGerontology:AMultidisciplinaryPerspective.&ots=dreb3H9FIG&sig=6WGLa

nx6519RYb98Mw0OG0HFDHk&redir_esc=y#v=onepage&q=SocialGerontology%3AAMultidis
ciplinaryPerspective.&f=false

Hooyman, N., Browne, C. V., Ray, R. ja Richardson, V. (2002). Feminist Gerontology and the
Life Course. *Gerontology & Geriatrics Education*, 22(4), 3-26. doi:10.1300/J021v22n04_02

Iversen, T. N., Larsen, L. ja Solem, P. E. (2009). A conceptual analysis of Ageism. *Nordic
Psychology*, 61(3), 4-22. doi:10.1027/1901-2276.61.3.4

Kitzinger, J. (1995). Qualitative Research: Introducing focus groups. *BMJ*, 311, 299.
<https://doi.org/10.1136/bmj.311.7000.299>

Koren, C. (2014). Together and apart: a typology of re-partnering in old age. *International
Psychogeriatrics*, 26(8), 1327–1350. doi:10.1017/S1041610214000738

Krekula, C., Nikander, P. ja Wilińska, M. (2018). Multiple Marginalizations Based on Age:
Gendered Ageism and Beyond. L. Ayalon ja C. Tesch-Römer (toim-d), *Contemporary
Perspectives on Ageism* (lk 33-50). Cham: Springer Open. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-73820-8>

Kusmaul, N., Gibson, A. ja Leedahl, S. N. (2018). Gerontological Social Work Roles in Disaster
Preparedness and Response. *Journal of Gerontological Social Work*, 61(7), 692-696.
doi:10.1080/01634372.2018.1510455

Kutsekoda SA. (i.a). *Kutseregister*. Kasutatud 19.05.2020, <https://www.kutseregister.ee/et/kutsed/>

Lagerspetz, M. (2017). *Ühiskonna uurimise meetodid. Sissejuhatus ja väljajuhatus*. Tallinn: TLÜ
Kirjastus.

Laidra, K. (2016). Vaimne ja kognitiivne tervis. L. Sakkeus ja L. Leppik (toim-d), *Pilk hallile
alale. SHARE Eesti uuringu esimene ülevaade ja soovitusel eakate poliitika kujundamiseks* (lk
71-91). Tallinn: Tallinna Ülikool. Kasutatud 31.10.2019, <http://www.tlu.ee/public/SHARE/#p=70>

- Levasseur, M., Richard, L., Gauvin, L. ja Raymond, É. (2010). Inventory and Analysis of Definitions of Social Participation Found in the Aging Literature: Proposed Taxonomy of Social Activities. *Social Science & Medicine*, 71(12), 2141–2149. doi:10.1016/j.socscimed.2010.09.041
- Levin, I. ja Trost, J. (1999). Living apart together. *Community, Work & Family*, 2(3), 279-294. doi:10.1080/13668809908412186
- Liamputtong, P. (2011). *Focus Group Methodology: Principles and Practice*. London: SAGE Publications Ltd. doi:10.4135/9781473957657
- Lloyd, L. ja Sullivan, M.-P. (2018). Ageing, ethics and social welfare: contemporary social work and social care practices with older people. *Ethics and Social Welfare*, 12(3), 201-203. doi:10.1080/17496535.2018.1537545
- Lupanova, O. (2018). „Aga kus osaleda?” – üle 60-aastaste meeste sotsiaalse osalemise kogemused. Bakalaureuse töö. Tallinna Ülikool, Ühiskonnateaduste instituut. Kasutatud 2.11.2019, <https://www.etera.ee/s/JZxMDUIvak>
- Lymbery, M. (2005). *Social Work with Older People*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications. Kasutatud 12.04.2020, https://uk.sagepub.com/sites/default/files/upm-assets/9813_book_item_9813.pdf
- Mann, R., Tarrant, A. ja Leeson, G. W. (2016). Grandfatherhood: Shifting Masculinities in Later Life. *Sociology*, 50(3), 594-610. doi:10.1177/0038038515572586
- Manthorpe, J., Moriarty, J., Rapaport, J., Clough, R., Cornes, M., Bright, L., ...OPRSI (Older People Researching Social Issues). (2008). ‘There Are Wonderful Social Workers but it’s a Lottery’: Older People’s Views about Social Workers. *British Journal of Social Work*, 38, 1132–1150. doi:10.1093/bjsw/bcl379
- McDermott, M. L. (2016). *Masculinity, Femininity, and American Political Behavior*. New York: Oxford University Press. doi:10.1093/acprof:oso/9780190462802.001.0001
- Mellor, M. J. ja Lindeman, D. (1999). The Role of the Social Worker in Interdisciplinary Geriatric Teams. *Journal of Gerontological Social Work*, 30(3-4), 3-7. doi:10.1300/J083v30n03_02

Milligan, C., Neary, D., Payne, S., Hanratty, B., Irwin, P. ja Dowrick, C. (2016). Older men and social activity: a scoping review of Men's Sheds and other gendered interventions. *Ageing & Society*, 36, 895-923. doi:10.1017/S0144686X14001524

Morgan, L. A. ja Kunkel, S. R. (2016). *Aging, Society, and the Life Course, Fifth Edition*. New York: Springer Publishing Company. Kasutatud 29.08.2019, <https://ebookcentral.proquest.com/lib/tartu-ebooks/reader.action?docID=2166674&ppg=1>

Myers, D. G. (2012). *Exploring Social Psychology. Sixth Edition*. New York: McGraw-Hill. Kasutatud 2.12.2019, https://www.academia.edu/31738090/Exploring_Social_6th_Ed_David_G_Mayer

Nelson, T. D. (2005). Ageism: Prejudice Against Our Feared Future Self. *Journal of Social Issues*, 61(2), 207-221. Kasutatud 21.02.2018, <http://eds.b.ebscohost.com.ezproxy.tlu.ee/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&sid=9b466f9cb619-4568-a9e8-96abc62ecc7d%40sessionmgr120>

Nyman, C., Reinikainen, L. ja Eriksson, K. (2018). The tension between gender equality and doing gender: Swedish couples' talk about the division of housework. *Women's Studies International Forum*, 68, 36-46. <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2018.01.010>

Ojala, H., Pietilä, I. ja Nikander, P. (2016). Immune to ageism? Men's perceptions of age-based discrimination in everyday contexts. *Journal of Aging Studies*, 39, 44-53. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jaging.2016.09.003>

Old Guys Say Yes to Community. (2016). Kasutatud 3.10.2017, <http://oldguys.splet.arnes.si/>

Oliver, J. (1983). The caring wife. J. Finch ja D. Groves (toim-d), *A labour of love: women, work and caring* (lk 72-88). London, Boston, Melbourne and Henley: Routledge & Kegan Paul.

Palmore, E. B. (1999). *Ageism: negative and positive, 2nd Edition*. New York: Springer Publishing Company. Kasutatud 21.02.2018, <https://ebookcentral-proquestcom.ezproxy.tlu.ee/lib/tallinn-ebooks/reader.action?docID=423593&ppg=1>

Pasupathi, M. ja Löckenhoff, C. E. (2002). Ageist Behavior. T. D. Nelson (toim), *Ageism: Stereotyping and Prejudice against Older Persons* (lk 201-246). Cambridge, London: A Bradford

Book, MIT Press. Kasutatud 21.02.2018, <https://ebookcentral-proquest-com.ezproxy.tlu.ee/lib/tallinn-ebooks/reader.action?docID=3338853&ppg=218>

Patton, M. (1990). Purposeful Sampling. M. Patton, *Qualitative evaluation and research methods* (lk 169-186). Beverly Hills, CA: SAGE. Kasutatud 31.05.2017, <http://legacy.oise.utoronto.ca/research/field-centres/ross/ctl1014/Patton1990>

Perekonnaseadus. (9.05.2017). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 16.01.2020, <https://www.riigiteataja.ee/akt/109052017029?leiaKehtiv>

Rainone, F. ja Moulton, J. (1982). Sex Roles and the Sexual Division of Labor. M. Vetterling-Braggin (toim), *"Femininity", "Masculinity", and "Androginity": A Modern Philosophical Discussion* (lk 223-241). Totowa, N.J.: Littlefield, Adams & Company.

Ray, M., Milne, A., Beech, C., Phillips, J. E., Richards, S., Sullivan, M. P., ...Lloyd, L. (2014). Gerontological Social Work: Reflections on its Role, Purpose and Value. *British Journal of Social Work*, 1-17. doi:10.1093/bjsw/bct195

Repetti, M. ja Calasanti, T. (2018). 'Since I retired, I can take things as they come. For example, the laundry': gender, class and freedom in retirement in Switzerland. *Ageing & Society*, 38, 1556-1580. doi:10.1017/S0144686X17000174

Richardson, V. E. ja Barusch, A. S. (2006). *Gerontological Practice for the Twenty-first Century: A Social Work Perspective*. New York: Columbia University Press.

Roberto, K. A., Allen, K. R. ja Blieszner, R. (2001). Grandfathers' Perceptions and Expectations of Relationships With Their Adult Grandchildren. *Journal of Family Issues*, 22(4), 407-426. <https://doi.org/10.1177/019251301022004002>

Rosen, A. L., Zlotnik, J. L. ja Singer, T. (2003). Basic Gerontological Competence for All Social Workers. *Journal of Gerontological Social Work*, 39(1-2), 25-36. doi:10.1300/J083v39n01_04

Rossi, E., Seppänen, M. ja Outila, M. (2018). Assessment, support and care-taking: gerontological social work practices and knowledge. *Nordic Social Work Research*, 8(2), 133-145. doi:10.1080/2156857X.2016.1269662

Saaber, A. (2012). Lääne-Virumaa eakate päevakeskused – klientide rahulolu tegevuste ja teenustega. *Sotsiaaltöö*, 4, 45-46.

Schroepfer, T., Berg-Weger, M. ja Morano, C. (2019). Training the Next Generation of Gerontological Social Worker Scholars. *Journal of Gerontological Social Work*, 62(8), 823-827. <https://doi.org/10.1080/01634372.2019.1663461>

Settersten Jr, R. A. (2017). Some Things I Have Learned About Aging by Studying the Life Course. *Innovation in Aging*, 1-7. doi:10.1093/geroni/igx014

Settersten Jr, R. A. ja Godlewski, B. (2016). Concepts and Theories of Age and Aging. V. L. Bengston ja R. A. Settersten Jr (toim-d), *Handbook of Theories of Aging, Third Edition* (lk 9-25). New York: Springer Publishing Company. Kasutatud 22.03.2020, https://books.google.ee/books?id=xyUODAAAQBAJ&pg=PA9&hl=ru&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false

Shiovitz-Ezra, S., Shemesh, J. ja McDonnell/Naughton, M. (2018). Pathways from Ageism to Loneliness. L. Ayalon ja C. Tesch-Römer (toim-d), *Contemporary Perspectives on Ageism* (lk 131-148). Cham: Springer Open. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-73820-8>

Soble, A. (1982). The Political Epistemology of "MAsculine" and "Feminine". M. Vetterling-Braggin (toim), *"Femininity", "Masculinity", and "Androginity": A Modern Philosophical Discussion* (lk 99-127). Totowa, N.J.: Littlefield, Adams & Company.

Statistikaamet. (i.a). *Statistika andmebaas*. Kasutatud 30.04.2020, <http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/statfile2.asp>

Tambaum, T. (2016). 55+ rahvastiku internetikasutus ja sotsiaalne aktiivsus. L. Sakkeus ja L. Leppik (toim-d), *Pilk hallile alale. SHARE Eesti uuringu esimene ülevaade ja soovitused eakate poliitika kujundamiseks* (lk 179-201). Tallinn: Tallinna Ülikool. Kasutatud 31.10.2019, <http://www.tlu.ee/public/SHARE/#p=179>

Tambaum, T. (2019). Vanemas tööeas inimeste internetikasutus ja sotsiaalne aktiivsus SHARE Eesti nelja laine andmetel. L. Sakkeus ja T. Tambaum (toim-d), *Pilk hallile alale II. Vananemine*

elukaare vaates. *SHARE Eesti uuringu teine ülevaade* (lk 71-84). Tallinn: Tallinna Ülikool, Eesti demograafia keskus. Kasutatud 28.12.2019, <http://www.tlu.ee/public/pilkhallilealaleteinepdf>

Tambaum, T. ja Pettai, I. (2019). Kellele Eestis on vaja vanemaealisi mehi? *Riigikogu Toimetised*, 39, 151-162. Kasutatud 3.11.2019, <https://rito.riigikogu.ee/nr-39/kellele-eestis-on-vaja-vanemaealisi-mehi/?fbclid=IwAR2Y5GCp0FKo2qFh6gsloYHhk7Bj4EgfUD5nUc7rdxQFM9pA9zQn86jX4dc>

Thompson Jr, E. H. (1994). Older Men as Invisible Men in Contemporary Society. E. H. Thompson Jr. (toim.), *Older Men's Lives* (lk 1-21). Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications. Kasutatud 04.11.2019, https://books.google.ee/books?id=d7J1AwAAQBAJ&pg=PA1&lpg=PA1&dq=Older+Men+as+Invisible+in+Contemporary+Society&source=bl&ots=DhcZAKCjgJ&sig=ACfU3U3jeNR-E_B3EmLZBB7Vl8LM4k6N3A&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKEwjSsfCg_dDIAhUFx4sKHfZRCuIQ6AEwB3oECAkQAQ#v=onepage&q&f=false

Trebilcot, J. (1982). Two Forms of Androgynism. M. Vetterling-Braggin (toim), *"Femininity", "Masculinity", and "Androgyny": A Modern Philosophical Discussion* (lk 161-169). Totowa, N.J.: Littlefield, Adams & Company.

Trost, J. (2010). The Social Institution of Marriage. *Journal of Comparative Family Studies*, 41(4), 507-514. <https://doi.org/10.3138/jcfs.41.4.507>

United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. (2015). *World Population Ageing*. Kasutatud 31.10.2019, https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WPA2015_Report.pdf

United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. (2019). *World Population Prospects 2019: Highlights*. Kasutatud: 31.10.2019, https://population.un.org/wpp/Publications/Files/WPP2019_Highlights.pdf

Vabariigi Valitsus. (2020). *Eriolukord Eestis*. Kasutatud 30.04.2020, <https://www.valitsus.ee/et/eriolukord-eestis>

Walker, R. B. ja Luszcz, M. A. (2009). The health and relationship dynamics of late-life couples: a systematic review of the literature. *Ageing & Society*, 29, 455–480. doi:10.1017/S0144686X08007903

Warren, M. A. (1982). Is Androgyny the Answer to Sexual Stereotyping? M. Vetterling-Braggin (toim), *"Femininity", "Masculinity", and "Androgyny": A Modern Philosophical Discussion* (lk 170-186). Totowa, N.J.: Littlefield, Adams & Company.

Wedgwood, N. (2009). Connell's theory of masculinity – its origins and influences on the study of gender. *Journal of Gender Studies*, 18(4), 329-339. <http://dx.doi.org/10.1080/09589230903260001>

Werner, P., Buchbinder, E., Lowenstein, A. ja Livni, T. (2005). Mediation across generations: A tri-generational perspective. *Journal of Aging Studies*, 19, 489-502. Kasutatud 9.03.2020, <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S0890406505000319?token=8D4209C46FB180CF98CB1DC6852188CB8925E4E2ADDC346A5EBD744B988359439FBC294828553F059CC302D4E16A58AA>

Wharton, A. S. (2005). *The Sociology of Gender: An Introduction to Theory and Research*. Malden, Oxford, Carlton: Blackwell Publishing.

Wood, J. T. (2013). Becoming Gendered: Theories of Gendering Processes in Early Life. M. A. Fine ja F. D. Fincham (toim-d), *Handbook of Family Theories : A Content-Based Approach* (lk 301-315). New York, London: Routledge. Kasutatud 9.01.2020, <http://ebookcentral.proquest.com/lib/tartu-ebooks/detail.action?docID=1143887>

World Health Organization. (2002). *Active Ageing: A Policy Framework*. Kasutatud 31.10. 2019, https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/67215/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf;jsessionid=61733B882EB47269D2A5DD1FC55E99F8?sequence=1

World Health Organization. (2007). *Global Age-friendly Cities: A Guide*. Geneva: WHO Press. Kasutatud 23.02.2020, https://www.who.int/ageing/publications/Global_age_friendly_cities_Guide_English.pdf

World Health Organization. (2020). *WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19 - 11 March 2020*. Kasutatud 11.03.2020, <https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020>

LISAD

Lisa 1. Meeste intervjuukava põhiküsimused vene keeles

1. Как бы Вы могли себя коротко описать, учитывая Вашу (нынешнюю или прошлую) работу, профессию, деятельность, хобби?
2. Выход на пенсию. Как протекал/протекает Ваш переход от рабочей жизни к пенсии?
3. Вы можете рассказать что-нибудь о Вашей семье?
4. Можете рассказать мне что-нибудь о ваших друзьях и соседях?
5. Поговорим о доверии. Кому вы доверяете больше всего? Почему? Какими чертами характера или качествами должен обладать человек, чтобы заслужить Ваше доверие? В Вашей жизни теперь больше или меньше людей, которым Вы можете доверять, чем 10 лет назад?
6. Как бы Вы описали свое здоровье и благополучие?
7. Вы чувствуете себя иногда одиноким? Если да, то что Вы делаете, чтобы справиться с этим чувством? Кто или что Вам больше всего помогает справиться с чувством одиночества?
8. Как давно Вы живете в этой окрестности? Поделитесь, пожалуйста, каким-нибудь воспоминанием о своей жизни здесь.
9. Какие у Вас чувства по отношению к этой общине? Вы счастливы, что живете именно здесь? Почему?
10. Вы чувствуете себя участником в жизни общины? Приведите, пожалуйста, пример, как Вы вовлечены в деятельность общины. Кто или что Вас подбадривает участвовать?
11. Вы чувствуете, что Вы приняты общиной? Если да, то приведите, пожалуйста, об этом пример.
12. Вы чувствуете себя исключенным из жизни общины? Если да, то приведите, пожалуйста, пример, который это иллюстрирует. Что можно было бы сделать чтобы этого избежать? Ваши предложения?
13. Вы чувствуете себя уважаемым другими людьми? Кто больше всего Вас уважает? Среди каких людей и в каких ситуациях Вы чувствуете себя особенно важным?
14. Вы сами помогаете другим людям здесь в общине? Приведите, пожалуйста, пример.
15. У Вас есть возможность общаться с молодежью в общине (здесь)? (Если да, то где и как часто?)

16. Расскажите, пожалуйста, о позиции или роли пожилых людей в Вашей общине.
17. С какими еще проблемами Вы, как член этой общины, сталкиваетесь? Вы чувствуете, что чего-то не хватает? Что могло бы быть улучшено и каким образом? Кто об этом должен бы позаботиться?
18. Есть ли разница между позицией и ролью женщин и мужчин здесь в общине? Какими Вы видите эти отличия? Приведите, пожалуйста, пример.
19. Расскажите, пожалуйста, об участии пожилых мужчин в общине: о деятельности или участии в организациях (досуг, клубы, общества и т.д.). Расскажите, пожалуйста, поподробнее и приведите примеры.
20. Как Вам кажется, здесь в окрестности много пожилых мужчин, которые не принимают участия в жизни общины? Кто они? Как Вы думаете, почему они не участвуют?
21. Вы участвуете сейчас в каком-нибудь обучении или курсах? А в последние 12 месяцев? Какой это был (или есть) вид обучения? Курсы, мастерская, программа и т.п. Расскажите, пожалуйста, поподробнее.
22. Вы планируете участие в обучении или на курсах в дальнейшем (или после выхода на пенсию)?
23. Вы сейчас являетесь членом какого-либо общества/клуба/организации или участвуете в их деятельности? В вашей общине или где-то еще?
24. Вы когда-нибудь раньше были членом какого-то общества/клуба/организации? В каких (пожалуйста, перечислите)? Когда это было? Если Вы вышли оттуда, то почему?
25. Поскольку Вы не являетесь сейчас членом какой-либо организации/общества, то расскажите, пожалуйста, с какими препятствиями Вы столкнулись, из-за чего отказались от участия?
26. Вы были бы готовы участвовать в какой-либо деятельности общины? При каких условиях? Вы планируете участвовать в какой-либо деятельности общины в будущем (после выхода на пенсию)?
27. Вы бы хотели добавить что-то, что для Вас важно, но мы об этом не говорили?

(Old Guys ..., 2016)

Lisa 2. Meeste intervjuukava põhiküsimused eesti keeles

1. Kuidas Te ennast lühidalt kirjeldaksite, arvestades Teie (eelnevat või praegust) tööd, ametit, tegevusi ja hobisid?
2. Pensionile jäämine: Kuidas kulges (kuidas kulgeb) Teie üleminek tööelust pensionile?
3. Kas võiksite rääkida midagi oma perekonnast?
4. Kas võiksite rääkida midagi oma sõpradest ja naabritest?
5. Räägime usaldusest. Keda te kõige enam usaldate? Miks? Milliste omadustega peab inimene olema, et välja teenida teie usaldus? Kas võrreldes kümne aasta taguse ajaga, kas Te usaldate inimesi praegu rohkem või vähem?
6. Kuidas kirjeldaksite oma tervist ja heaolu?
7. Kas tunnete vahetevahel ennast üksildasena? Kui jah, mida teete, et sellest üle saada? Mis või kes kõige rohkem aitab, et üksildustundest üle saada?
8. Kui kaua olete selles piirkonnas/külas elanud? Kas Te tahaksite meenutada mõne loo oma siinse elu kohta?
9. Mis tunded Teil on kogukonna suhtes? Kas olete õnnelik, et elate just siin? Miks?
10. Kas tunnete, et olete kogukonnaelus osaline? Palun tooge näide selle kohta, kuidas olete kaasatud kogukonna tegevustesse. Mis või kes julgustab teid osalema?
11. Kas tunnete, et olete kogukonna poolt omaks võetud? Kui jah, palun tooge selle kohta üks näide.
12. Kas tunnete, et olete kogukonnast välja jäetud? Kui jah, tooge selle kohta üks näide. Mida võiks teha, et seda vältida? Millised on Teie soovitusel?
13. Kas tunnete, et teised inimesed peavad Teist lugu? Kes Teist kõige rohkem lugu peab? Milliste inimeste seas ja millises olukorras tunnete ennast eriti olulisena?
14. Kas Te ise aitate kedagi siin kogukonnas (selles kandis siin)? Palun tooge näide.
15. Kas teil on võimalik siin kogukonnas (siinkandis) kohtuda noorte inimestega? (Kui jah, kus ja kui tihti).
16. Palun kirjeldage, milline on teie positsioon (või roll) siinse kogukonna (piirkonna) vanemate inimeste seas.
17. Milliste probleemidega Teie kui selle kogukonna liige kokku puutute? Kas tunnete millestki puudust? Mis võiks olla paremini ja kuidas? Kes peaks selle eest hoolt kandma?
18. Kas vanemate meeste ja naiste rollide ja positsioonide vahel on siin kogukonnas erinevusi? Kuidas Te neid erinevusi näete? Saate tuua mõne näite?

19. Rääkige nüüd vanemate meeste osalemisest kogukonnas – tegevustest või osalemisest organisatsioonides (vaba aja tegevused, klubid, ühingud jne). Oskate sellest rääkida ja tuua näiteid?
20. Kas siinkandis on palju vanemaid mehi, kes ei osale kogukonnaelus? Kes nad on? Miks nad ei osale?
21. Kas Te osalete praegu mõnel koolitusel või kursusel. Kas Te olete osalenud viimase 12 kuu jooksul? Millisel koolitusel või kursusel (kursus, töötuba, programm jne)? Palun rääkige.
22. Kas Te plaanite osa võtta tulevikus mõnest kursusest, koolitusest tulevikus (pärast seda kui olete pensionile jäänud)?
23. Kas Te praegu olete liige või osalete mõnes ühingu, klubis, organisatsioonis, kas oma kogukonnas või mujal?
24. Kas Te olete elus varem olnud mõne ühingu, klubi või organisatsiooni liige. Kui jah, siis palun loetlege, milliste? Millal see oli? Kui olete sealt tagasi tõmbunud, siis miks?
25. Kuna Te ei ole ühegi ühenduse aktiivne liige, kas Te võiksite rääkida lähemalt, miks, millised on takistused?
26. Kas oleksite valmis osalema mõnes kogukonna tegevuses? Millistel tingimustel? Kas Te plaanite mõnest kogukonnategevusest osa võtta tulevikus (pärast seda, kui olete jäänud pensionile)?
27. Kas te tahaksite lisada midagi, mis on oluline, kuid mida me jutus ei puudutanud?

(Old Guys ..., 2016)

Lisa 3. Sotsiaaltöötajate fookusgrupi intervjuukava põhiküsimused inglise keeles

1. How would you describe your neighbourhood/village/community?
2. According to your experience and knowledge of the territory, what are the most important problems and challenges faced by older citizens in the community?
3. According to your experience and knowledge of the territory, what are the existing opportunities in terms of activities in the community specific to older citizens? Do some of these activities target especially men or have mainly men participants?
4. What would be needed in your community to make things better for all generations, and particularly for older people (and what for older men)? Please, give suggestions!
5. What is the role of local authorities in coordination and fostering of cooperation among different providers of social/free time activities for older people in your community?
6. Is there a coordination among different NGOs and VAs in your community? Would it be good to have more coordination in activities of community organizations?

(Old Guys ..., 2016)

Lisa 4. Naiste fookusgrupi intervjuu kava eesti ja vene keeles

- Uurimuse eesmärgi tutvustamine
- Fookusgrupi läbiviimise kord
- Osalejate õigused
- Tekkinud küsimustele vastamine
- Osalejate loal diktofoni sisselülitamine

Alustuseks teeme tutvumisringi: öelge palun Teie nimi ja vanus, elukaaslase vanus ning kui kaua te olete juba koos. *Для начала давайте представимся. Назовите, пожалуйста, Ваше имя, скажите сколько лет Вам и Вашему спутнику жизни, и как долго вы уже вместе.*

Kuidas teile tundub, kui aktiivselt osalevad üle 60-aastased mehed ühiskonna elus? Kellega nad põhiliselt suhtlevad? *Как вам кажется, насколько активно мужчины старше 60 лет участвуют в жизни общества? С кем они в основном общаются?*

Hoiakud meeste sotsiaalse osalemise suhtes:

1. Öelge palun, millistes tegevustes tavaliselt osalevad üle 60-aastased mehed? Kus te näete neid osalemas? *Скажите, пожалуйста, в какой деятельности обычно участвуют мужчины старше 60 лет? Где их можно чаще всего встретить?*

2. Kui tähtis on nende jaoks osaleda mingis tegevuses, kus nad saavad suhelda inimestega väljaspool kodu? Mis põhjusel see on tähtis? *Насколько важно для них участвовать в какой-либо деятельности, где можно общаться с людьми за пределами домашнего круга? По какой причине это важно?*

3. Kuidas teile tundub, kes vastutab selle eest, et vanem kui 60 aastane mees suhtleks kellegagi väljaspoolkodu? Aga nende aktiivsus ühiskonna elus? *Как вам кажется, кто отвечает за то, чтобы мужчина за 60 общался вне дома? А за их активность в жизни общества?*

Osalemise toetamise ja takistamise viisid, võimalused, põhjused:

4. Kuidas, teie arvates, naised kõige sagedamini mõjutavad oma meeste valikut kusagil osaleda või mitte osaleda? (kedagi abistada) *На ваш взгляд, как женщины чаще всего влияют на выбор своих мужчин где-то участвовать или не участвовать? (кому-то помочь?)*

5. Kuidas tavaliselt naised motiveerivad mehi millegagi tegelema väljaspool kodu? (kus nad saaksid suhelda teiste inimestega?) Mida nimelt nad teevad? Kui efektiivne see on? Mis on kõige efektiivsem? Mis on vähem tulemuslik?) *Как обычно женщины мотивируют своих мужчин на какую-либо деятельность вне дома? (где они смогут общаться с людьми за пределами домашнего круга) Что именно они делают? Насколько это эффективно? Что именно эффективнее всего? Менее результативно?*

6. Millisele üritusele hakkaks naine veenma oma meest minema? (tahaks, et mees kindlasti seal osaleks) Millega see üritus erineb teistest? Mis üritus see on? *На какое мероприятие женщины стали бы уговаривать своих мужчин пойти? (хотели бы, чтобы мужчина обязательно поучаствовал?) Чем это мероприятие отличается от других? Что это за мероприятие?*

7. Kuidas te arvate, millistel juhtudel naised saavad hakata takistama meeste tegevusi väljaspool kodu? (kedagi abistada? kellegagi suhelda?) *Как вы думаете, в каких случаях женщины могут начать препятствовать деятельности мужчин вне дома? (кому-то помочь? с кем-то общаться?)*

8. Kuidas naised tavaliselt takistavad? Mida nimelt nad teevad? Kui efektiivselt? Mis nimelt on kõige efektiivsem? Mis vähem tulemuslik? *А как женщины обычно препятствуют? Что именно они делают? Насколько это эффективно? Что именно эффективнее всего? Менее результативно?*

9. Kuidas teile tundub, kas juhtub nii, et tavaliselt naine kogu aeg toetab ja motiveerib meest kusagil osaleda, aga konkreetsele üritusele keelitab mitte minna? Millega see üritus erineb teistest? Mis üritus see on? *Как вам кажется, а бывает так, что обычно женщина все время поддерживает и мотивирует мужчину, куда-то сходить и где-то поучаствовать, но вот*

на какое-то конкретное мероприятие отговаривает идти? Чем это мероприятие отличается от других? Что это за мероприятие?

10. Kui tihti, teie arvates, juhtub nii, et naine ei motiveeri, ei toeta, kuid ka ei takista meeste aktiivset osalemist mingites tegevustes? Kuidas te arvate, mis põhjusel see juhtub? *Как часто, на ваш взгляд, бывает так, что женщина не мотивирует, не поддерживает, но и не препятствует активному участию мужчин в какой-либо деятельности? Как вы думаете, по какой причине это происходит?*

Paari valmidus elustiili ümberkorraldamiseks seoses mehe sotsiaalse aktiivsusega:

11. Kujutame ette sellist olukorda: linnalehes on kuulutus, et linnas korraldati meesteklubi, kuhu kutsutakse mehi, kes on vanem kui 60 aastat. Klubi kohtumised toimuvad kaks korda nädalas kolmapäeviti ja laupäeviti. Kuidas teile tundub, kuidas reageeriksid selle vanuse mehed? Aga kuidas naised, kelle mees on selles vanuses? Aga kuidas reageeriks naine, kui mees sooviks ise korraldada sellist meesteklubi? *Представим ситуацию: в городской газете опубликовано объявление, что в городе организовали мужской клуб, куда приглашают мужчин за 60. Встречи проходят два раза в неделю по средам и субботам. Как вам кажется, как бы отреагировали мужчины этого возраста? А как женщины, у которых мужчина как раз в этом возрасте? Что они стали бы делать? А как отреагировала бы женщина на желание мужчины самому организовать такой мужской клуб?*

12. Aga kui klubi või mingi üritus, kus mees sooviks osaleda, juhtub olema samal ajal pereasjadega või tavadega? Mismoodi toimib mees? Mismoodi toimib naine? *А что если клуб или какое-то мероприятие, где мужчина хотел бы участвовать, вдруг совпадет по времени с какими-либо семейными делами или традициями? Что будет делать мужчина? Что будет делать женщина?*

Lõpetuseks:

13. Kuidas teie arvate, mida saaksid teha sotsiaaltöötajad, et üle 60-aastased mehed rohkem kusagil osaleks, käiks, suhtleks? *Как вы думаете, что могли бы сделать социальные работники, чтобы мужчины за 60 больше ходили куда-то, общались, где-то участвовали?*

Mul ei ole enam küsimusi, aga võib-olla teie soovite veel midagi öelda naiste rollist vanemate meeste sotsiaalses osalemises? *У меня вопросы закончились. Но может быть вы хотите что-то еще добавить о роли женщин в социальном участии их мужчин?*

Suur tänu teile intervjuu eest! *Спасибо вам огромное за интервью!*

Lisa 5. Meeste intervjuude kategooriatepuu

Tabel 1. Meeste andmete kategooriatepuu

naine kui mehe sotsiaalse aktiivsuse toetaja	naine aktsepteerib mehe sotsiaalset aktiivsust	külalised kodus
		kokkusaamised kogukonnas
		teises linnas osalemine
	naine on kaaslane osalemisel	kodu- ja aiatööd
		media ja poliitika jälgimine
		füüsiline aktiivsus väljaspool kodu
		väljaspool pere ja kodu suhtlemine
		teiste aitamine
	osalemine koos või eraldi	ühiskonda panustamine
paari ja individuaalsed hoiakud koos osalemise suhtes		
osalemist mõjutavad individuaalsed tegurid		
naine kui mehe sotsiaalse osalemise aktiveerija	praktiline abi	osalemist mõjutav olukord
		hoiab puhas kokkusaamise kohta
	loob põhjusi kodust välja tulla	korraldab perekonniti suhtlemist
		naise enda aktiivsus ja vajadus demonstreerida perekonda
		loob uusi peretraditsioone
	verbaalne mõjutamine	naise hooldusvajadus
		kritiseerib mehe passiivset eluviisi
		"pooldab neid häid suhteid"
		kutsub osalema ja vahendab kutseid
naine kui mehe sotsiaalsete oskuste asendaja	kontakti hoidmine mehe ja teiste inimeste vahel	edastab abivajadust
		vajadusel lahendab suhetes tekkinud konflikte
		mäletab mehe eest informatsiooni inimeste kohta
	tutvusringi laiendamine	suhtleb ise ning vahendab infot
		naise sugulased
		naise sõbrad ja tuttavad
naine kui mehe sotsiaalse aktiivsuse piiraja	kaudne osalemise piiramine	uus elukaaslane kui mehe ära kolimise põhjus
	otsesed osalemise piiramise katsed	naise terviseseisund
		"naine hoiab"
		"milline naine laseb sul"

Lisa 6. Naiste fookusgruppide intervjuude kategooriatepuu

Tabel 2. Naiste andmete kategooriatepuu

naiste hoiakud seoses vanemate meeste sotsiaalse osalemisega	vastutus vanema mehe sotsiaalse osalemise eest	mehe vastutus		
		naise vastutus		
		paari ühine vastutus		
		sotsiaaltöötaja vastutus	abi vajavate üksikute vanemate meeste sotsiaalne aktiivsus	
			vanematele meestele sobivate tegevuste valiku tagamine	
teadlikkust tõstavad vestlused naistega				
sotsiaalse osalemise kasu vanematele meestele	enesehinnang			
	sotsiaalsus			
	kognitiivsete võimete säilitamine			
	"oleks ka tervis mõneti parem olnud"			
sotsiaalse osalemise mõjutamise või sekkumisest loobumise põhjused	osalemise põhimõtted	koos või eraldi		
	riskide hindamine seoses mehe osalemisega või mitteosalemisega	soovid vs võimalused		
		risk perekonna stabiilsusele		
	mehe valiku aktsepteerimise või mõjutamisest loobumise põhjused	"teeb endale liiga"		
		oht naisele		
		mehe õigus valida ja otsustada	mehe iseloom	
mehe huvi				
konfliktide vältimine perekonnas				
frustratsioon tulutust ponnistusest				
sotsiaalse osalemise mõjutamise viisid	praktiline toetamine	abivajaja märkamine		
		info hankimine ja edastamine		
		perekalendri pidamine ja meeldetuletamine		
	verbaalne mõjutamine	osalemise korraldamine		
		mehe initsiatiivi toetamine		
		kaasa kutsumine		
		arutamine, kompromissid ja kokkulepped		
		"keegi ei keela ju sind"		
	manipulatsioon	pealekäimine		
		"elutark kael"		
jonnakas vaikimine				
"söögist ja voodist ilma"				
skandaal				

Lisa 7. Sotsiaaltöötajate fookusgruppide intervjuude kategooriatepuu

Tabel 3. Sotsiaaltöötajate andmete kategooriatepuu

"perekonna sisene asi"	naine ja mees osalevad koos	kultuuriüritused	
		pereklubid	
	naine juhib mehe osalemist	"tubli naine"	
		"ei lähtu väga mehest"	
		"see on naise valik"	
	naine kutsub meest kaasa või loobub kutsumisest	"noored võivad sõbrannaga minna, vanemad mitte"	
		"oma hobi korras, ta on kaasas ja tuleb"	
		"sa võid ju pea peal hüpata"	
	naine aktsepteerib mehe valikut osaleda või mitte	stereotüübid meeste kohta	"neil ei ole kogukonda vaja"
			"nad ei vaja seda rääkimist"
			soovivad suhelda ainult endast noorematega
			staatuse olulisus
		mehe individuaalsed tegurid	huvi
			iseloom
			tervis
vaba aeg			
naine hoiab meest - "hell sihtrühm"	naine kaitseb meest üksilduse, alkoholismi ja terviseprobleemide eest		
	naine suhtleb mehe eest		
	naine on mehe asjaajaja vs "lilleke kõrval"		
sotsiaaltöö eakatega	sotsiaaltöö vanemate meestega	"me liigselt sekkume"	
		kutsumine vs survestamine	
		"sinna ei aita midagi"	
		"võtab kauem aega"	
	pole probleemi kuni mehel on naine		
	"üleküllastatud kõikide asjadega"	päevakeskus	
		transport	
		üritused	
	sotsiaaltöötajate hoiakud	õpetama sotsiaaluskusi vs korraldama (kultuuri) elu	
		sotsiaaltöötaja ei jõua	
		soota eakad	

Lihlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Olga Lupanova,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihlitsentsi) minu loodud teose „Naiste roll üle 60-aastaste meeste sotsiaalses osalemises vanemate meeste, naiste ja sotsiaaltöötajate vaatest“, mille juhendaja on Reeli Sirotkina, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Olga Lupanova

(allkirjastatud digitaalselt)